

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

**Přímá volba prezidenta v ČR – analýza prvního
případu**

**Instituce přímé volby prezidenta a její vliv na politický
režim v České a Slovenské republice**

Bc. Pavel Müller

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Politologie

Studijní obor Politologie

Diplomová práce

**Přímá volba prezidenta v ČR – analýza prvního
případu**

**Instituce přímé volby prezidenta a její vliv na politický
režim v České a Slovenské republice**

Bc. Pavel Müller

Vedoucí práce:

Doc. PhDr. Ladislav Cabada, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2014

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2014

.....

Poděkování za věnovaný čas, cenné rady a připomínky poskytované
během psaní této diplomové práce patří jejímu vedoucímu,
doc. PhDr. Ladislavu Cabadovi, Ph.D.

Obsah

1 ÚVOD.....	7
2 POLITICKÝ REŽIM JAKO POJEM.....	16
2.1 Politický režim jako pojem.....	16
2.2 Poloprezidentský a parlamentní politický režim	16
3 TEORETICKÁ DISKUZE NAD PŘÍMOU VOLBOU PREZIDENTA V PARLAMENTNÍM POLITICKÉM REŽIMU	18
4 SLOVENSKÁ REPUBLIKA A INSTITUTE PŘÍMÉ VOLBY PREZIDENTA	29
4.1 Problematické ústavní postavení prezidenta v politickém systému do roku 1998	30
4.2 Příčiny zavedení instituce přímé volby prezidenta – politický vývoj do roku 1998	31
4.3 Ústavní postavení prezidenta po zavedení instituce přímé volby prezidenta	39
4.3.1 Postavení prezidenta ve vztahu k legislativní moci	40
4.3.2 Postavení prezidenta ve vztahu k moci exekutivní.....	42
4.3.3 Postavení prezidenta ve vztahu k moci judikativní	43
4.4 Důsledky zavedení instituce přímé volby prezidenta – politický vývoj od roku 1998	44
4.4.1 Prezident Rudolf Schuster	44
4.4.2 První období prezidenta Ivana Gašparoviče	48
4.4.3 Druhé období prezidenta Ivana Gašparoviče	51
4.5 Instituce přímé volby prezidenta jako nástroj řešení politické krize	55
5 ČESKÁ REPUBLIKA A INSTITUTE PŘÍMÉ VOLBY PREZIDENTA	57
5.1 Cesta k přímé volbě prezidenta v České republice	58

5.2	Popularita přímé volby prezidenta jako příčina jejího zavedení	64
5.3	Nepřímá volba prezidenta jako impulz zavedení instituce přímé volby prezidenta	68
5.3.1	Volba prezidenta Parlamentem ČR.....	69
5.3.2	Volba prezidenta v roce 1998	69
5.3.3	Volba prezidenta v roce 2003	70
5.3.4	Volba prezidenta v roce 2008	72
5.4	Ústavní postavení prezidenta České republiky	74
5.4.1	Pravomoci prezidenta ve vztahu k moci legislativní.....	75
5.4.2	Pravomoci prezidenta ve vztahu k moci exekutivní	76
5.4.3	Pravomoci prezidenta ve vztahu k moci judikativní	77
5.5	Prezidenti Havel a Klaus při vládních krizích	77
5.6	Ústavní zákon o přímé volbě prezidenta České republiky	84
5.7	První přímé volby prezidenta v České republice - volby 2013	85
5.8	Prezident Zeman jako první přímo zvolený prezident	88
6	KOMPARACE ČESKÉHO A SLOVENSKÉHO PŘÍPADU.....	96
7	ČESKÁ REPUBLIKA A SLOVENSKÁ REPUBLIKA POLOPREZIDENTSKÝM POLITICKÝM REŽIMEM?	103
8	ZÁVĚR.....	111
9	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ.....	115
9.1	Prameny a dokumenty	115
9.2	Odborná literatura.....	116
9.3	Periodické neodborné zdroje	123
9.4	Elektronické zdroje	129
10	RESUMÉ.....	131

1 ÚVOD

Cílem předkládané diplomové práce je studium instituce přímé volby prezidenta v parlamentním režimu České republiky a Slovenské republiky. Ačkoliv hlavní téma diplomové práce bylo definováno jako *Přímá volba prezidenta v České republice – analýza prvního případu*, po konzultaci a dohodě s vedoucím diplomové práce jsem se zaměřil na samotnou instituci přímé volby prezidenta v politickém režimu České republiky, neboť studium této problematiky není důležité pouze pro historicky první přímou volbu prezidenta, která se konala v roce 2013, ale také pro další prezidentské volby, které se konat budou, a vůbec pro politický režim jako takový. Důvodem zvolení tohoto tématu je aktuálnost zavedení instituce přímé volby prezidenta v českém politickém systému a zkušenost historicky první přímé volby prezidenta v České republice. V tomto kontextu se totiž nabízí několik otázek. Jaké důvody a příčiny vedly k zavedení instituce přímé volby prezidenta v parlamentním režimu České republiky? Můžeme za těmito důvody a příčinami vidět určitou krizi politického systému a vůbec politiky jako takové? Jaké jsou či spíše mohou být důsledky zavedení instituce přímé volby prezidenta pro český parlamentní politický režim?

Cílem práce je studium instituce přímé volby prezidenta s ohledem na typ politického režimu, resp. otázku deformace parlamentního režimu. Studium této problematiky může být s ohledem na minimální časový odstup od první přímé volby prezidenta v českém prostředí problematické. Z toho důvodu se diplomová práce nebude zabývat pouze českým případem, ale také zavedením instituce přímé volby prezidenta na Slovensku. Stejně jako v případě České republiky se budu zabývat důvody a příčinami zavedení instituce přímé volby prezidenta ve slovenském parlamentním politickém režimu. Z důvodu delšího časového odstupu od zavedení instituce přímé volby prezidenta ve Slovenské republice a vůbec z důvodu, že na Slovensku již proběhlo několik přímých voleb prezidenta, se zde otevírá širší prostor pro studium důsledků zavedení instituce přímé volby prezidenta v parlamentním politickém režimu. Analýza slovenského případu může pomoci ukázat, jak instituce přímé volby prezidenta ovlivní parlamentní politický režim České republiky

Otázkou deformace parlamentního politického režimu ve formě zavedení instituce přímé volby prezidenta a vůbec analýzou slovenského a českého politického parlamentního politického režimu se zabývala již celá řada erudovaných politologů, ovšem přínos předkládané diplomové práce leží spíše v jiné oblasti – v aktuálnosti tématu deformace parlamentního režimu v českém politickém prostředí. Instituce přímé volby prezidenta znamená určitý zásah do českého politického režimu a je nutné se touto problematikou zabývat. Základními otázkami, které budou v diplomové práci zodpovězeny, jsou:

1. Jaké jsou příčiny zavedení instituce přímé volby prezidenta ve Slovenské republice a České republice?
2. Jaké jsou důsledky zavedení instituce přímé volby prezidenta ve Slovenské republice a České republice?
3. Znamená zavedení instituce přímé volby prezidenta ve Slovenské republice a České republice odklon od parlamentního politického režimu či dokonce přesun k poloprezidentskému politickému režimu?

Diplomová práce bude strukturována do několika kapitol tak, aby se v ní čtenář mohl lépe orientovat. Po úvodní části práce následuje druhá¹ kapitola, která je relativně krátká, přesto je pro předkládanou diplomovou práci důležitá. Jelikož budu na následujících stránkách velmi často používat termín politický režim, parlamentní politický režim a poloprezidentský politický režim, je nutné se těmito pojmy zabývat a vymezit, v jakém významu je budu používat.

Třetí kapitola je již obsáhlejší, přičemž v ní čtenáři přibližují teoretickou diskuzi nad přímou volbou prezidenta v parlamentním politickém režimu. Danou problematikou je nutné se zabývat vzhledem k tomu, že instituce přímé volby prezidenta byla v případě Slovenské republiky i v případě České republiky zavedena do parlamentního politického režimu. Jak ale ve druhé kapitole ukazují, slovenský a český případ není v tomto ohledu nijak výjimečný. Tato problematika je totiž do velké míry spojena s diskuzí nad vhodností či nevhodností toho či onoho politického režimu. Taková debata se objevila

---

¹ Záměrně píš *druhá* kapitola, neboť za *první* kapitolu považuji *Úvod*. Vzhledem k formálním náležitostem je nutné již úvod diplomové práce označit číslem 1. Pro větší přehlednost tedy záměrně píš o *druhé* kapitole, neboť to koresponduje s očíslováním jednotlivých částí práce.

především v souvislosti s demokratizací zemí Latinské Ameriky v 70. letech 20. století a ještě více v souvislosti s demokratizací středovýchodní Evropy po ukončení bipolární konfrontace na přelomu 80. a 90. let 20. století.

Ve třetí kapitole představují významné autory zabývající se především konceptem semiprezidencialismu a vůbec problematikou zavádění instituce přímé volby prezidenta v parlamentních politických režimech. Mezi autory pracující s konceptem semiprezidencialismu patří Lijphart, Duverger, Wiatr, Elgie, Baylis. Koncept poloprezidentského režimu se ale některým autorům zdál příliš široký a nejasný, proto začali rozlišovat ještě určité poddruhy poloprezidentského politického režimu. S konceptem premiérsko-prezidentského a prezidentsko-parlamentního politického režimu pracují Carey a Shugart, Amorim Neto a Strøm, Sedelius a Ekman. Jestliže se dosud zmínění autoři věnují problematice instituce přímé volby prezidenta v zemích středovýchodní Evropy na základě konceptu semiprezidencialismu či jeho modifikací, český politolog Kubát se dané problematice věnuje v souvislosti s deformací parlamentního politického režimu. Z českých autorů věnujících se tématu instituce přímé volby prezidenta v parlamentních politických režimech zmíním dále Fialu a Hlouška, kteří poukazují na popularitu přímé volby prezidenta, resp. přímé demokracie jako takové.

Po dvou teoretických částech práce je čtvrtá kapitola již empiricky zaměřená, neboť se v ní věnuji Slovenské republice. Pro větší přehlednost textu strukturuji části práce ještě do podkapitol. První podkapitola v této části práce se věnuje ústavnímu postavení slovenského prezidenta před zavedením instituce přímé volby prezidenta. Zabývat se tímto tématem je nutné již z toho důvodu, že polemizujeme-li o tom, zda je slovenský politický režim parlamentní či poloprezidentský, bez studia postavení prezidenta v ústavním systému se neobejdeme.

Důležitou součástí čtvrté kapitoly je podkapitola zabývající se politickým vývojem od roku 1993 do roku 1998. Období tzv. mečiarismu mezi lety 1994 až 1998 bylo obdobím, ve kterém slovenský politický systém vykazoval známky tzv. neliberální demokracie, semikonsolidované demokracie či tzv. hybridního režimu. Politická krize trvající od roku 1993 a eskalující v roce 1998 nezvolením slovenské hlavy státu ze strany parlamentu a neobsazením postu prezidenta ukazuje, že základní příčina zavedení instituce přímé volby prezidenta souvisí

s transformací nedemokratického postkomunistického politického režimu v demokratický politický režim.

Pokud se budu ve čtvrté kapitole věnovat ústavnímu postavení slovenského prezidenta před zavedením instituce přímé volby prezidenta, ve třetí podkapitole se budu zabývat ústavnímu postavení slovenského prezidenta po zavedení instituce přímé volby prezidenta. Důvodem je, že na rozdíl od české novelizace ústavního textu se změnou způsobu volby hlavy státu došlo k novelizaci i těch částí ústavního textu věnujících se pravomocím prezidenta Slovenské republiky. V této části práce se tedy budu zabývat pravomocemi prezidenta ve vztahu k moci legislativní, exekutivní i judikativní. Především otázka ústavního postavení prezidenta ve vztahu k moci exekutivní je důležitá, pokud je důležitou součástí předkládané diplomové práce diskuze nad tím, zda můžeme slovenský politický režim označit za poloprezidentský či nikoliv.

Vzhledem k tomu, že se ve své práci snažím zodpovědět, jakým způsobem se proměnil politický režim po zavedení instituce přímé volby prezidenta, věnuji se v další podkapitole politickému vývoji Slovenské republiky po roce 1998. Pro větší přehlednost text dále člením podle jednotlivých přímo zvolených prezidentů, kterými dosud byli Rudolf Schuster a Ivan Gašparovič². Pozornost věnuji mj. vztahům prezidentů s jednotlivými premiéry, neboť právě vztah mezi prezidentem a předsedou vlády je velmi důležitým prvkem ovlivňujícím fungování poloprezidentského politického režimu. Zabývám-li se otázkou, zda došlo po zavedení instituce přímé volby prezidenta k deformaci parlamentního politického režimu či dokonce k posunu k poloprezidentskému politickému režimu, je nutné zkoumat, zda tomu odpovídá vztah prezidenta a předsedy vlády. Zatímco vztah prezidenta Schustera a předsedy vlády Mikuláše Dzurindy byl velmi konfrontační, ač nikdy v takové míře jako v případě prezidenta Michala Kováče a předsedy vlády Vladimíra Mečiara, vztah prezidenta Gašparoviče a předsedy vlády Roberta Fica byl naopak založen na spolupráci.

Po vykreslení slovenského případu se v páté kapitole budu zabývat Českou republikou, ve které byla instituce přímé volby prezidenta zavedena

---

² Diplomová práce byla dokončena ještě před konáním volby prezidenta v březnu 2014, proto tvrdím, že dosavadními přímo zvolenými prezidenty byli Schuster a Dzurinda.

v roce 2012. Důležitou otázkou, kterou se budu v první podkapitole zabývat, je cesta, která vedla k zavedení instituce přímé volby prezidenta. Na rozdíl od slovenského případu nebyla hlavní příčinou zavedení instituce přímé volby prezidenta politická krize jako spíše snaha politických stran o její zavedení. V případě České republiky politické strany velmi účelově pracovaly s tématem přímé volby prezidenta a diskuze o jejím zavedení se opakovaně objevovaly s blížící se volbou hlavy státu. Skutečně prosadit změnu ústavního textu se však podařilo až vládní koalici politických stran ODS, TOP09 a VV.

Studiu příčin zavedení instituce přímé volby prezidenta se věnuji také v druhé podkapitole, kde se více zabývám otázkou popularity přímé volby prezidenta, resp. přímé demokracie jako takové. Ještě více se věnuji otázce rámování tématu instituce přímé volby prezidenta ze strany politických stran a upozorňuji na problematiku argumentaci politických stran při snaze o zavedení instituce přímé volby prezidenta.

Také třetí podkapitola je věnována příčinám zavedení instituce přímé volby prezidenta, když se zabývám volbami prezidenta v letech 1998, 2003 a 2008. Volba prezidenta na půdě parlamentu byla totiž v některých případech značně problematická, a i když situace nikdy nedospěla do takové situace, jako v případě Slovenské republiky v letech 1998/1999, určité problémy v tomto ohledu najít můžeme. Především volba prezidenta v roce 2008 vzhledem k jejímu průběhu je interpretována jako jeden ze základních impulzů zavedení instituce přímé volby prezidenta.

Abych se mohl v předkládané diplomové práci věnovat otázce důsledků zavedení instituce přímé volby prezidenta na politický režim, musím se zabývat ústavním postavením prezidenta v České republice. Učiním tak v další podkapitole, přičemž na rozdíl od části práce věnující se Slovenské republice nebude tato problematika rozdělena z hlediska časového na období před a po zavedení instituce přímé volby prezidenta. Na rozdíl od Slovenské republiky se totiž novelizace ústavního textu v České republice týkala pouze změny způsobu volby prezidenta, nikoliv pravomocí hlavy státu. Pro větší přehlednost bude podkapitola ještě dále členěna, a to do částí věnující se pravomocí prezidenta v oblasti moci exekutivní, moci legislativní a moci judikativní.

V další části práce se budu věnovat vztahu prezidentů Václava Havla a Václava Klause s některými z předsedů vlád, což považuji za důležité v souvislosti se studiem deformace parlamentního politického režimu či polemikou, zda dochází k přesunu k poloprezidentskému politickému režimu či nikoliv. Pozornosti se dostane především vládním krizím, které se opakovaně objevily a v rámci kterých je velmi dobře možné studovat, jak prezidenti Havel a Klaus zasahovali do politiky jako takové. I když český prezident na základě ústavního textu nedisponuje mocí exekutivní jako takovou, dává mu na druhou stranu ústava pravomoc jmenovat předsedu vlády a jmenovat vládu jako takovou. Tím může do velké míry zasahovat do řešení vládních krizí. V případě České republiky je nutné také upozornit na jmenování tzv. úřednických a polopolitických vlád.

Pokud se ve své práci zabývám institucí přímé volby prezidenta, musím se, jak učiním v další části práce, zabývat ústavní novelizací měnící způsob volby hlavy státu. Poté se budu věnovat historicky první přímé volby prezidenta v České republice. Poukážu například na skutečnost, že předvolební průzkumy označovaly za favorita na prezidenta Jana Fischera. Jeho nepostoupení do druhé kola volby tak bylo poměrně překvapující. Důvodem byla především ne příliš povedená volební kampaň. Naopak Miloš Zeman byl v rámci své volební kampaně úspěšný a byl to především on, který si držel onu dominantní pozici nad Janem Schwarzenbergem, který společně s ním postoupil do druhého kola. Připomenu také, že Přemysl Sobotka, kandidát na prezidenta nominovaný ODS, ve volbě zcela propadl.

Po představení historicky první přímé volby prezidenta v České republice se v další části své práce budu zabývat prvním přímo zvoleným prezidentem Zemanem. Ačkoliv Zemanovo funkční období ještě není ani v polovině, je zcela určitě nutné studovat aspoň část jeho funkčního období. Je to důležité především z toho důvodu, že se jedná o prvního přímo zvoleného prezidenta. Netvrdím, že na základě studia Zemanova jednání a chování můžeme vyvozovat obecné závěry, přesto již můžeme upozornit na některé problémy plynoucí z instituce přímé volby prezidenta v českém politickém režimu. V této části práce se budu věnovat především vztahu prezidenta k moci exekutivní, vzpomenu vládní krizi v roce 2013, Zemanovu neochotu jmenovat Miroslavu

Němcovou předsedkyní vlády a konečně jmenování tzv. vlády odborníků v čele s Jiřím Rusnokem.

Po studiu Slovenské republiky a České republiky v souvislosti s institucí přímé volby prezidenta se v šesté kapitole předkládané diplomové práce budu zabývat komparací obou případů. V této části práce znovu vzpomenu základní příčiny, které vedly k zavedení instituce přímé volby prezidenta ve Slovenské republice a České republice. Komparaci bude také podrobena ústavní postavení prezidenta v obou zemích a budu se tedy věnovat otázce, zda je některý z prezidentů v rámci ústavních pravomocí a kompetencí silnější. V této části práce opět vzpomenu vztah slovenského a českého prezidenta s předsedy vlád svých zemí a upozorním opět na důležitou pravomoc obou prezidentů, kterou je pravomoc jmenovat předsedu vlády a vládu jako takovou.

Důležitou částí práce je sedmá kapitola, ve které zodpovím otázku, zda můžeme slovenský a český politický režim označit za poloprezidentský či nikoliv či zda můžeme přinejmenším hovořit o deformaci parlamentního politického režimu. Při zodpovídání této otázky využiji odborné názory předních politologů, kteří se otázkou instituce přímé volby prezidenta v politických režimech středovýchodní Evropy zabývali či zabývají a kteří budou představeni ve druhé kapitole práce. Větší část sedmé kapitoly bude věnována České republice, přičemž tak činím opět s úmyslem. Komparace slovenského a českého případu je důležitá především z toho důvodu, že slovenský politický režim má s institucí přímé volby prezidenta delší zkušenost a na základě geografické a diachronní podobnosti nám může rozbor slovenského případu posloužit při studiu dané problematiky v České republice, která má s institucí přímé volby prezidenta kratší zkušenost. Mým úmyslem v této části práce je ovšem především zamyšlení nad tím, k čemu může instituce přímé volby prezidenta v politickém režimu České republiky vést a co můžeme vyvodit z krátkého funkčního období prvního přímo zvoleného prezidenta Zemana.

Poslední část práce je závěrem, ve kterém shrnuji základní poznatky, ke kterým jsem v rámci předkládané diplomové práce dospěl. Jedná se tedy o syntézu práce a zodpovězení otázek položených v této úvodní části práce.

Z metodologického hlediska bude předkládaná diplomová práce v první řadě komparativní případovou studií. V rámci diplomové práce budu pracovat

na základě principu hermeneutického kruhu. Nejdříve se tedy seznámím s teoretickými koncepty, abych na základě nich studoval empirickou realitu (Drulák 2008: 20), která je v tomto případě instalací instituce přímé volby prezidenta do slovenského a českého politického režimu, dále příčinami a důsledky zavedení této instituce přímé volby prezidenta do parlamentních režimů České a Slovenské republiky. Teoretické přístupy zabývající se institucí přímé volby prezidenta v parlamentních politických režimech, otázka deformace parlamentních politických režimů z důvodu tohoto cizorodého prvku a vůbec otázka postavení prezidenta v parlamentních politických režimech, budou tedy znamenat základní východisko pro možnost analyzovat empirické případy českého a politického zavedení instituce přímé volby prezidenta do svých parlamentních politických režimů.

Základním metodologickým přístupem v rámci předkládané diplomové práce je komparativní případová studie, která „[...] zkoumá dva nebo několik případů a provádí jejich srovnávací analýzu“ (Karlas 2008: 62). Komparativní případová studie se zabývá jednotlivými případy, přičemž tak činí na základě kauzálního vysvětlování proměnných (Karlas 2008: 64). Dvě případové studie, které v diplomové předkládané práci pracují právě s touto kauzalitou, neboť tvrdím, že zavedení instituce přímé volby prezidenta v parlamentních politických režimech České republiky a Slovenské republiky mělo svoje příčiny a důsledky.

Komparativní případová studie je důležitým metodologickým přístupem v rámci studia instituce přímé volby prezidenta již z toho důvodu, že umožňuje na základě studia těchto empirických případů potvrzovat teorii (Karlas 2008: 65), která je postavena především na kritice instituce přímé volby prezidenta v parlamentních politických režimech, neboť dochází k určité deformaci takového typu politického režimu. Tento typ komparativní studie nazývá Jan Karlas (2008: 65), zabývající se metodologickými přístupy v sociálních vědách, tzv. souběžným výkladem teorie.

Komparativní studie se potýká s problémem výběru případů. V této diplomové práci volím tzv. metodu souladu, která studuje případy na základě podobnosti proměnných. Srovnatelnost případů může být založena na geografické či diachronní podobnosti (Karlas 2008: 68), přičemž v této práci lze identifikovat jak geografickou, tak diachronní podobnost případů. Pokud se v diplomové práci zabývám institucí přímé volby prezidenta v českém politickém

prostředí, slovenský případ byl vybrán právě na základě podobnosti. Touto podobností se myslí zaprvé geografický prostor, ve kterém se oba státy nacházejí a který bychom mohli nazvat střední Evropu, ale také společná historie České republiky a Slovenské republiky, neboť tyto dva státy tvořily po určité historické období jeden státní celek. Oba státy sdílejí určitou historickou zkušenost – ať už mluvíme o tzv. První republice či komunistickém období. Na základě této podobnosti jsou tedy politické systémy těchto dvou států do určité míry podobné a zavedení instituce přímé volby prezidenta ve slovenském politickém režimu vytváří možnost zabývat se touto problematikou v českém politickém systému – můžeme tedy studovat, zda najdeme podobné příčiny a podobné důsledky instalace instituce přímé volby prezidenta v parlamentních politických režimech.

2 POLITICKÝ REŽIM JAKO POJEM

2.1 Politický režim jako pojem

V předkládané diplomové práci pracuji velmi často s pojmy parlamentní či poloprezidentský politický režim. Z tohoto důvodu považuji za nutné přiblížit, v jakém významu pojem *politický režim* používám, neboť někdy je pro stejný význam používán termín politický systém. Pokud se na následujících stránkách věnuji postavení prezidenta po zavedení instituce přímé volby prezidenta, zabývám se vztahy mezi prezidentem a dalšími politickými institucemi, studuji tedy postavení prezidenta nikoliv v politickém systému, ale v politickém režimu. Politický režim můžeme definovat jako podmnožinu politického systému, který není pouze vyjádřením politických vztahů, ale také sociálních, kulturních, ekonomických či náboženských faktorů (Říchová 2000: 51–52). Politický režim naproti tomu můžeme definovat jako „*způsob vykonávání politické moci v konkrétních podmínkách*“ (Kubát 2013: 17). Taková definice chápe politický režim v hodnotově neutrálním významu, tudíž pojem *režim* nemůžeme spojovat pouze s nedemokratickými formami vládnutí.

2.2 Poloprezidentský a parlamentní politický režim

Pokud se v předkládané diplomové práci zabývám otázkou, zda instituce přímé volby prezidenta mění parlamentní politický režim na poloprezidentský politický režim, je nutné se zabývat těmito pojmy. Nebudu tak činit nijak rozsáhle, neboť se v další části práce věnuji teoretické diskuzi nad institucí přímé volby prezidenta v parlamentním politickém režimu, ve které představují autory věnující se tématům poloprezidentský politický režim, premiérsko-prezidentský či prezidentsko-parlamentní politický režim, parlamentní politický režim s institucí přímé volby prezidenta. K samotným charakteristikám poloprezidentského a parlamentního politického režimu tedy velmi krátce.

Za otce pojmu poloprezidencialismus je považován Maurice Duverger (1980: 165), který poprvé použil pojem ve svém článku *A New Political Model System: Semipresidential Government*, když za takový politický režim označil francouzskou Pátou republiku. Duverger (1980: 166) ve svém článku označuje za poloprezidentský takový politický režim, který kombinuje tři charakteristiky.

Za prvé, prezident je volen v přímé volbě; za druhé, prezident disponuje značnými pravomocemi; za třetí, prezidentova moc je limitována předsedou vlády a jednotlivými ministry disponujícími mocí výkonnou, přičemž vláda vykonává svoji moc pouze v případě, kdy má podporu parlamentu. Duverger (1980: 181) ukazuje, že poloprezidentský politický režim byl ve Francii nainstalován jako nástroj k eliminaci nefunkčnosti parlamentního politického režimu. Z tohoto důvodu je také poloprezidentský politický režim do velké míry spojen s osobou generála Charlese de Gaulla, který vyvedl Francii z politické krize.

Definici parlamentního politického režimu přináší mj. Giovanni Sartori (2001: 110) ve své knize *Srovnávací ústavní inženýrství*, v níž za klíčový prvek parlamentarismu označuje svrchovanost parlamentu. Parlamentní politický režim je založen na sdílené legislativně-exekutivní moci, neboť vláda je jmenována parlamentem. Parlament vyslovuje vládě důvěru a je to také parlament, který může vládu rozpustit. V případě parlamentního politického režimu tedy nefiguruje prezident nijak v moci exekutivní. Sartori (2001: 110–111) upozorňuje, že parlamentarismus je velmi rozmanitý a můžeme rozpoznat minimálně tři typy parlamentního politického režimu, kterými jsou premiérský či kabinetní režim spojený s Velkou Británií, parlamentní politický režim zákonodárných sborů spojený s Francií za Třetí a Čtvrté republiky a nakonec stranicky kontrolovaný parlamentarismus, který bychom mohli najít v Německu.

3 Teoretická diskuze nad přímou volbou prezidenta v parlamentním politickém režimu

Mám-li se zabývat problematikou institucí přímé volby prezidenta v parlamentním politickém režimu, musím upozornit, že teoretická debata nad touto problematikou je úzce spojena s diskuzí nad preferencí toho či onoho politického režimu. Tato debata byla velmi aktuální v kontextu demokratizace Latinské Ameriky v 70. letech a ještě více prostoru získala v souvislosti s ukončením bipolární konfrontace a pádem komunistických režimů ve státech tzv. východního bloku (Roper 2002: 253).

V rámci demokratické transformace stály postkomunistické státy před otázkou, jaký politický režim zvolit – parlamentní či prezidentský? Na toto dilema, se kterým se potýkaly také státy středovýchodní Evropy³, poukázal již Arend Lijphart ve svém článku *Constitutional Choices for New Democracies* v roce 1991. Ve své práci se nechci obšírněji zabývat diskuzí nad vhodností či nevhodností parlamentního či prezidentského politického režimu pro nové demokratické politické režimy. Spíše je nutné podotknout, že zde existuje určitý čistý typ parlamentního režimu a čistý typ prezidentského politického režimu.

Arend Lijphart ve svém článku z roku 1991 píše, že zatímco v prezidentském režimu hraje důležitou roli přímá volba prezidenta, který drží výkonnou moc, v parlamentním režimu se koncentruje výkonná moc v rukou premiéra (Lijphart 1991: 76). Toto tvrzení nám může dokreslit skutečnost, že existuje určitý čistý typ parlamentního i prezidentského režimu. V takovém parlamentním režimu je pak instituce přímé volby prezidenta nejméně nadbytečná, neboť to je premiér, který koncentruje výkonnou moc. Přesto však

---

³ V této části práce často operuji s pojmem *středovýchodní Evropa*. Považuji proto za nutné určitým způsobem definovat daný region a říci, jaké země jej tvoří. Region středovýchodní Evropy definuji jako region bývalých komunistických zemí tvořících po většinu 2. poloviny 20. století součást tzv. východního bloku. Tento region ještě můžeme rozdělit na tři skupiny. První z nich je jižní skupina zahrnující státy bývalé Jugoslávie, Rumunsko a Bulharsko. Druhá ze skupin zahrnuje státy tvořící tzv. Visegrádskou čtyřku a třetí skupina je tvořena pobaltskými státy. S takovým pojetím středovýchodní Evropy pracuje např. Dančák, viz Dančák, B. (2002). Geneze spolupráce ve střední Evropě. In: Dančák, B. – Benda, L. – Hloušek, V. – Kopeček, L. – Urubek, T. (eds.), *Integrační pokusy ve středoevropském prostoru* (Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity), s. 9–67.

existují parlamentní režimy (pokud o nich můžeme stále hovořit jako o parlamentních režimech), které v sobě obsahují instituci přímé volby prezidenta.

Autoři studující tuto problematiku často inklinují ke konceptu semiprezidencialismu. Odmítají tedy označení parlamentní režim, protože jeho deformace způsobená také institucí přímé volby prezidenta představuje spíše posun k semiprezidentskému režimu. Tento termín poprvé použil Maurice Duverger, mj. také ve svém článku *A New Political System Model: Semi-Presidential Government*. Tímto termínem označuje takový politický režim, který je kombinací parlamentního a prezidentského režimu. Prezident je volen v přímých volbách, disponuje poměrně značnými pravomocemi, ale jako jeho opozitum je zde premiér v čele vlády, který drží výkonnou moc a je závislý na důvěře parlamentu (Duverger 1980: 166).

Koncept semiprezidencialismu používá také jeden z nejvýznamnějších politologů zabývajících se regionem středovýchodní Evropy a problematikou instituce přímé volby prezidenta, kterým je Jerzy Wiatr. Ve svém textu *President in the Polish Parliamentary Democracy* se sice zabývá konkrétně zavedením instituce přímé volby prezidenta v polském politickém režimu, ovšem spojuje tuto problematiku s transformací postkomunistického státu, což je pro účely této práce důležité.

Instituce přímé volby prezidenta byla implikována v Polsku během demokratické transformace, kdy se vláda i opozice na počátku 90. let shodly na nutnosti existence silného prezidenta. Neshody v otázce pravomocí, kterými měl prezident disponovat, vedly k napodobení semiprezidencialismu francouzské Páté republiky. Wiatr (2000: 91) ovšem správně poukazuje na fakt, že mezi francouzským a polským semiprezidencialismem existoval jeden základní rozdíl – zatímco francouzští prezidenti se mohli často opírat o parlamentní většinu ze stejného politického tábora, polští prezidenti v otázce kohabitace naopak naráželi na silné problémy.

Při analýze polského semiprezidencialismu dochází Wiatr k názoru, že semiprezidencialismus je jako typ politického režimu zcela nevhodný pro rané demokratické politické systémy, které prodělaly v nedávné minulosti transformaci od autoritářského režimu. Wiatr (2000: 97) upozorňuje především

na problém politické kultury, která v raných demokraciích ještě není plně demokratická, nemá tedy onu zkušenost s demokratickými prvky jako takovými. Semiprezidencialismus je v tomto kontextu nevhodný především z toho důvodu, že často přináší takové situace, kdy je nutné najít určitý kompromis mezi prezidentem a premiérem. Bez etablované demokratické politické kultury založené na schopnosti nacházet konsenzus, je řešení takových situací velmi problematické.

Otázku politické kultury považují v kontextu semiprezidencialismu v raných demokratických politických systémech za nejzávažnější. Wiatr (2000: 97) ovšem poukazuje na další problémy, které semiprezidencialismus přináší. Postkomunistické státy středovýchodní Evropy často postrádají ústavy, které by byly založené na kompromisních formulacích, postrádají tedy onu zkušenost demokratických ústav, kterou naopak francouzská Pátá republika má, proto tam může semiprezidencialismus mj. fungovat. V neposlední řadě se otázka stability semiprezidencialismu pojí se samotnou osobou prezidenta. Na příkladu Lecha Walesy Wiatr ukazuje, že pro semiprezidencialismus je nutný spíše prezident schopný činit kompromisy a hledat konsenzus než prezident, který příliš využívá (resp. zneužívá) své legitimacy.

Koncept semiprezidentského politického režimu používá také Robert Elgie, který stejně jako další autoři zkoumají problematiku semiprezidencialismu v regionu středovýchodní Evropy v kontextu demokratické konsolidace těchto postkomunistických států. Ve svém článku *Semi-presidentialism, Cohabitation and the Collapse of Electoral Democracies, 1990-2008*, řadí Elgie k poloprezidentským režimům také Bulharsko, Litvu, Makedonii, Moldavsko, Polsko, Rumunsko, Slovensko, Slovinsko či Ukrajinu. Elgie přímo píše o oblibě semiprezidencialismu v zemích, které byly zasaženy tzv. třetí vlnou demokratizace. Tento typ politického režimu však není pro krátce konsolidované demokratické politické režimy vhodný, neboť se potýkají s problémem kohabitace mezi prezidentem a premiérem. Jestliže takové státy nemají příliš zavedenou demokratickou politickou kulturu, nedokážou si s problémy, které semiprezidencialismus může přinášet, poradit (Elgie 2010: 37).

Konkrétně hovoří Elgie (2010: 46–47) o problému kohabitace, který známe právě v souvislosti se semiprezidencialismem. Pokud je prezident

z jiného politického tábora než premiér, nastává problém. Ten by samozřejmě nenastal, pokud by byl zvolen v regionu středovýchodní Evropy čistý parlamentní režim bez deformace ve formě instituce přímé volby prezidenta. A ačkoliv nemusí prezident disponovat právem veta vůči legislativním rozhodnutím zákonodárného sboru, disponuje právem jmenovat vládu, přičemž Elgie upozorňuje, že prezident disponující zvýšenou legitimitou na základě přímé volby, může usilovat o jmenování takové vlády, ve kterém má zastoupení politická strana, z níž prezident pochází.

Otázkou demokratizace postkomunistických zemí a zvolení politického režimu v těchto zemích se zabývá také Thomas A. Baylis ve svém textu *Presidents versus Prime Ministers: Shaping Executive Authority in Eastern Europe*. Baylis (1996: 300) se zabývá otázkou vyvažování moci mezi premiérem a prezidentem v zemích středovýchodní Evropy, přičemž upozorňuje, že je nutné při studiu těchto politických režimů studovat jejich skutečnou povahu a nezabývat se pouhou kategorizací těchto politických režimů na prezidentský či parlamentní typ.

Baylis (1996: 301–302) upozorňuje na podobný problém, který popisuje Elgie. Semiprezidencialismus, který byl zvolen řadou států ve středovýchodní Evropě, vede ke konfliktům mezi prezidentem a premiérem. Takové konflikty je samozřejmě možné nalézt také v semiprezidentských režimech mimo středovýchodní Evropu; příkladem může být Francie, která je vlastně jakousi domovinou semiprezidencialismu. Ovšem rozdíl mezi těmito zeměmi je, že region středovýchodní Evropy je regionem postkomunistickým, který prošel demokratickou transformací teprve nedávno. V těchto zemích často nenajdeme etablovanou demokratickou politickou kulturu. Jakékoliv konflikty mohou vést k narušení celého politického systému. Zvolení semiprezidencialismu, ve které může dojít ke konfliktu mezi prezidentem a premiérem, tedy není příliš šťastné.

Baylis navíc upozorňuje, že přímá volba prezidenta zvyšuje legitimitu prezidenta. To můžeme podle něho spatřovat v Polsku, Rumunsku a také v Bulharsku⁴ (Baylis 1996: 303). Zvýšení legitimacy znamená zvýšení prestiže instituce prezidenta a také zvětšení pravomocí prezidenta, ač nemusí být tyto

---

⁴ V době, kdy T. A. Baylis psal svůj článek, nebyla ještě instituce přímé volby prezidenta zastoupena v České republice ani na Slovensku.

pravomoci ústavně zakotvené. Zvýšená legitimita se také často odráží v tom, že se prezidenti chápou jako jacísi tribunové lidu (Baylis 1996: 308). Na základě toho poté častěji dochází ke konfliktům mezi premiérem a prezidentem. A v tomto smyslu hledejme onu deformaci parlamentního režimu, kde by výkonnou moc měl mít pouze a jedině premiér, který stojí v čele vlády.

Koncept semiprezidencialismu, který přinesl do politické teorie Duverger, je tedy využívám řadou autorů studující problematiku politických režimů. Pro označení politických režimů, které najdeme ve středovýchodní Evropě, se mi však zdá vhodnější označení premiérsko-prezidentský či prezidentsko-parlamentní režim, se kterým přicházejí John M. Carey a Matthew S. Shugart. Sice také vycházejí z konceptu semiprezidencialismu, ale současně poukazují na jeho nedostatky a v rámci této kritiky nabízejí právě ono rozlišování premiérsko-prezidentského a prezidentsko-parlamentního režimu (Roper 2002: 253).

Účelem úvodní části této práce je přiblížit teoretickou diskuzi ohledně parlamentního režimu a jeho deformace ve formě instituce přímé volby prezidenta v prostoru středovýchodní Evropy. Z tohoto důvodu se zabývám pouze premiérsko-prezidentským režimem, což je koncept bližší představě deformace parlamentního režimu ve formě instituce přímé volby prezidenta, než je koncept prezidentsko-parlamentního režimu, ve kterém má silnější pozici prezident nad premiérem. Naopak premiérsko-prezidentský režim se chová spíše jako parlamentní režim než jako prezidentský režim. Ve své knize *Executive Decree Authority* identifikují Carey a Shugart dva rozměry prezidentské moci – legislativní a nelegislativní moc – na jejichž základě analyzují premiérsko-prezidentský režim, a to konkrétně v těchto zemích – Rakousko, Finsko, Francie, Irsko, Litva, Moldavsko, Polsko, Portugalsko, Rumunsko, Slovinsko (Roper 2002: 253–254). Můžeme si tedy všimnout, že mezi premiérsko-prezidentské režimy jsou začleněny také státy, které bychom mohli zahrnout do regionu středovýchodní Evropy – Litva, Polsko, Rumunsko, Slovinsko.

Premiérsko-prezidentský režim se tedy chová spíše jako parlamentní než jako prezidentský režim, oproti čistému parlamentnímu režimu ovšem s tím rozdílem, že je zde zavedena instituce přímé volby prezidenta. Octavio Amorim Neto a Kaare Strøm, kteří také vycházejí z Duvergerova konceptu

semiprezidencialismu, upozorňují již zcela konkrétně a jednoznačně na rozšíření tohoto typu politického režimu (v jeho modifikacích) v regionu středovýchodní Evropy. Ve svém článku *Breaking the Parliamentary Chain of Delegation* navíc poukazují na skutečnost, že tyto politické režimy nemusejí být oficiálně takto nadefinované, ale ve skutečnosti se tak chovají. Vliv jednotlivých prezidentů může být tedy v rozporu s jejich pravomocemi, které jim garantuje ústava (Amorim Neto – Strøm 2006: 619–620).

Amorim Neto a Strøm se však především zabývají samotnou podstatou problému, který se zde snažím identifikovat. Tímto problémem je určitá deformace parlamentního politického režimu, která je způsobena zavedením instituce přímé volby prezidenta. Tato deformace je podle autorů nejlépe viditelná na procesu jmenování vlády. V čistých parlamentních režimech drží politické strany monopol na výkonnou moc. Zavedení přímé volby prezidenta v takových politických režimech znamená narušení tohoto monopolu a snahu o vytváření nestraničských vládních kabinetů (Amorim Neto – Strøm 2006: 621, 624, 648).

Koncept premiérsko-prezidentského režimu používají také Thomas Sedelius a Joakim Ekman ve svém článku *Intra-executive Conflict and Cabinet Instability: Effects of Semi-presidentialism in Central and Eastern Europe*. V regionu středovýchodní Evropy identifikují tento premiérsko-prezidentský režim v Bulharsku, Litvě, Polsku či Rumunsku. Na příkladech těchto zemí ukazují, že instituce přímé volby prezidenta přináší nestabilitu, neboť tyto politické režimy byly nejdříve postaveny jako parlamentní režimy, ve kterých je vláda odpovědná parlamentu. Instituce přímé volby prezidenta narušuje takový politický režim (Sedelius – Ekman 2010: 509, 511).

Sedelius a Ekman (2010: 511, 517) si navíc všímají, že pro premiérsko-prezidentské režimy je zcela typické, že relativně omezené ústavní pravomoci prezidenta nekorrespondují s jeho prestiží a především s jeho legitimitou, kterou získává přímou volbou prezidenta. Ovšem v rámci těchto politických režimů si můžeme všimnout určitých rozdílů mezi ústavou definovanými pravomocemi prezidenta a jeho reálným vlivem. Prezident může posílit svůj vliv tím, že využívá své legitimacy, vystupuje na veřejnosti a kritizuje premiéra a jednotlivé ministry – jednoduše vládu. V konfliktu mezi premiérem na jedné straně a prezidentem na druhé straně je ovlivňování veřejného mínění silnou pákou

v rukou prezidenta. Čím je poté tento konflikt mezi prezidentem a premiérem silnější, tím je stabilita vlád nižší a vůbec jejich životnost nemá dlouhého trvání.

Pro tyto politické režimy je tedy typické, že zatímco prezident překračuje své ústavní pravomoci a využívá svoji legitimitu, premiér, který stojí v čele moci výkonné, postrádá často onu prestiž mezi obyvatelstvem. Zde se projevuje skutečnost, kterou najdeme také v České republice, tedy že prezident vykazuje mnohem větší popularitu a oblíbenost než jiné politické instituce, včetně premiéra (Sedelius – Ekman 2010: 511, 523). Tento jev je patrný vůbec ve všech těchto politických režimech středovýchodní Evropy. Nejméně v České republice je prezident vnímán jako nadstranický arbitr sporů, jako morální osobnost. Instituce prezidenta se ze strany veřejnosti idealizuje a určitý původ tohoto jevu je nutné připisovat masarykovskému odkazu.

Dosud jsem se zabýval problematikou instituce přímé volby prezidenta ve státech středovýchodní Evropy na základě konceptu semiprezidencialismu, resp. konceptu premiérsko-prezidentského režimu. Michal Kubát studuje stejnou problematiku, ale hovoří o ní na základě konceptu parlamentního režimu⁵. Ve svém díle *Postkomunismus a demokracie* opět (jako již zmínění autoři) spojuje tuto problematiku s procesem demokratizace postkomunistických států. Mezi parlamentní režimy, které jsou deformovány institucí přímé volby prezidenta, řadí Kubát v regionu středovýchodní Evropy Makedonii, Polsko, Bulharsko, Rumunsko, Slovensko, Slovinsko (Kubát 2003: 51–53, 58). Nyní sem můžeme zařadit také Českou republiku⁶.

Upustíme-li od konkrétního představování jednotlivých politických systémů ve středovýchodní Evropě a představování jednotlivých volebních systémů pro přímou volbu prezidenta v tomto regionu a budeme-li se zabývat pouze teoretickou diskuzí, hovoří Kubát (2003: 38) rozhodně v neprospěch zavedení instituce přímé volby prezidenta v parlamentních režimech, neboť ji považuje za jakousi deformaci čistého parlamentarismu. Tento deformační

---

⁵ Neznamená to ovšem, že by Kubát koncept poloprezidentského režimu odmítal.

⁶ V době, kdy Kubát psal svoje dílo *Postkomunismus a demokracie*, nebyla ještě Česká republika příkladem parlamentního režimu s deformací v podobě instituce přímé volby prezidenta. Naopak Kubát dával Českou republiku vedle Maďarska za příklad jediných konsolidovaných demokracií s čistým parlamentním režimem (Kubát 2003: 51).

prvek byl zaveden v postkomunistických zemích středovýchodní Evropy v souvislosti s procesem demokratizace země. Příkladem může být Slovensko, kde byla přímá volba prezidenta zavedena až roku 1999, když parlamentní forma volby prezidenta selhala a Slovensko se ocitlo bez prezidenta.

Kubát ale poukazuje také na jeden ze základních důvodů, proč se instituce přímé volby prezidenta zavádí také tam, kde je jinak čistý parlamentní režim. Tímto důvodem je jakási „popularita“ přímé volby, resp. vůbec „popularita“ přímé demokracie. A jsou to především postkomunistické země, které se snaží v procesu demokratizace stát jaksi „nejdemokratičtějšími“ a tudíž si vytvářejí co největší prostor pro občanskou participaci na politice (Kubát 2003: 38). S takovými tvrzeními pracovali také čeští politici, kterým se nakonec zavést instituci přímé volby prezidenta skutečně podařilo. Jak Kubát (2013: 97–100) ukazuje, politici často využívají statistiky říkající, že si většina občanů přeje přímou volbu prezidenta, ovšem již nereflektují, že tato otázka má z hlediska priorit spíše nižší hodnotu. Podobně jako se statistikami podpory přímé volby prezidenta pracují politici také s mezinárodními srovnáními, ze kterých plyne, že přímá volba prezidenta je nejčastějším způsobem volby hlavy státu ve světě. To je samozřejmě pravda, ovšem rámovat výsledky mezinárodního srovnání jako důkaz demokratického trendu ve světě je špatné. „V žádném případě přímá volba prezidenta není jakýmsi přirozeným vývojem soudobých demokracií“, píše Kubát (2013: 100).

Na podobnou argumentaci zastánců přímé volby prezidenta upozorňuje také Margaret Tavits, která ve svém článku *Direct Presidential Elections and Turnout in Parliamentary Contests* odmítá argument, že přímá volba prezidenta podporuje demokracii a že posiluje občanskou společnost. Tato argumentace je spíše nástrojem politiků pro získání větší voličské podpory, protože myšlenka přímé demokracie je určitým způsobem pro voliče atraktivní. Ve volebních programech politických stran tak často můžeme najít slib, že po jejich zvolení se zasadí o zavedení přímé volby prezidenta (Tavits 2009: 42, 44).

Kubát v této souvislosti mluví konkrétně o České republice, kde otázka zavedení instituce přímé volby prezidenta není výsledkem procesu demokratizace, ale právě spíše výsledkem „popularizace“ tohoto tématu ze strany politických stran. A v souvislosti s touto problematikou Kubát píše: „Zavedení přímé volby hlavy státu se v českých podmínkách jeví z hlediska

historického, ústavněprávního a politologického cizorodé, nevhodné a zbytečné“ (Kubát 2003: 39). Také z tohoto konstatování můžeme tvrdit, že Kubát odmítá instituci přímé volby prezidenta v případě, že je v nesouladu s politickým režimem v dané zemi. V takovém případě se tato instituce stává deformací tohoto politického režimu, stává se cizorodým tělesem, které akorát problematizuje celý politický režim.

Z českých politologů zabývajících se problematikou deformace parlamentního režimu jsem doposud zmínil pouze Kubáta, a to z toho důvodu, že explicitně studuje tuto problematiku v souvislosti s transformací postkomunistických států. V české akademické sféře však samozřejmě působí další politologové, kteří se věnují této problematice. Z těch, kteří zastávají umírněnější pozici při kritice přímé volby prezidenta v parlamentním politickém režimu, jmenujme Petra Fialu. Ve svém článku *O potřebě demokratické kultury* ukazuje, jak jsem ostatně učinil již na začátku diplomové práce, že existuje určitý čistý typ parlamentního a čistý typ prezidentského režimu – tedy, že každý z těchto politických režimů funguje na základě vlastní logiky (Fiala 2013: nestránkováno).

Fialův umírněnější názor můžeme vidět v jeho tvrzení, že instituce přímé volby prezidenta ihned nevytváří z parlamentního režimu prezidentský režim (onu umírněnost názoru nevidím v tomto tvrzení, se kterým je nutné souhlasit, ale spíše v rétorickém podání názoru na instituci přímé volby prezidenta v parlamentním režimu). Problémem je však především skutečnost, že instituce přímé volby prezidenta znamená posílení legitimacy prezidenta a také politizaci prezidentského úřadu. Jelikož Fiala napsal svůj článek, ze kterého tu vycházím, v roce 2013, již mohl reflektovat první přímou volbu prezidenta v České republice, a v tomto kontextu hovoří, že k takové politizaci prezidentského úřadu zde došlo. Fiala píše: „[...] zvolení jednoho ze tří nejvýraznějších politiků polistopadové éry vede k pokusu o rozšiřování prezidentské moci, a tedy i k dočasné destabilizaci politického systému“ (Fiala 2013: nestránkováno).

Fiala v kontextu problematiky, kterou se zde zabývám, přichází s podobnou myšlenkou jako Kubát. Mám zde na mysli onu popularizaci přímé demokracie, resp. přímé volby prezidenta. Občané jsou přesvědčeni, že pokud oni sami budou volit prezidenta, tak tím přispějí ke zlepšení politiky. To však nabourává logiku parlamentního režimu, ve které si občané volí své zastupitele,

kteří mají volit prezidenta, a není tedy nutné (a zde bych dodal, že to není ani žádoucí), aby jej volili sami občané (Fiala 2013: nestránkováno).

Politické strany jednoduše využívají potenciálu popularity přímé demokracie, aniž by si uvědomovaly, k čemu takové názory mohou vést. Fiala (2013: nestránkováno) správně poukazuje, že některé programy politických stran hovoří také o přímé volbě starostů či hejtmanů. A ironicky dodává, že na základě takového smýšlení bychom mohli volit přímo také policisty či učitele. Možná se taková argumentace zdá přehnaná, ovšem na druhou vystihuje přesně problém, který přináší popularita přímé demokracie – stává se pouhým nástrojem politiků na získání voličské podpory a popularity.

Z českých politologů zmiňme ještě Víta Hlouška, který ve svém textu *Přímá volba prezidenta: český kontext* také tvrdí, že instituce přímé volby prezidenta je v českém politickém režimu cizorodým prkem. Tento text zde zmiňuji především z toho důvodu, že se zabývá mj. masarykovským odkazem, jak bych to nazval. Ona popularita přímé volby prezidenta v české společnosti totiž nemusí být dána pouze onou popularitou ve smyslu přímé demokracie, ale také v onom masarykovském odkazu. Byl to právě T. G. Masaryk, který v rámci české politické kultury zcela pozměnil způsob nahlížení na instituci prezidenta a který navíc nastolil jakousi tradici politicky aktivního prezidenta. T. G. Masaryk byl sice jako prezident v době První republiky volen klasickým parlamentním způsobem, když jej volilo Národní shromáždění, ovšem otázka prezidentových pravomocí je už otázka jiná. Zde se Masarykovi otevíralo poměrně široké pole působnosti. Vůbec výjimka toho, že se Masaryka netýká omezení dvou funkčních období, je silným narušením klasického parlamentního způsobu volení prezidenta (Hloušek 2008: 263–264).

Masaryk podle mého názoru změnil náhled české veřejnosti na instituci prezidenta jako takovou. Nejde příliš o to, jaké měl reálné pravomoci, jde spíše o to, že pozměnil vůbec českou politickou kulturu. Masaryk představuje pro český národ určitý symbol, osobnost, a pokud tato osobnost disponovala silnými pravomocemi a navíc zasahovala do vnitřní politiky, česká společnost to poté požaduje po každém prezidentovi. Masaryk vtiskl instituci prezidenta podobu aktivního prezidenta, který vstupuje do vnitřní politiky, který má morální kredit, který je nakonec také politickým arbitrem. Navíc Masaryk také překračoval ústavní kompetence, přičemž nejviditelněji je to vidět v kontextu tzv.

Hradu, fenoménu První republiky odkazující na fakt, že to byl Hrad, tedy prezident, který určoval domácí politiku – tedy nikoliv klasicky parlament, potažmo vláda (Hloušek 2008: 264).

V této části své práce bych tedy upozornil na onu skutečnost, že v souvislosti s českým politickým prostředím hledejme původ myšlenky přímé volby prezidenta v její popularizaci. Mluví o tom ostatně jak Kubát, tak i jiní autoři – zmínil jsem zde Fialu a Hlouška. Sami čeští politologové tedy poukazují na problém, který přináší instituce přímé volby prezidenta v parlamentním režimu. V jejich názorech se také odráží poukazování právě na popularizaci přímé volby prezidenta. Kubát přímo hovoří o tom, že to je právě popularita přímé volby prezidenta v případě českého politického prostředí spíše než výsledek demokratické transformace postkomunistického státu, která stála za zavedením této instituce v České republice. Fiala hovoří ve stejných intencích, hovoří ale obecně vůbec o popularitě přímé volby nejen prezidenta, ale také například hejtmanů či starostů. Politické strany pak jednoduše využívají potenciálu této popularity vůbec přímé demokracie, aby tím získávaly volební podporu. Mezi řádky píše o přímé volbě prezidenta také Hloušek, který sice hovoří spíše o masarykovském odkazu jako důležitém prvku české politické kultury, ale jistě zde můžeme najít propojení s přímou volbou prezidenta. V České republice totiž popularita přímé volby prezidenta mezi občany nemusí být dána jen onou popularitou v tom smyslu, že voliči mají právo volit si svého prezidenta, ale může být dána tím, že je mez občany zakořeněna ona nutnost mít silného prezidenta – mít na Hradě svého Masaryka.

4 SLOVENSKÁ REPUBLIKA A INSTITUTE PŘÍMÉ VOLBY PREZIDENTA

V předešlé části předkládané diplomové práci jsem se zabýval teoretickou diskuzí vedenou zahraničními i českými politology zabývajícími se otázkou instituce přímé volby prezidenta v parlamentním politickém režimu. Ukázal jsem, že tato debata do velké míry souvisí s demokratizací nedemokratických politických režimů, které při přechodu k demokratickým politickým režimům řeší otázku, jaký z politických režimů je vhodnější. V souvislosti s prostorem středovýchodní Evropy navázala řada zemí na tradici parlamentního politického režimu, ovšem se zajímavým specifickým, kterým je právě instituce přímé volby prezidenta. Tento způsob volby hlavy státu v parlamentním politickém režimu vyvolává otázku, zda dochází k posunu k poloprezidentskému politickému režimu či zda bychom měli stále hovořit o parlamentním politickém režimu, ač deformovaným.

Následující část práce věnuji případu Slovenské republiky, která sice zavedla instituci přímé volby prezidenta až v roce 1998, ale do velké míry se stále jednalo o výsledek demokratizace politického režimu. Z důvodu vysvětlení takového tvrzení se budu zabývat politickým vývojem Slovenské republiky od roku 1993 do roku 1998, což je období, kterého bychom mohli nazvat jako obdobím tzv. mečiarismu. Na následujících stránkách vzpomenu neschopnost slovenského parlamentu zvolit prezidenta a také další důvody zavedení instituce přímé volby prezidenta. Z důvodu nutnosti zodpovězení otázky, zda došlo ke značným či pouze menším změnám v parlamentním politickém režimu, budu se věnovat také politickému vývoji po roce 1998, vzpomenu jednotlivé přímé volby hlavy státu Slovenské republiky a především vztahy prezidentů s předsedy vlád. To je důležité především z toho důvodu, že v debatě o přesunu parlamentního politického režimu k poloprezidentskému politickému režimu je důležité zkoumat vztah prezidenta a předsedy vlády.

4.1 Problematické ústavní postavení prezidenta v politickém systému do roku 1998

Abychom se mohli zabývat otázkou proměny postavení prezidenta v politickém režimu Slovenské republiky po zavedení instituce přímé volby prezidenta, je nejdříve nutné zabývat se jeho postavením v rámci ústavních a právních norem

Podle ústavy z roku 1992 byl slovenský prezident jako hlava státu volen Národní radou Slovenské republiky (NR SR) na základě tajného hlasování. Volební období prezidenta bylo pětileté, a aby mohl být prezident zvolen, musel získat podporu třípětinové většiny všech poslanců (Ústavní zákon č. 460/1992: čl. 101). Ústava z roku 1992 dále stanovuje, že se volba prezidenta koná v posledních šedesáti dnech volebního období úřadujícího prezidenta (Ústavní zákon č. 460/1992: čl. 103).

Pro pochopení politické krize, která nastala v roce 1998, je důležité zmínit také článek 105 Ústavy Slovenské republiky. V něm je řečeno, že v případě absence úřadu prezidenta, výkon funkce prezidenta náleží vládě (až na některé pravomoci), přičemž vláda může některé pravomoci podstoupit předsedovi vlády. Ústava se v tomto kontextu zmiňuje především o pravomoci hlavního velení ozbrojených sil (Ústavní zákon č. 460/1992: čl. 103).

Ústavní zakotvení prezidenta před přijetím ústavní reformy z roku 1998 bylo problematické především ze dvou důvodů. První problém se netýkal samotného postavení prezidenta ve slovenském politickém režimu, ale spíše jeho volbou. Volba prezidenta parlamentem je samozřejmě aspekt, který je v součinnosti s povahou slovenského politického režimu, který byl definován jako parlamentní. Problémem zde ovšem bylo příliš vysoké kvórum hlasů nutných pro zvolení prezidenta. Ústava definovala, že prezident může být zvolen pouze v případě, kdy se najde v parlamentu nejméně 90 ze 150 poslanců, kteří se shodnou na jednom jméně. Vezmeme-li v úvahu, že se do parlamentu dostává více politických stran, které mají odlišné programy a často i ideologie jako takové, je požadavek na tento počet hlasů skutečně vysoký. A je to navíc problematické z toho důvodu, že hledání konsensu v politickém režimu, který je teprve na cestě k plně konsolidované demokracii, je nesnadné (Orosz 2012: 41–42).

Problémem z hlediska ústavního zakotvení prezidenta před přijetím ústavní reformy z roku 1998 bylo také nedůsledná a nedomyšlená úprava zastupování prezidenta v čase, kdy není prezidentský úřad obsazen. Tento problém by patrně nebyl nijak zásadní, kdyby ovšem nenavazoval na problém, který jsem popsal výše. Pokud ústava definuje příliš těžké podmínky pro zvolení prezidenta, je šance, že se země ocitne na nějakou dobu bez prezidenta, poměrně vysoká. Takto problematická ústava přinesla problém v roce 1998. Právě z důvodu příliš vysokého počtu hlasů poslanců pro zvolení prezidenta nebyl ani po šesti kolech zvolen prezident a Slovensko se ocitlo na jeden rok bez prezidenta. Vágně formulované pasáže v ústavě zabývající se otázkou neobsazení úřadu prezidenta vedly k tomu, že Vladimír Mečiar zneužíval této skutečnosti a navíc zneužíval pravomoci, které z důvodu neobsazení úřadu prezidenta získal (Orosz 2012: 42).

4.2 Příčiny zavedení instituce přímé volby prezidenta – politický vývoj do roku 1998

Slovenský politický režim je příkladem takového politického režimu, o kterém Kubát (2003: 58) hovoří jako o parlamentním režimu s institucí přímé volby prezidenta. Spojení parlamentního režimu s institucí přímé volby prezidenta vidí Kubát (2003: 37) jako specifikum středovýchodní Evropy, přičemž jej spojuje s procesem demokratizace postkomunistických států bývalého tzv. východního bloku. Kubát (2003: 38) spojuje instalaci instituce přímé volby prezidenta ve slovenském politickém režimu také s procesem demokratizace tohoto bývalého komunistického státu a navíc v ní vidí výsledek vysoce konfliktní politické situace či spíše politického vývoje od roku 1993 až do roku 1998. Eskalací tohoto problematického vývoje slovenské politické scény byla neschopnost slovenského parlamentu zvolit hlavu státu, a to ani po šesti kolech této volby. Od ledna 1998 až do března 1999 nemělo Slovensko žádnou hlavu státu (Kubát 2003: 38).

Politická nestabilita započala na Slovensku v roce 1993, resp. v roce 1992. V parlamentních volbách na národní úrovni zvítězilo se ziskem 37 % hlasů *Hnutí za demokratické Slovensko* (HZDS), v jejímž čele stál Vladimír Mečiar (Kopeček 2004: 357). Po přepočtu hlasů na mandáty získalo HZDS 74

poslaneckých mandátů. V souvislosti s volbou prezidenta, který musí získat podporu nejméně 90 poslanců, bylo jasné, že bez podpory poslanců za HZDS ke zvolení prezidenta v roce 1993 nedojde. Na druhou stranu HZDS potřebovalo ke zvolení svého kandidáta na prezidenta podporu dalších politických stran, resp. poslanců (Horváth 2005: 3).

Problémy s neschopností parlamentu zvolit prezidenta se neobjevily až v roce 1998, ačkoliv v tomto roce tento problém kulminoval, nicméně byly zanesené ve slovenském politickém režimu již od svého počátku. První volba prezidenta v samostatné Slovenské republice se konala 26. ledna 1993. Za HZDS kandidoval Roman Kováč, který ovšem získal jen 67 hlasů, Jozef Prokeš kandidující za Slovenskou národní stranu (SNS) získal 27 hlasů, Anton Neuwirth za Křesťanskodemokratické hnutí (KDH) získal stejný počet hlasů a Milan Ftáčnik za Stranu demokratické levice (SDL) získal 30 hlasů. Do druhé skrutinia tedy postoupili Kováč, který přesvědčil 78 poslanců, a Ftáčnik, který přesvědčil 31 poslanců (Horváth 2005: 3).

HZDS v parlamentních volbách 1993 získalo téměř polovinu mandátů, proto mohlo sestavit jednobarevný kabinet, který byl podporován ze strany SNS a SDL (Kopeček 2004: 357). Podpora těchto dvou politických stran HZDS se projevila v druhém kole volby prezidenta, které se konalo 12. února 1993. Za HZDS kandidoval Michal Kováč, kterému vyjádřili podporu poslanci nejen za HZDS, ale také za SNS a SDL. Kováč tak získal 106 hlasů, což znamenalo jeho zvolení slovenským prezidentem (Horváth 2005: 4).

V roce 1993 se na slovenské politické scéně začaly projevovat problémy, když se HZDS potýkala s vnitřní fragmentací a když se snižovala podpora vládnímu kabinetu ze strany SNS a SDL. Už začátek tzv. období mečiarismu začal vykazovat silnou fragmentaci politických elit, což byl vůbec základní problém slovenského politického režimu mezi lety 1994 až 1998 (Kopeček 2002a: 267). Problém politické fragmentace se dotkl také HZDS, ze kterého odešla nemalá skupina poslanců. K vnitřnímu rozkolu došlo také v SNS, se kterou HZDS v listopadu 1993 utvořila vládní koalici pro zmírnění napětí politické situace. Tímto rozkolem HZDS a SNS však ztratila vládní koalice většinu v parlamentu a projev prezidenta Kováče z března 1994, který kritizoval danou politickou nestabilitu, vedl k hlasování o nedůvěře premiérovi ze strany

parlamentní opozice. Mečiar v roce 1994 skončil na postu předsedy vlády a HZDS i SNS přešly do opozice (Kopeček 2004: 357).

Lubomír Kopeček (2008: 193) ve svém textu *Prezident v politickém systému Slovenska – nelehké hledání fungujícího modelu* považuje právě tento projev Kováče, ve kterém kritizoval vládu Mečiara a vůbec jeho osobu jako takovou, za spouštěč vytvářející silně antagonistický vztah mezi prezidentem Kováčem a premiérem Mečiarem.

Po Mečiarově demisi se novým předsedou vlády stal Jozef Moravčík, který sestavil vládní koalici z opozičních stran vůči Mečiarovi. Jednalo se o značně heterogenní vládní koalici složenou z SDL, KDH a dalšími dvěma stranami, které vznikly odštěpením z HZDS a SNS. Vládní kabinet pod vedením Moravčíka byl však pouze dočasný, neboť se na přelomu a září 1994 konaly předčasné parlamentní volby (Kopeček 2004: 357).

Parlamentní volby v roce 1994 byly již do určité míry definovány na základě antagonistického vztahu mezi Kováčem a Mečiarem, neboť ten v rámci předvolební kampaně sliboval sestavení vyšetřovací komise, která se měla zabývat otázkou, zda prezidentův projev vedoucí k demisi vlády nebyl v rozporu s ústavou (Kopeček 2008: 194).

Parlamentní volby, resp. jejich výsledek, ukázaly, že Mečiar má ve veřejnosti stále silnou podporu, neboť jeho HZDS získala 35 % hlasů – jednalo se tedy o téměř shodný výsledek jako v případě parlamentních voleb v roce 1992. Mečiar se stal opět předsedou vlády, přičemž vládní koalice byla tvořena HZDS, SNS a Sdružením dělníků Slovenska (Kopeček 2004: 357–358)

Z důvodu vítězství HZDS v parlamentních volbách byla předem deklarovaná vyšetřovací komise skutečně sestavena a stala se Mečiarovým nástrojem pro vyšetřování nejen Kováče, ale i dalších osob, které na událostech vedoucí k demisi vlády nějakým způsobem participovaly. Mečiar pak sestavení vyšetřovací komise hodnotil jako krok nezbytný k tomu, aby byla činnost Kováče právně označena za neústavní. Mečiar přímo prohlásil: „*Nejenom v březnu 1994, ale dávno předtím pan prezident pracoval na tom, aby se změnila poměry sil v parlamentu, ve vládě a dokonce i v HZDS. Psychóza, kterou proti mé vládě svým projevem vyvolal v parlamentu, byla důležitá. Tam*

je právě spor o to, jestli v březnu 1994 konal v souladu s ústavou“ (Mečiar dle Leško 1997: 137).

Sestavená komise nikdy nezveřejnila závěrečnou zprávu o své činnosti. Její sestavení a působení ovšem chápeme spíše jako posilování moci premiéra Mečiara na úkor prezidenta Kováče. K tomuto posilování docházelo navíc postupně až do roku 1998. Vláda premiéra Mečiara od roku 1994 do roku 1998 se nesla ve znamení utvrzování konfrontační linie mezi slovenskými politickými elitami a ve znamení snahy o politickou likvidaci opozičních politických elit. Snaha o omezení síly opozice však získávala i podobu fyzických útoků na některé představitele této opozice. Příkladem může být útok na poslance KDH Františka Mikloška (Kopeček 2002a: 267).

Období mezi lety 1994 až 1998 bylo obdobím, ve kterém slovenský politický režim vykazoval podle Kopečka (2004: 358) známky minimálně tzv. neliberální demokracie. Slovensko výrazně přešlapovalo na hraně demokratického a nedemokratického režimu, Kubát (2001: 36) poté používá termín semikonsolidovaná demokracie. Touto problematikou se zabývá také Larry Diamond ve svém textu *Thinking about Hybrid Regimes*, kde definuje hybridní režim, za který bychom mohli Slovensko mezi lety 1994 až 1998 považovat. Hybridní režim kombinuje podle Diamonda (2002: 23) demokratické prvky s autoritářskými prvky. Hybridní režim disponuje často tzv. demokratickou fasádou, tedy formálně demokratickými politickými institucemi. Důležitou demokratickou politickou institucí jsou zde především volby, které jsou aspoň částečně soutěživé, reálná politika se vyznačuje autoritářskými prvky (Diamond 2002: 24).

K této problematice zmiňme ještě text *Slovakia: From a Difficult Case of Transition to a Consolidated Central European Democracy*, jehož autorkou je Soňa Szomolányi. Ta v souvislosti s obdobím tzv. mečiarismu hovoří o tzv. demokratickém deficitu, kterým se Slovensko za vlády Mečiara potýkalo. Tímto termínem má na mysli něco podobného jako to, co Diamond označuje demokratickou fasádou. Slovensko se tedy *de iure* vyznačovalo demokratickými institucemi, principy a pravidly, nicméně politická praxe nabývala často velmi autoritářské podoby. Ovšem jak Szomolányi upozorňuje, i přes tyto skutečnosti nedošlo k etablování autoritářského režimu jako takového. K označení mečiarovského Slovenska doporučuje využívat spíše termínů neliberální

demokracie, nekonsolidovaná demokracie či nestabilní demokracie (Szomolányi 2004: 167–168).

Období tzv. mečiarismu bylo obdobím, kdy bylo zmařeno referendum o vstup Slovenska do NATO a kdy došlo k odstavení parlamentní opozice od kontroly výkonné moci, kdy došlo k neústavnímu zbavení mandátů dvou poslanců vládní koalice, když nesouhlasili s politikou této vládní koalice. Slovensko bylo v této době velmi nestabilní nekonsolidovanou demokracií, která se vyznačovala neschopností politických elit dosáhnout konsenzu, což se projevilo při neschopnosti slovenského parlamentu zvolit nástupce prezidenta Kováče (Szomolányi 2004: 163–164, 167).

Otázce, jakým způsobem a na základě jakých příčin byla na Slovensku instalována i přes parlamentní režim instituce přímé volby prezidenta, se věnují ve svém článku *Cesta k přímé volbě prezidenta na Slovensku* Petr Just a Malvína Hladká. Důležitou roli v rámci politické debaty nad institucí přímé volby prezidenta přikládají slovenskému prezidentovi mezi lety 1993 až 1998 Kováčovi. Jeho postoj k přímé volbě prezidenta vykresluje jeho novoroční projev ke slovenským občanům v roce 1997: „*Chtěl bych zdůraznit, že pro naši zemi a její budoucnost je velmi důležité, aby se posilnila nezávislost a nadstranickost prezidenta republiky tím, že si ho zvolí přímo občané*“ (Kováč dle Just – Hladká 2003: nestránkováno).

Snaha Kováče zavést přímou volbu prezidenta byla spojena s tehdejší politickou situací, kdy eskalovaly spory mezi ním jakožto hlavou Slovenska a Mečiarom jakožto premiérem Slovenska. Na instituci přímé volby prezidenta se tedy nahlíželo jako na nástroj řešení sporů mezi premiérem a prezidentem, ale také jako nástroj zefektivnění volby prezidenta, neboť z důvodu silných sporů uvnitř parlamentu bylo problematické najít shodu ve volbě prezidenta. Kováč předpověděl problém, který skutečně nastal v roce 1998, když se Slovensko ocitlo na více než jeden rok bez prezidenta. Ve svém novoročním projevu vyjádřil obavu z této možnosti, když prohlásil: „*Jak víme, současné složení parlamentu a permanentní nemožnost dohody mezi koalicí a opozicí nedává záruky, že prezident bude včas zvolený parlamentem*“ (Kováč dle Just – Hladká 2003: nestránkováno).

Kopeček ve svém textu *Prezident v politickém systému Slovenska – nelehké hledání fungujícího modelu* ukazuje, že oním spouštěčem zavedení instituce přímé volby prezidenta byl skutečně Mečiar, ale svoji roli zde hrály také jiné prvky. O přímé volbě prezidenta se začalo hovořit již od roku 1996 v rámci antimečiarovské opozice. Vůbec politické elity si uvědomovaly, že zvolení prezidenta ze strany parlamentu je problematické. Opozice se navíc obávala, že by mohl parlament v následujících volbách zvolit promečiarovského kandidáta. Přímá volba prezidenta se tedy v tomto kontextu zdála jako vyřešení tohoto problému. Navíc si politické elity uvědomovaly potenciál popularity přímé volby prezidenta, resp. přímé demokracie jako takové (Kopeček 2008: 181).

Spory mezi prezidentem a premiérem však pokračovaly ještě dále, když Mečiar zmařil referendum o přímé volbě prezidenta z roku 1997. V tomto kontextu se jasně ukázala Mečiarova autoritářská a nedemokratická politika, neboť vládní kabinet pod vedením Mečiara uložil ministru vnitra Gustávu Krajčimu, aby distribuoval mezi slovenskými občany referendum zahrnující pouze otázky týkající se vstupu Slovenska do NATO. Otázky týkající se zavedení přímé volby prezidenta na Slovensku byly jednoduše z referenda odstraněny. Ústavní soud, na který se obrátil poslanec KDH Ivan Šimko a také prezident Kováč, vydal usnesení ve prospěch navrhovatelů přezkoumání této situace. Na základě toho byl předseda NR SR Gašparovič pověřen vyhlášením opakovaného referenda. Problémem bylo, že Gašparovič byl poslancem za HZDS a odmítl vyhlásit opakované referendum, přičemž tento krok odůvodnil nutností přezkoumat formální náležitosti. Mečiarova vláda tedy zablokovala obě referenda týkající se přímé volby prezidenta (Just – Hladká 2003: nestránkováno).

Druhá volba prezidenta Slovenské republiky se konala poprvé 29. ledna 1998, přičemž hledání nástupce Kováče ukázalo, jak je slovenská politická scéna fragmentovaná a jak je celkově slovenský politický režim destabilizovaný. Ústavou daný vysoký počet hlasů potřebný pro zvolení prezidenta a fragmentace slovenské politiky společně s konflikty mezi politickými elitami znamenal neschopnost slovenského parlamentu zvolit prezidenta. Politická situace byla tak alarmující, že se parlament nedohodl na jméně prezidenta ani po šesti volbách, kdy první se konala 29. ledna 1998 a šestá 29. května 1998. Další volby byly samozřejmě vždy v souladu se zákonem vyhlašovány, ale

v těchto případech již nebyl navržen žádný kandidát. Navíc Mečiarovi situace vyhovovala, neměl proti sobě osobu prezidenta, navíc prostřednictvím vlády převzal některé prezidentské pravomoci (Just – Hladká 2003: nestránkováno).

Politická krize eskalující při neschopnosti slovenského parlamentu zvolit prezidenta mohla být vyřešena pouze dalšími parlamentními volbami, které se konaly v září 1998, po kterých byla sestavena vládní koalice tvořené Slovenskou demokratickou stranou (SDK), SDL, Stranou občanského porozumění (SOP) a Stranou maďarské koalice (SMK). Důležitá byla tato vládní koalice pod vedením Dzurindy z politické strany SDK z toho důvodu, že stála za zavedením instituce přímé volby prezidenta (Kopeček 2004: 358). Konfrontace mezi politickými elitami pokračovala ale také po těchto parlamentních volbách, kdy se HZDS a SNS snažily destabilizovat vzniklou vládu. Jak ale upozorňuje Kopeček (2002a: 267), právě tyto pokusy o destabilizaci vládní koalice ze strany HZDS a SNS stály za jejím přežitím až do řádných parlamentních voleb v roce 2002. Ačkoliv se jednalo o ideologicky různorodou koalici politických stran, obava z opětovného návratu Mečiara k moci a obava z jeho případné odvety, byly silnější než tato ideologická či programová rozrůzněnost.

Vládní koalice sestavená po parlamentních volbách 1998 disponovala 93 mandáty, tedy dostatečným počtem na změnu ústavy. Vládní kabinet si uvědomoval nutnost řešení konfliktní politiky, přičemž přímá volba prezidenta se stala jakýmsi východiskem z této krize. Proto 14. ledna 1993 všech 93 poslanců z vládní koalice podpořilo změnu ústavy zavádějící instituci přímé volby prezidenta (Just – Hladká 2003: nestránkováno).

Svoji roli zde sehrál ale také Rudolf Schuster, který měl ambice stát se slovenským prezidentem. V této rovině je zcela jasný silný vztah mezi volbou prezidenta a politickými stranami v tom smyslu, že politické strany hrají důležitou roli při výběru kandidátů na prezidenta a vůbec při samotné volbě prezidenta – a to i v přímé volbě prezidenta (Kopeček 2008: 183). Schuster si tuto skutečnost uvědomoval a za účelem pozdější přímé volby prezidenta založil na počátku roku 1998 vlastní politickou stranu nazvanou SOP. Kopeček (2002b: nestránkováno) označuje tuto politickou stranu jako stranu jednoho tématu, neboť jejím cílem bylo dostat se do slovenského parlamentu a prosadit za kandidáta na prezidenta svého zakladatele. A skutečně SOP překročila v parlamentních volbách v roce 1998 pětiprocentní volební klauzuli, dostala se

tedy do slovenského parlamentu a se svými více než 15 % hlasy se dokonce spolupodílela na vládní koalici pod vedením Dzurindy. Působení politické strany ve vládní koalici mělo jediný cíl – prosadit Schustera jako jediného kandidáta na prezidenta za vládní koalici. Z toho důvodu se Schuster spokojil pro svoji stranu s pouze dvěma posty ve vládě výměnou za to, že jej bude vládní koalice jmenovat jediným svým kandidátem na prezidenta.

V této rovině je nutné upozornit, že vedle krize politického režimu v souvislosti s tzv. mečiarismem, můžeme najít také další příčiny zavedení instituce přímé volby prezidenta, ačkoliv tím primárním důvodem zůstává snaha o vyřešení politické krize, která eskalovala v roce 1998. SOP usilovala o zvolení svého zakladatele prezidentem Slovenska. Zajímavé je, že zpočátku ve vládní koalici pod vedením Dzurindy prosazovala SOP stávající volbu prezidenta parlamentem. Nakonec však politická strana správně kalkulovala, že spoléhat se na poslance za vládní koalici v jejich podpoře Schustera v tajném hlasování, by bylo více než nejisté. Proto ostatně nakonec SOP obrátila a usilovala o zavedení instituce přímé volby prezidenta (Mesežnikov 1999: 94).

Nesouhlas velké řady poslanců z vládní koalice s podporou kandidatury Schustera na prezidenta ukázal, že obava ze zvolení Schustera parlamentem je reálná, pokud členové parlamentu hlasují v tajném hlasování. Ačkoliv všechny politické strany participující na vládní koalici pod vedením Dzurindy souhlasily s kandidaturou Schustera na prezidenta, politická strana SDK byla v této otázce velmi nejednotná. Poslanecký návrh na kandidaturu Schustera v historicky první přímé volbě prezidenta totiž podepsalo pouhých 18 ze 42 členů poslaneckého klubu SDK. Koaliční smlouva ale nakonec znamenala potvrzení kandidatury Schustera na prezidenta za vládní koalici (Kopeček 2008: 184). Problém, který ovšem nastal s touto kandidaturou, ukázal, že volba prezidenta parlamentem by byla problematická i nadále. Schuster, který zvítězil v první přímé volbě prezidenta, by nikdy nebyl zvolen, pokud by byl volen parlamentem (Kopeček 2002b: nestránkováno).

Základní příčinou a důvodem zavedení instituce přímé volby prezidenta i přes definování slovenského politického režimu jako parlamentního je nutné hledat v určité krizi politického režimu. V případě Slovenska byla touto krizí neschopnost slovenského parlamentu zvolit prezidenta, tedy neschopnost politických elit dosáhnout určitého kompromisu. Určitý podíl na této situaci

mohlo být nastavení vysokého kvóru hlasů nutných pro zvolení prezidenta a je otázkou, zda by se situace nezměnila snížením tohoto kvóru. Slovensko se stalo specifickým případem, kdy i přes neexistenci semiprezidencialismu existovalo vysoké napětí mezi prezidentem a premiérem. Převaha předsedy vlády Mečiara nad prezidentem Kováčem se jeví jako základní důvod zavedení instituce přímé volby prezidenta, která nejen že umožní bezproblémové zvolení prezidenta a tedy vyřeší potenciální hrozbu opětovné absence obsazení prezidentského úřadu jako v roce 1998, ale také svoji povahou zvýší legitimitu prezidenta. To s sebou samozřejmě opět přináší možnost konfliktního vztahu mezi prezidentem a premiérem, nicméně v konkrétním období, kdy byla instituce přímé volby prezidenta a především v kontextu, v jakém byla zavedena, se pravděpodobně tato otázka neřešila a cílem bylo spíše vyřešit aktuální problém.

4.3 Ústavní postavení prezidenta po zavedení instituce přímé volby prezidenta

Zásadní vliv na změnu postavení prezidenta v rámci slovenského politického režimu mělo zavedení instituce přímé volby prezidenta ústavním zákonem č. 9/1999. Prezident Slovenské republiky je na základě této ústavní změny volen občany v přímých volbách tajným hlasováním, přičemž volební období zůstává pětileté. Počet poslanců, kteří mohou navrhnout kandidáta, se zvýšil na patnáct. Právo navrhnout kandidáta na prezidenta má také nejméně patnáct tisíc občanů, kteří tak mohou učinit na základě petice (Ústavný zákon č. 9/1999: čl. 101).

Ústavní zákon zavádějící přímou volbu prezidenta dále stanovil, že prezidentem se stává kandidát, který získá nadpoloviční většinu hlasů. Pokud žádný z kandidátů nezíská nadpoloviční většinu hlasů, koná se druhé kolo voleb, do kterého postupují dva kandidáti s největším počtem hlasů z prvního kola. Ve druhém kole voleb vítězí ten kandidát, který získá větší počet hlasů (Ústavný zákon č. 9/1999: čl. 101).

Ústavní zákon přináší také nový prvek, kterým je možnost odvolat prezidenta během jeho funkčního období, a to na základě lidového hlasování.

Návrh na lidové hlasování může vznést NR SR, pokud se pro něj vysloví třípětinová většina všech poslanců. Takové lidové hlasování o odvolání prezidenta vyhláší předseda NR SR. Pokud se pro odvolání prezidenta vysloví nadpoloviční většina všech oprávněných voličů, je prezident odvolán ze své funkce a koná se nová volba prezidenta. Pokud však není prezident na základě lidového hlasování odvolán, tedy nevysloví-li se pro jeho odvolání nadpoloviční většina všech oprávněných voličů, začíná prezidentovi nové pětileté volební období. V takovém případě je navíc rozpuštěna NR SR a konají se nové parlamentní volby (Ústavný zákon č. 9/1999, čl. 106).

Jelikož je prezident volen v přímé volbě, došlo k obměně pravidel při možnosti odvolání prezidenta. Zatímco podle ústavy z roku 1992 rozhodovala o odvolání prezidenta NR SR, podle ústavního zákona z roku 1999 tak mohou činit pouze oprávnění voliči. Jelikož však musí nejdříve potvrdit lidové hlasování třípětinová většina všech poslanců a o samotném odvolání musí rozhodnout nadpoloviční většina všech oprávněných voličů, je možnost odvolání prezidenta poměrně nízká. Navíc, pokud by chtěla nějaká politická strana využít lidového hlasování a pokusila by se o odvolání prezidenta touto formou, riskuje, že prezident odvolán nebude a dojde k rozpuštění parlamentu. Ústavní zákon z roku 1999 tedy jistě posiluje postavení prezidenta ve slovenském politickém režimu, aspoň v této rovině.

4.3.1 Postavení prezidenta ve vztahu k legislativní moci

Zabývá-li se postavením prezidenta ve slovenském politickém režimu, je nutné zabývat se jeho pravomocemi. V první řadě jde o vztah prezidenta k legislativě. V této rovině jsou pravomoci prezidenta spíše fakultativní. Ústava z roku 1992 stanovuje, že prezident svolává ustanovující schůzi NR SR, a to do 30 dnů od vyhlášení výsledků parlamentních voleb (Ústavný zákon č. 460/1992, čl. 82). Prezident má také pravomoc rozpustit NR SR, a to v přesně vymezených případech, které stanovuje článek č. 102. Prezident rozpustí NR SR, pokud do šesti měsíců od jmenování vlády neschválí její programové vyhlášení (Ústavný zákon č. 460/1992, čl. 102).

Po zavedení instituce přímé volby prezidenta došlo k nárůstu pravomocí prezidenta také v případě možností rozpustit NR SR. Prezident rozpustí NR SR,

pokud se do tří měsíců neusnese na návrhu zákona, se kterým vláda spojila vyslovení důvěry. Prezident dále rozpustí NR SR, pokud není více než tři měsíce usnášeníschopná, ačkoliv nebylo zasedání NR SR přerušeno a bylo opakovaně svoláváno. Konečně prezident rozpustí NR SR, pokud nebyl na základě lidového hlasování odvolaný (Ústavný zákon č. 9/1999, čl. 102).

Za důležitou pravomoc prezidenta ve vztahu k NR SR považují možnost prezidenta podávat NR SR zprávu o stavu Slovenské republiky a o závažných politických otázkách (Ústavný zákon č. 9/1999, čl. 102). Taková pravomoc je důležitá z toho hlediska, že prezident se může kriticky vyjádřit k aktuálním problémům slovenské politické scény, přičemž tak zpravidla činí jednou ročně, ale ústava neomezuje činit tak vícekrát do roka. Důkazem toho, že tato pravomoc může být důležitá v určitém kontextu, je vůbec první zpráva o stavu Slovenské republiky a o závažných politických otázkách, kterou přednesl před NR SR prezident Kováč v březnu 1993. Na základě této zprávy došlo k ještě větší kritice vládního kabinetu Mečiara a do velké míry přispěla k pádu tohoto vládního kabinetu (Belko 2003: 55).

Ve vztahu prezidenta k legislativní moci je nutné zabývat se také pravomocemi prezidenta ve vztahu k legislativnímu procesu. Prezident se zapojuje do legislativního procesu tím, že může vrátit NR SR zákony s připomínkami. Před ústavní reformou bylo stanoveno, že tak může učinit do patnácti dnů od přijetí zákona (Ústavný zákon č. 460/1992, čl. 102), po ústavní reformě z roku 1999 tak může učinit do patnácti dnů od doručení zákona do rukou prezidenta (Ústavný zákon č. 9/1999, čl. 102).

Pravomoc prezidenta vracet NR SR zákony s připomínkami je však některými politology považována za *de facto* zákonodárnou iniciativu, neboť nejde o pouhé vracení zákonů do slovenského parlamentu, ale o změnu jejich znění. Alexander Kura (2003: 65) ve své knize *Prezident v systéme štátnych orgánov Slovenskej republiky* v tomto kontextu hovoří o tzv. skryté zákonodárné iniciativě. NR SR má možnost odmítnout zákon s prezidentovými připomínkami a schválit zákon v původním znění (Ústavný zákon č. 460/1992, čl. 87). Zatímco na základě ústavy z roku 1992 k tomu stačila nadpoloviční většina přítomných poslanců (Ústavný zákon č. 460/1992, čl. 84), na základě ústavní reformy z roku 1999 je k tomu zapotřebí nadpoloviční většina všech poslanců (Ústavný

zákon č. 9/1999, čl. 84), což opět posiluje postavení prezidenta v rámci legislativního procesu.

Významnou pravomocí prezidenta, kterou může silně zasáhnout do legislativního procesu, je právo prezidenta postoupit návrh zákona Ústavnímu soudu z důvodu neplatnosti části zákona či celého zákona na základě podezření protikladu s ústavním pořádkem Slovenské republiky (Ústavný zákon č. 90/2001, čl. 119). V této rovině upozorním na problematiku tzv. politizace soudů, kdy může být ústavní soud zneužíván pro přílišné zasahování do legislativního procesu.

Na ústavní reformu z roku 1999 měla jistě vliv politická situace v souvislosti s tzv. mečiarismem. To se projevilo například při definování toho, na koho postupují pravomoci prezidenta v případě jeho nezvolení či jakékoliv jiné možnosti vedoucí k neobsazení postu prezidenta. Ústava z roku 1992 stanovovala, že v takovém případě přecházejí pravomoci prezidenta na vládu, která může některé pravomoci podstoupit předsedovi vlády. Některé pravomoci prezidenta však na vládu nepřecházejí, jedná se o pravomoc rozpustit NR SR, podepisování zákonů, jmenování a odvolávání předsedy vlády a jejích dalších členů, jmenování a odvolávání vedoucích ústředních orgánů státní správy (Ústavný zákon č. 460/1992, čl. 102, 105). Podle ústavní reformy z roku 1999 totiž některé pravomoci, které v případě neobsazení úřadu prezidenta přecházely na vládu, přecházejí nyní na předsedu NR SR⁷ (Ústavný zákon č. 9/1999, čl. 105).

4.3.2 Postavení prezidenta ve vztahu k moci exekutivní

Ve vztahu k moci exekutivní je důležitou pravomocí prezidenta jmenovat a odvolávat předsedu vlády a na jeho návrh jednotlivé ministry (Ústavný zákon č. 460/1992, čl. 102). Důležitou změnou, kterou přinesla ústavní reforma z roku

---

⁷ Mezi tyto pravomoci patří za prvé podepisování zákonů; za druhé jmenování a odvolávání předsedy vlády a dalších členů vlády, pověřování členů vlády vedením jednotlivých ministerstev, přijímání demise ministrů; za třetí jmenování a odvolávání vedoucích ústředních orgánů a vysokých státních úředníků, jmenování profesorů a rektorů vysokých škol, jmenování a povyšování generálů.

1999, je odebrání pravomoci prezidenta účastnit se zasedání vlády a předsedat mu (Ústavný zákon č. 9/1999, čl. 102). Tento krok bychom tedy mohli označit za krok oslabující postavení prezidenta ve vztahu k moci výkonné. Na druhou stranu se jedná o logický krok, neboť ústava jasně stanovuje, že vláda je zodpovědná NR SR, která může kdykoliv vyjádřit vládě nedůvěru (Ústavný zákon č. 460/1992, čl. 114).

Jednou z důležitých změn v rámci postavení prezidenta k moci výkonné je zavedení kontrasignace některých rozhodnutí prezidenta ze strany předsedy vlády či ze strany ministra příslušného rezortu (Ústavný zákon č. 9/1999, čl. 102). Jedná se o pravomoc prezidenta jmenovat a pověřovat velvyslance a pravomoc prezidenta udělovat amnestii či odpouštět a zmírňovat tresty (Ústavný zákon č. 460/1992, čl. 102). Ústavní reforma z roku 1999 pak jasně stanovuje, že za taková rozhodnutí je zodpovědná vláda (Ústavný zákon č. 9/1999, čl. 102), což je možné interpretovat tím způsobem, že je to vláda, která je hlavním výkonným orgánem.

4.3.3 Postavení prezidenta ve vztahu k moci judikativní

Prezident má ve vztahu k moci soudní několik pravomocí. Ústava z roku 1992 však vztah prezidenta k moci soudní příliš konkrétně neřešila. Z tohoto hlediska je důležitá ústavní reforma z roku 2001.

Jednou z pravomocí prezidenta ve vztahu k moci soudní je udělovat amnestii či zmírňovat a odpouštět tresty (Ústavný zákon č. 460/1992, čl. 102). Ústavní reforma z roku 2001 ale zejména stanovuje, že prezident jmenuje a odvolává soudce Ústavního soudu, jmenuje a odvolává předsedu a místopředsedu Nejvyššího soudu, jmenuje a odvolává generálního prokurátora a tři členy Soudní rady⁸, jmenuje a odvolává soudce a přijímá jejich slib (Ústavný zákon č. 90/2001, čl. 102).

V případě pravomocí ve vztahu k moci judikativní je ovšem nutné připomenout, že většina pravomocí prezidenta vyžaduje kontrasignace anebo

---

⁸ Tři členy volí a odvolává také NR SR a stejný počet členů volí a odvolává taktéž vláda (Ústavný zákon č. 90/2001, čl. 141a).

prezident může jmenovat někoho pouze z navržených kandidátů ze strany jiných institucí. Soudce Ústavního soudu tedy může prezident jmenovat, ovšem vybírá z 20 osob navržených NR SR. Odvolávat soudce Ústavního soudu pak může prezident pouze v případě, kdy byl soudce odsouzen za úmyslný trestný čin či pokud disciplinární řízení Ústavního soudu rozhodlo o odvolání soudce (Ústavný zákon č. 460/1992, čl. 134, 138).

Podobně je tomu v případě jmenování a odvolání ostatních soudců, když jsou voleni NR SR na návrh vlády (Ústavný zákon č. 460/1992, čl. 145). Předsedu a místopředsedu Nejvyššího soudu jmenuje ze soudců Nejvyššího soudu prezident, ovšem na návrh Soudní rady (Ústavný zákon č. 90/2001, čl. 145).

Důležité je postavení prezidenta ve vztahu k Ústavnímu soudu. Prezident totiž může podle ústavní reformy z roku 2001 podat na Ústavní soud návrh na rozhodnutí o tom, zda je mezinárodní smlouva, o jejímž přijetí rozhoduje NR SR, v souladu s ústavním pořádkem Slovenské republiky (Ústavný zákon č. 90/2001, čl. 102).

4.4 Důsledky zavedení instituce přímé volby prezidenta – politický vývoj od roku 1998

Pro otázku deformace parlamentního režimu zavedením instituce přímé volby prezidenta je nutné zabývat se následujícími volbami prezidenta na Slovensku a především dalším politickým vývojem v kontextu vztahu mezi prezidentem a premiérem.

4.4.1 Prezident Rudolf Schuster

Do historicky první přímé volby prezidenta na Slovensku nominovala vládní koalice kandidátem na prezidenta Schustera, starostu Košic, opoziční HZDS nominovala kandidátem na prezidenta Mečiara. Kandidaturou Schustera jsem se již zabýval v kapitole věnující se příčinám zavedení instituce přímé volby prezidenta ve slovenském politickém režimu. Kandidaturu Mečiara můžeme vysvětlit změnou politické reality po roce 1998, kdy byla zavedena

instituce přímé volby prezidenta. Politická krize znamenala do určité míry izolaci Mečiara od moci a přímá volba prezidenta nabízela návrat bývalého premiéra k moci. Navíc přímá volba prezidenta svojí charakteristickou znamenala nemalou možnost zvolení Mečiara, který se u velké části slovenských obyvatel těšil stále popularitě a oblibě (Kopeček 2008: 184). Tuto skutečnost potvrzuje také výsledek historicky první přímé volby prezidenta ve Slovenské republice. Ve volbách sice zvítězil Schuster, ovšem až v druhém kole s 57, 2 % hlasů. Podpora 37, 2 % hlasů, kterou Mečiar získal v prvním kole voleb, dokazuje, že i přes jeho politiku jako premiéra mezi lety 1994 až 1998 byl nadále velmi oblíbeným politikem. Jeho neúspěch je nutné vidět spíše z důvodu podpory Schustera jako méně konfliktního kandidáta (Fitzmaurice 2001: 322–323).

Historicky první přímá volba prezidenta ukázala pozitivní vliv dvoukolového většinového volebního systému na volbu prezidenta. Jak ukazuje Sartori (2001: 79–81), dvoukolový většinový volební systém ve druhém kole eliminuje extremistické a radikální kandidáty. V prvním kole sice mohou takoví kandidáti uspět, ovšem ve druhém kole voliči spíše podpoří umírněného kandidáta, neboť extremistický či radikální kandidát oslovuje spíše užší skupinu voličů. Tento pozitivní vliv dvoukolového většinového volebního systému můžeme být spojen s metaforou tzv. menšího zla. V tomto kontextu byl sice Mečiar stále populární a oblíbený u velké řady voličů, ovšem pro velké množství voličů byl příliš radikální ve smyslu jeho autoritářského stylu politiky. Z toho důvodu voliči podpořili Schustera, který sice nemusel oslovovat voliče tolik jako Mečiar, ale ve svém důsledku znamenala jeho volba menší zlo.

Zavedení instituce přímé volby prezidenta v kontextu událostí v roce 1998 znamenalo stabilizaci slovenského politického režimu, neboť umožnila zvolení prezidenta v období, kdy bylo Slovensko déle než jeden rok bez prezidenta. Dvoukolový většinový volební systém navíc zamezil zvolení Mečiara, který by se jistě pokoušel o autoritativní styl politiky i z postu prezidenta. Zvolení Schustera jako umírněného kandidáta znamenalo návrat Slovenska k období před tzv. mečiarismem a můžeme hovořit o pokračování demokratické transformace, která byla mezi lety 1994 až 1998 pozastavena.

Abychom se mohli zabývat otázkou, zda a případně jak došlo k proměně postavení prezidenta v politickém systému po zavedení instituce přímé volby prezidenta, je v první řadě nutné zabývat se vztahem prezidenta k parlamentu

a vládě. Schuster byl prezidentem od roku 1999 do roku 2004 a v jeho volebním období fungovaly dvě vlády, přičemž obě pod vedením Dzurindy. Odstavení Mečiarů od moci samozřejmě znamenalo podstatné zklidnění situace, vyřešení politické krize a navrácení Slovenska k demokratické transformaci. To ovšem neznamenalo, že vztah mezi premiérem Dzurindou a prezidentem Schusterem nebyl konfrontační (Kopeček 2008: 195).

Přímá volba prezidenta se do určité míry projevila ve způsobu vystupování Schustera. Na základě zvýšené legitimacy vycházející z charakteru přímé volby prezidenta se Schuster snažil aktivně zapojit do politiky. Chápal sám sebe do velké míry jako určitého mediátora a arbitra. Proto se snažil organizovat různé kulaté stoly, které se měly stát jakousi platformou pro komunikaci mezi členy vlády a institucemi jako odbory. Komunikace měla také probíhat mezi členy vlády a parlamentní opozicí. Schuster se jednoduše pokoušel o nastolení silných komunikačních kanálů, které by zesilovaly demokratický politický režim. Ostatně Schuster pokračoval v politice tzv. občanského smíření, kterou započal v rámci SOP. Snaha Schustera o sestavování různých jednání a kulatých stolů se neseťkala s kladnou odpovědí především u těch politických stran vládní koalice pod vedením Dzurindy, které bychom značili jako pravicové (Kopeček 2008: 195). Zde se projevovala skutečnost, že vládní koalice z roku 1999 byla široká.

Spory mezi vládou a prezidentem byly největší mezi lety 2000 až 2001, což dokládá zpráva o stavu země v roce 2001. V této zprávě Schuster dokonce jmenovitě kritizoval Dzurindu, a to především z důvodu jeho ignorace výzev k setkáním u kulatých stolů. Ze zprávy také vyplývá, že si Schuster uvědomoval svoji zvýšenou legitimitu, kterou mu poskytla přímá volba prezidenta. Na tuto skutečnost často upozorňoval, když prohlásil například, že není prezidentem „jen koalice či opozice, ale všech občanů Slovenska“ (Schuster dle Mesežnikov 2001: 31).

Spor mezi prezidentem a premiérem, resp. vládou, nabral jiné podoby po parlamentních volbách v roce 2002. Z těchto parlamentních voleb vzešla středopravicová vládní koalice čtyř politických stran disponující 78 hlasy ve slovenském parlamentu. Výsledek parlamentních voleb z roku 2002 byl do velké míry determinován oslabením HZDS, které zažilo těsně před parlamentními volbami rozkol. Mečiar totiž vyloučil z HZDS Gasparoviče, který

založil novou politickou stranu nazvanou Hnutí za demokracii (HZD). Tato nová politická strana pod vedením populárního politika Gasparoviče sice nepřekročila 5% volební klauzuli a nedostala se tudíž do parlamentu, ale výrazně oslabilo HZDS, které tedy nezískalo v parlamentních volbách roku 2002 takovou podporu. Naopak novým politickým subjektem ve slovenském parlamentu se stala politická strana založená Robertem Ficem SMER (Henderson 2004: 2).

Druhá vláda Dzurindy již nebyla primárně kritizována ze strany Schustera z důvodu ignorování snahy prezidenta o sestavování kulatých stolů, spíše se týkala ekonomické politiky této vládní koalice. V roce 2002 tento vládní kabinet rozběhl řadu liberálních reforem, a to jak v ekonomické, tak v sociální oblasti. Tato kritika se odrazila také ve zprávě o stavu společnosti z roku 2003, kdy Schuster kritizoval především sociální necitlivost těchto reforem, dále kritizoval privatizaci tzv. strategických podniků. Schuster dokonce obvinil některé členy vládní koalice z touhy po moci a v rámci této kritiky volal po zavedení druhé komory parlamentu, která by hlídala dolní komoru parlamentu. Kritika Schustera byla označena členy vládní koalice za populistickou. To můžeme do velké míry označit za pravdivé, neboť Schuster deklaroval svoji kandidaturu v následujících prezidentských volbách v roce 2004. Jeho kritika může být chápána jako určitá předvolební kampaň. To se projevilo také v tom, že Schuster zdůrazňoval roli prezidenta v politickém režimu, kritizoval vládu politických stran a tvrdil, že prezident by měl být protiváhou takové vlády (Mesežnikov 2004: 38).

Kritiku ze strany Schustera je nutné vnímat v kontextu zavedení přímé volby prezidenta, neboť svým charakterem zvyšuje legitimitu takto zvoleného prezidenta. Schuster se tedy snažil aktivněji zapojovat do politiky, vnímal sám sebe jako mediátora a arbitra sporů. Ze stoupající kritiky je patrné, že se Schuster snažil posílit svoji pozici před blížící se druhou přímou volbou prezidenta v roce 2004. Antagonistický vztah mezi Schusterem a Dzurindou nebyl tak vyhraněný jako v případě Kováče a Mečiara, ovšem stále existoval. Instituci přímé volby prezidenta můžeme vnímat jako snahu o vyřešení politické krize Slovenska mezi lety 1994 až 1998, ale na základě toho nesmíme opomenout, že instituce přímé volby prezidenta určitým způsobem deformuje parlamentní politický režim. Jestliže došlo k vyřešení politické krize, která byla skutečně v roce 1998 silně vyhraněná, neznamená to, že by k žádným dalším

krizím, ač menšího rozsahu, nedocházelo. Instrukce přímé volby prezidenta dává prezidentovi větší legitimitu a na případě Schustera je vidět snaha prezidenta o aktivnější zapojení do politiky.

4.4.2 První období prezidenta Ivana Gašparoviče

Historicky druhá přímá volba prezidenta na Slovensku se konala v květnu 2004. Symptodem těchto prezidentských voleb bylo, že se vládní koalici pod vedením Dzurindy nepodařilo shodnout se na stejném kandidátovi. Kandidátem Slovenské demokratické a křesťanské unie (SKDÚ), což byl nástupnický politický subjekt po SDK, se stal Ivan Gašparovič. Za vládní koalici ale kandidoval také ministr zahraničí Eduard Kukan. Prezidentských voleb se ale účastnil také František Mikloško z KDĽ a Martin Bútora, který sice nebyl kandidátem žádné z koaličních stran, ale byl součástí jakési intelektuální skupiny mající blízko k vládní koalici (Kopeček 2008: 186).

Dosavadní prezident Schuster také kandidoval v prezidentských volbách, což vlastně deklaroval již dlouho před jejich konáním a jeho kritika vládní koalice pod vedením Dzurindy byla často chápána jako určitá předvolební kampaň. Schuster ovšem nezůstal pouze u kritiky Dzurindovy vlády, neboť nakonec kritizoval vládu politických stran jako takových. O úřadu prezidenta hovořil jako o protiváze politických stran, které spíše problematizují politiku. V Schusterově pojetí byl tedy prezident osobností sjednocující občany celé Slovenské republiky oproti politickým stranám, které spíše společnost polarizují (Mesežnikov 2004: 38).

První kolo voleb přineslo šok ve smyslu nízké volební účasti, která dosahovala pouhých 47,5 % všech oprávněných voličů, čímž se začalo diskutovat o velmi pasivních občanech Slovenské republiky. Na druhou stranu tato nízká volební podpora byla interpretována také jako určité šetření se voličů na druhé kolo, neboť postup Kukana do druhého kola voleb se jevil jako více než pravděpodobné (Warhola 2004: nestránkováno).

První kolo voleb přineslo nakonec nečekané výsledky. Kukan byl sice poměrně úspěšný, když získal 22 % hlasů, ale o několik setin procenta hlasů jej předčil Gašparovič. Nejúspěšnějším kandidátem byl Mečiar, který získal 32,7 %

(ŠÚSR 2004a: nestránkováno). Tyto prezidentské volby ukázaly, že Mečiar je stále velmi populárním politikem. V prezidentských volbách roku 1999 a také v parlamentních volbách v letech 1998 a 2002 vždy dosahoval výsledků od 33 do 36 % hlasů. Tuto silnou oblibu a popularitu Mečiara glosovala Madeleine Albright tím, že Mečiar sice může být oblíbeným a populárním politikem, ovšem v případě jeho návratu do vysoké politiky by se Slovensko navrátilo do období mečiarismu, ve kterém bylo „černou dírou“ (Warhola 2004: nestránkováno).

Jestliže Albright upozornila na období neliberální demokracie Slovenska svojí glosou o černé díře Slovenska, je nutné upozornit, že o Gašparoviči se hovořilo jako o „druhém muži“ HZDS, neboť byl silně zapojen do Mečiarova autoritářského režimu mezi lety 1994 až 1998 a nakonec se o něm začalo hovořit jako o „Mečiarově stínu“. V roce 2002 však Mečiar odstavil Gašparoviče z kandidátní listiny HZDS před parlamentními volbami. Gašparovič založil vlastní politický subjekt s názvem HZD, který silně připomínal název HZDS. HZD však v parlamentních volbách v roce 2002 nepřekonal 5% volební klauzuli a nedostalo se do parlamentu (Warhola 2004: nestránkováno).

I přes neúspěch HZD v parlamentních volbách v roce 2002 dokázal nakonec Gašparovič získat poměrně silnou podporu pro svojí kandidaturu. Jednalo se sice o silně heterogenní politickou formaci, ale přesto nezanedbatelnou. Kromě HZD tvořila tento politický subjekt Lidová unie, která se také oštěpila od HZDS, a také část SNS, které byla v té době také rozštěpená. Důležité pro kandidaturu Gašparoviče byla skutečnost, že jej podpořil SMER, zatímco Schustera, který se snažil získat její podporu i přes rozdílné politické názory nikoliv (Kopeček 2008: 187).

Ačkoliv byl Mečiar stále silně oblíbeným a populárním politikem, vítězným kandidátem byl nakonec Gašparovič, když v druhém kole volby prezidenta získal 59,9 % Mečiar prohrál se ziskem 40 % hlasů (ŠÚSR 2004b: nestránkováno). Tento výsledek můžeme opět interpretovat tak, že byl Mečiar sice stále populárním a oblíbeným politikem, ale jako v případě prezidentských voleb v roce 1999 se nakonec voliči rozhodli pro „menší zlo“, které v tomto případě bylo zastupováno Gašparovičem.

Co je ovšem důležitější, pro vládní koalici byly výsledky voleb problematické. Do druhého kola voleb vlastně postoupili kandidáti zcela

nežádoucí pro vládní koalici pod vedením Dzurindy. Výsledek voleb tedy naznačoval, že antagonistický vztah mezi prezidentem a premiérem bude pokračovat i poté, co Gašparovič vystřídal v úřadu prezidenta Schustera. To ostatně Gašparovič potvrdil v rámci svého inauguračního projevu z června 2004, kdy jasně deklaroval svůj opoziční postoj k ekonomické a sociální politice Dzurindovy vládní koalice. Podobně jako Schuster se vyjádřil v tom smyslu, že chce být jakýmsi mediátorem a arbitrem sporů. Přímo se nechal slyšet: „*Chci být prezidentem všech občanů, tak jak mi to přikazuje naše ústava*“ (Gašparovič dle Prezident Slovenskej republiky 2004: nestránkováno).

Ačkoliv byl Gašparovič odpůrcem pravicové ekonomické a sociální politiky vládní koalice pod vedením Dzurindy, přímé konfrontaci se vyhýbal. Zcela jiný vztah mezi prezidentem a premiérem však přišel v roce 2006. Po odchodu KDH z vládní koalice došlo k jejímu rozpadu a vyhlášení předčasných parlamentních voleb, které se konaly v červnu 2006. Vítěznou politickou stranou se stal SMER–SD s 29,1 % hlasy. Fico poté sestavil vládní koalici společně s SNS a ĽS-HZDS⁹ (Pčolinský – Štensová 2007: nestránkováno).

Pokud byl vztah Schustera a Dzurindy vztah silně antagonistický a mohli bychom jej označit za příklad kohabitace, vztah Gašparoviče a Fica byl příkladem bezproblémové spolupráce, neboť se Gašparovič ztotožňoval s ekonomickým i sociálním programem vládní koalice pod vedením Fica (Mesežnikov 2008: 30).

Zde se silně projevuje ona deformace parlamentního režimu ve formě zavedení instituce přímé volby prezidenta. Prezident totiž disponuje vyšší legitimitou, pokud je volen v přímé volbě. Tímto tématem se obsáhle zabývá Margaret Tavits ve své knize *Presidents with Prime Ministers: Do Direct Elections Matter?* Přímá volba prezidenta zvyšuje legitimitu takto zvoleného prezidenta, přičemž na základě zvýšené legitimacy může také docházet k nárůstu aktivity prezidenta. Tato skutečnost, píše Tavits (2008: 5), je poté spojována s možností, že zvýšená legitimita může vést k autoritářským tendencím prezidenta. I když můžeme potvrdit, že přímá volba prezidenta samozřejmě svým charakterem zaručuje prezidentovi vyšší legitimitu než

---

⁹ Lidová strana – Hnutí za demokratické Slovensko byl nový název politické strany HZDS od roku 2000.

nepřímá volba prezidenta, Tavits (2008: 8, 15) se proti příliš zjednodušujícímu spojování přímé volby prezident s autoritářskou politikou vymezuje, když tvrdí, že důležitou roli hraje spíše celkový politický rámec v dané chvíli – složení parlamentu, stranický systém či podoba volby prezidenta.

Pokud Tavits klade důraz na celkový institucionální a politický rámec, ve kterém se prezident nachází, můžeme říci, že za určitých okolností může přímá volba prezidenta v parlamentním režimu vést ke konfliktům. Mám zde na mysli především skutečnost, že pokud je prezident zvolen v přímé volbě prezidenta stejně jako parlament, může mezi oběma těmito institucemi dojít ke sporu, neboť se prezident snaží naplňovat volební sliby dané svým voličům. K problematické situaci v rámci vztahu prezidenta a parlamentu bude docházet především v tom případě, kdy budou prezident a parlament z jiných politických táborů. Pokud má prezident jiný názor v různých oblastech politiky, dostává se do střetu s vládou (Tavits 2008: 36). Jelikož je to ale především vláda, která drží moc výkonnou v parlamentním politickém režimu, dochází ke ztěžování práce vlády, jak tomu v případě Schustera a Dzurindy či Gašparoviče a Dzurindy. Pokud se však prezident a premiér shodnou ve svých politikách, dochází k bezproblémovému soužití, jak to bylo v případě Gašparoviče a Fica.

4.4.3 Druhé období prezidenta Ivana Gašparoviče

Bezproblémová spolupráce prezidenta a premiéra vedla k politické stabilitě. Prezident a premiér si tak zachovávali mezi občany oblibu, což se projevilo jak v následujících prezidentských, tak parlamentních volbách. Historicky třetí přímá volba prezidenta se konala v březnu a dubnu v roce 2009. Zatímco v roce 2004 bylo zvolení Gašparoviče prezidentem velkým překvapením, v roce 2009 byl od samého počátku předvolební kampaně favoritem těchto voleb, což bylo dáno také tím, že byl podpořen politickými stranami SMER a SNS (Rybář 2010: 171).

Ačkoliv kandidátů na prezidenta, kteří se účastnili prvního kola voleb, bylo sedm, jedinými kandidáty s reálnými šancemi na úspěch byli Gašparovič a Iveta Radičová. Gašparovič byl nominován politickou stranou stojící v čele vlády, SMERem, Radičová byla nominována opozičními politickými stranami, kdy SDKÚ přesvědčila pro tuto nominaci ještě KHD a SMK. Také další kandidáti

byli nominováni politickými stranami. František Mikloško byl nominován částí poslanců odtržených od KDH. Zajímavá byla cesta k nominaci Milana Melníka ze strany HZDS. To byla totiž součástí vládní koalice, odmítla však podpořit nominaci Gašparoviče, ovšem nepodpořila ani nominaci Radičové. Jako ústupek za tento krok nenominovala Mečiara, ale právě Melníka, který neměl žádné politické zkušenosti a nebyl nijak oblíbený mezi voliči HZDS (Rybář 2010: 172).

Výsledky z prvního kola potvrdily, že jedinými kandidáty s reálnými šancemi na úspěch jsou pouze Gašparovič a Radičová. Gašparovič získal 46,7 % hlasů, čímž se silně přiblížil 50% hranici, která je nutná pro vítězství kandidáta již v prvním kole voleb. Radičová získala 38,05 % hlasů. Ostatní kandidáti daleko zaostávali, když Mikloško získal 5,41 %, Melník 2,45 %, Zuzana Martináková 5,12 %, Dagmar Bollová 1,13 % a Milan Sidor 1,11 % hlasů (ŠÚSR 2009a: nestránkováno). Do druhého kola voleb tedy postoupili Gašparovič a Radičová, přičemž Gašparovič potvrdil svůj náskok z prvního kola a ve druhém kole voleb zvítězil s 55,53 % hlasů. Radičová byla poražena s výsledkem 44,46 % hlasů (ŠÚSR 2009b: nestránkováno).

Vítězství Gašparoviče můžeme do určité míry připsat bezproblémové spolupráci mezi prezidentem a premiérem, která vedla k politické stabilitě. Vzájemná podpora prezidenta a premiéra byla vlastně první takovou podporou od roku 1993, kdy vznikla Slovenská republika. Vztahy mezi Kováčem a Mečiarom, Schusterem a Dzurindou, a Gašparovičem a Dzurindou, byly vždy problematické, často silně antagonistické. Naopak Gašparovič a Fico nastolili politickou stabilitu, když spolupracovali a vzájemně se podporovali.

Gašparovič této skutečnosti využil v rámci předvolební kampaně v roce 2009, když se proklamoval jako kandidát, jehož zvolení znamená politickou stabilitu. I v rámci předvolební kampaně se projevila spolupráce Gašparoviče a Fica, když se Fico nechal před konáním druhého kola voleb slyšet, že pokud zvítězí ve volbách Radičová, odmítá s ní jakýmkoliv způsobem spolupracovat. Fico navíc společně s ministry v jeho vládním kabinetu oznámil zahájení řady nových politických iniciativ a každodenní rozhodnutí ze strany prezidenta k těmto novým iniciativám mělo navodit atmosféru, že prezident je významným politickým aktérem (Rybář 2010: 172).

Tímto způsobem byl voličům předložen obraz silné pozice prezidenta v politickém režimu a nutnost jeho spolupráce s premiérem. Gašparovič a Fico představovali bezproblémovou kooperaci a stabilitu politického režimu. Případné zvolení Radičové bylo prezentováno jako začátek politické nestability a jakési navrácení do situace před zvolením Gašparoviče prezidentem v roce 2004.

Pokud byl vztah Gašparoviče a Fica bezproblémový, situace se změnila po parlamentních volbách v roce 2010. Velkým překvapením těchto parlamentních voleb bylo, že i přes vítězství (34,8 % hlasů) skončil SMER–SD v opozici. Tato skutečnost zvrátila trend, kdy Mečiar potvrdil svůj volební úspěch z roku 1992 také v roce 1994 a sestavil tedy svojí druhou vládní koalici, a stejně tak Dzurinda potvrdil svůj volební úspěch z roku 1998 také v roce 2002 a sestavil také svojí druhou vládní koalici. I přes výrazný úspěch SMER-SD v parlamentních volbách v roce 2010 sestavila vládní koalici Radičová v čele SDKÚ-DS. Její výsledek v parlamentních volbách byl sice poloviční než výsledek SMERu, když získala 15,4 % hlasů, ale na rozdíl od SMER-SD disponovala větším koaličním potenciálem. Naopak Fico neměl téměř žádný prostor pro sestavení vládní koalice. S politickými stranami, které tvořily společně se SMER–SD vládní koalici mezi lety 2006 až 2010, nemohl již Fico stejnou vládní koalici sestavit - ĽS-HZDS nepřekročila volební práh a SNS výrazně oslabil. S bývalými opozičními politickými stranami se také nemohl Fico domluvit, neboť jeho politika byla vůči nim mezi lety 2006 až 2010 konfrontační. Vládní koalici tedy nakonec sestavila Radičová, když podepsala koaliční dohodu s SDKÚ-DS, Svobodou a solidaritou (SaS)¹⁰, KDĽ a MOST-HÍD¹¹ (Krivý 2010: 106–107).

Kvůli velkému počtu stran, které měly často zcela neslučitelné zájmy, se vládní koalice Radičové v roce 2011 rozpadla, když spojila hlasování o navýšení tzv. záchranného fondu eurozóně s hlasování o důvěře. Parlament

---

¹⁰ SaS je politická strana, kterou v roce 2009 založil Richard Sulík. Jedná se o pravicovou liberální politickou stranu.

¹¹ MOST-HÍD je politická strana zastupující maďarskou menšinu ve Slovenské republice. V roce 2009 ji založil Béla Bugár, nakonec se politická strana vyprofilovala jako strana hájící zájmy všech národnostních menšin na Slovensku.

nicméně ve velmi krátké době přijal novelu ústavy, na základě níž mohla Radičová zastávat post premiéra až do předčasných voleb v roce 2012 (Horváth 2014: 79). Tuto skutečnost zde zmiňujeme především z toho důvodu, že na základě ústavní novely z roku 2011 se posílily pravomoci prezidenta a v tomto kontextu se hovoří o tom, že slovenský prezident ještě nikdy v historii samostatného Slovenska neměl tak silnou pozici jako v tomto období. Ústavní zákon č. 356/2011 novelizoval Ústavu Slovenské republiky tím, že k čl. 102 přidal pravomoc prezidenta rozhodovat o pověření vlády (Ústavní zákon č. 356/2011, čl. 1), jejíž demisi přijal či kterou odvolal, a to až do doby jmenování nové vlády. Co je ovšem ještě důležitější, jakákoliv činnost přechodné vlády si vyžaduje souhlas prezidenta Slovenské republiky (Ústavní zákon č. 356/2011, čl. 2).

Otázka přílišného zasahování do politiky ze strany prezidenta se řešila především v souvislosti s volební kampaní parlamentních voleb v roce 2012. Předseda SDKÚ-DS Dzurinda obvinil Gašparoviče z přílišné spolupráce s opoziční SMER-SD a nespolečné spolupráce s pravicovými politickými stranami. Gašparovič navíc v rámci volební kampaně vyjádřil jasnou podporu SMER-SD a do volební kampaně zasáhl přímo také tím, že odvolal ministra financí za SDKÚ-DS Mikloše. Gašparovič tímto krokem a dále kritikou pravicové vlády Radičové pomohl opoziční SMER-SD (Horváth 2014: 80). V předčasných parlamentních volbách nakonec zvítězila SMER-SD, když získala 44,41 % hlasů. Ostatní politické strany zdaleka nedosahovaly takového výsledku. Na druhém místě se umístila KDĽ 8,81 % a třetí místo obsadila nová politická strana Obyčejní lidé a nezávislé osobnosti se ziskem 8,55 % (ŠÚSR 2012).

Vzhledem k vysokému počtu odevzdaných hlasů získala SMER-SD celkem 83 poslaneckých mandátů, čímž si zajistila nadpoloviční většinu ve slovenském parlamentu. To umožnilo Ficovi, který byl jmenován Gašparovičem předsedou vlády, sestavit jednobarevný vládní kabinet (iDNES 2012: nestránkováno). Výsledek parlamentních voleb v roce 2012 znamenal do jisté míry návrat do období před rok 2011, který byl ve znamení bezproblémové spolupráce prezidenta Gašparoviče a předsedy vlády Fica. V souvislosti s druhým vládním kabinetem ovšem někteří politologové spíše než o bezproblémové spolupráci hovoří o dominanci předsedy vlády Fica. Martin Slosiarik se například nechal slyšet, že „*Jde o to, kdo je nositelem síly. Ve*

vztahu k voličům to byl při prezidentské kampani Gašparoviče Fico. Při prezidentské kampani Fica je to Fico“ (Slosiarik dle Hunková 2014: nestránkováno). Takto glosoval skutečnost, že zatímco Fico podpořil jasně Gašparoviče před volbou prezidenta v roce 2009, Gašparovič odmítl jmenovat na otázku, koho podporuje, konkrétního kandidáta na prezidenta. Tato skutečnost je připisována tomu, že Gašparovič ztrácí ke konci svého funkčního období na popularitě a Fico s ním tak nechce být příliš spojován (Hunková 2014: nestránkováno).

4.5 Instituce přímé volby prezidenta jako nástroj řešení politické krize

V předešlé podkapitole jsem představil jednotlivé slovenské prezidenty, kteří vzešli z přímých voleb. Velké pozornosti se dostalo jejich vztahu se slovenskými premiéry, neboť je podle mého názoru důležité studovat tento vztah, zabývá-li se otázkou deformace parlamentního politického režimu či dokonce posunu k poloprezidentskému politickému režimu. Slovenská republika má zkušenosti s institucí přímé volby prezidenta již od roku 1999 a do určité míry nám může slovenský případ posloužit k zodpovězení otázky, bude-li se český politický režim chovat podobně jako ten slovenský po zavedení instituce přímé volby prezidenta.

V tuto chvíli bych však rád upozornil na jinou věc, která je zajímavá příčina zavedení instituce přímé volby prezidenta. Zatímco v případě České republiky, jak ukážu později, nebyla instituce přímé volby prezidenta nijak zvlášť nástrojem řešení nějaké vládní či politické krize, v případě Slovenské republiky hrála právě politická krize roli nejvyšší. V předkládané diplomové práci budu tvrdit, že instituce přímé volby prezidenta deformuje parlamentní politický režim a jedná se tedy o cizorodý prvek, který by měl zůstat přítomný v politických režimech pro ni charakteristických – v prezidentském a poloprezidentském politickém režimu. V případě Slovenské republiky však došlo k zajímavé situaci, kdy se právě instituce přímé volby prezidenta stala nástrojem řešení politické krize. Pokud nebyl slovenský parlament schopen zvolit prezidenta a Slovenská republika se tak ocitla bez hlavy státu po více než jeden rok, zdála se změna způsobu volby prezidenta nejefektivnějším řešením.

I přesto se domnívám, že instituce přímé volby prezidenta je ve slovenském politickém režimu prvek přinejmenším nadbytečný, protože se jedná o politický režim parlamentní. Ačkoliv byla politická krize změnou způsobu volby hlavy státu ukončena, přinesla instituce přímé volby prezidenta jiné problémy. Mám na mysli především zvýšenou legitimitu prezidenta, která je v parlamentním politickém režimu problematická. Přímo zvolený prezident může totiž chtít aktivněji zasahovat do politiky (Vždyť jsem byl zvolen občany této země!), což je v parlamentním politickém režimu, kde leží moc výkonná v rukou premiéra stojícího v čele vlády, problematické. Politická krize v parlamentním politickém režimu by se podle mého názoru neměla řešit zaváděním prvků typických pro prezidentský či poloprezidentský politický režim, měla by se řešit v mantinelech parlamentního politického režimu. V případě Slovenské republiky se přinejmenším nabízelo snížení volebního kvóra nutného pro zvolení prezidenta.

5 ČESKÁ REPUBLIKA A INSTITUTE PŘÍMÉ VOLBY PREZIDENTA

V předchozí části práce jsem se věnoval případu Slovenské republiky, ve které byla zavedena instituce přímé volby prezidenta v roce 1998. Ukázal jsem, že prezident disponuje vyšší legitimitou, pokud je zvolen v přímé volbě prezidenta, čímž může aktivněji zasahovat do politiky. V této souvislosti také může dojít k většímu počtu konfrontací mezi prezidentem a předsedou vlády, jak ukázal případ Schustera a Dzurindy. Ovšem na druhou stranu se domnívám, že vyšší legitimita a aktivnější zasahování prezidenta do politiky nečiní ihned z politického režimu poloprezidentský typ, ač je prezident volen v přímé volbě. Domnívám se, že takové tvrzení podporuje skutečnost, že vztah mezi prezidentem a předsedou vlády byl ještě více konfrontační v případě Kováče a Mečiara, ač byl Kováč zvolen v nepřímé volbě prezidenta. Na vztah mezi prezidentem a předsedou vlády mají vliv také jiné okolnosti než otázka, zda byl zvolen prezident v přímé či nepřímé volbě. Ač může prezident disponovat vyšší legitimitou, jeho postavení v rámci politického režimu zůstává téměř stejné. Můžeme sice hovořit o změně postavení prezidenta, ale spíše v symbolické a politické rovině. Instituce přímé volby prezidenta tedy sama o sobě nečiní z politického režimu poloprezidentský. Toto stanovisko zastávám jak v případě Slovenské republiky, tak v případě České republiky, kde se budu touto problematikou zabývat obšírněji.

V následující části předkládané diplomové práce se budu věnovat případu České republiky, ve které byla instituce přímé volby prezidenta zavedena v roce 2012. Jestliže jsem na začátku práce v souvislosti s teoretickou diskuzí nad institucí přímé volby prezidenta v parlamentním politickém režimu ukázal, že k této změně způsobu volby hlavy státu dochází často v souvislosti s demokratizací politického režimu, neopomněl jsem také na jiné možné důvody takového kroku. Mám na mysli otázku popularizace přímé demokracie a s tím spojené přímé volby prezidenta, což je do určité míry důvodem zavedení instituce přímé volby prezidenta v České republice. Důležitou roli zde hrály také problematické volby prezidenta na půdě parlamentu, ač situace nedospěla nikdy do takové krize, jak tomu ve Slovenské republice v letech 1997 a 1998. Především volba prezidenta v roce 2008

přispěla k znovuotevření debaty o přímé volbě hlavě státu. Ovšem tato debata doprovázela samostatnou Českou republiku od svého počátku.

Na následujících stránkách se budu také věnovat politickému vývoji České republiky, vzpomenu jednotlivé volby prezidentů, budu se zabývat vládními krizemi, abych na nich ukázal, jaké postavení má prezident v českém parlamentním politickém režimu. Celá následující část práce je navíc doprovázena teoretickou debatou zejména českých politologů či ústavních právníků zabývajících se otázkou, zda český parlamentní politický režim můžeme po zavedení instituce přímé volby prezidenta označit za poloprezidentský či nikoliv. Důležitou součástí práce je také historicky první přímá volba prezidenta v České republice a zejména funkční období prezidenta Zemana. Jelikož se jedná o prvního přímo zvoleného prezidenta v České republice, je nutné zabývat se jeho vztahem s vládou a dalšími institucemi.

5.1 Cesta k přímé volbě prezidenta v České republice

Otázka přímé volby prezidenta se neobjevila v českém prostředí nedávno, jak by se dalo předpokládat. Aktuální se skutečně stala se vznikem vládní koalice po parlamentních volbách roku 2010, neboť právě tato koalice přímou volbu prezidenta zavedla, ale je nutné si uvědomit, že debata nad přímou volbou prezidenta probíhala delší dobu a stejně nutné si je uvědomit, že to nebyla pouze vládní koalice po parlamentních volbách roku 2010, která hovořila o přímé volbě prezidenta. Debata o přímé volbě prezidenta se spíše opakovaně objevovala s každou nepřímou volbou prezidenta. Vedle samotné volby prezidenta, kdy je debata nad způsobem volby hlavy státu pochopitelná, se diskuze nad přímou volbou prezidenta také objevuje pravidelně s parlamentními volbami. Je to z toho důvodu, že se hlava státu může vyjadřovat k politice jednotlivých politických stran, prezident tedy vstupuje do volební kampaně a může přímo či nepřímo podpořit jednu z politických stran (Javůrek 2011: 4; Kaniok – Hloušek 2013: 2–3).

V případě České republiky je nutné zmínit, že proti myšlence zavedení instituce přímé volby prezidenta opakovaně vystupovala pouze ODS, ostatní politické strany se proti takové myšlence nijak zásadně nevymezovaly. Ovšem ve skutečnosti ani ODS nevystupovala proti instituci přímé volby prezidenta

vždy, svůj postoj k této otázce naprosto změnila v letech 2002 až 2003, i když je nutné upozornit, že tento obrat byl spojen pouze s *ad hoc* situací, kterou byla volba prezidenta v roce 2003. Již během roku 2002 začala ODS podporovat myšlenku přímé volby prezidenta, přičemž se jednalo o velmi pragmatický názorový obrat, kdy přímá volba prezidenta měla zlepšit šance na Klausovo zvolení prezidentem. V souvislosti s ODS je ještě nutné upozornit, že po volbě prezidenta v roce 2003 se vrátila ke svému negativnímu postoji, resp. se spíše k této otázce nevyjadřovala, neboť ji nepovažala za významnější (Hloušek 2008: 274). Na příkladu ODS ve vztahu k otázce zavedení instituce přímé volby prezidenta je vidět, že politické strany pracují s tímto tématem velmi účelově. Především nejde ani tak o to, zda bude prezident volen parlamentem či přímo občany. Jak píše Kudrna (2011: 20), „*přímá volba je spíše volebním tématem, než skutečně programovou záležitostí*“.

K myšlence zavedení instituce přímé volby prezidenta se ostatně vyjádřil také Václav Havel ke konci svého funkčního období, když se na stránkách Mladé fronty Dnes z 30. ledna 2002 objevil příspěvek *Jak volit mého nástupce? Přímo!*. Havel se v tomto textu vyslovil pro zavedení instituce přímé volby prezidenta a odmítl kritiku, že instituce přímé volby prezidenta by měla fungovat pouze v prezidentském politickém režimu. Vyjádřil se také k otázce, zda by měly být v případě přímé volby zvýšeny pravomoci prezidenta společně se zvýšením legitimacy prezidenta: „*Myslím, že přímo volený prezident může mít přesně tytéž pravomoci, které má prezident dnes, a že odkaz na nutnost měnit celou ústavu či všechny prezidentské kompetence je jen výmluvou těch, kteří si přímou volbu nepřejí*“ (Havel 2002: nestránkováno).

Zcela rozdílný názor k přímé volbě prezidenta vyjádřil Václav Klaus, když v březnu 2002 ve své eseji *Přímá volba prezidenta jako program pro naši zemi?*, otištěné na stránkách Lidových novin, poukázal, že instituce přímé volby prezidenta nemá v České republice tradici (Klaus 2002: nestránkováno). Názorový obrat ohledně přímé volby prezidenta v letech 2002 a 2003 však můžeme pozorovat také u Klause samotného. V rozhovoru pro Mladou frontou Dnes a iDNES z listopadu 2002 se nechal slyšet, že „*[...] přímá volba prezidenta je pro naši zemi nepochybně varianta možná*“ (Klaus dle Kubík – Riebauerová 2002: nestránkováno). Klausova podpora přímé volby byla v tomto období silně účelovou záležitostí. Ostatně o účelovosti hovořili dokonce i někteří

členové ODS, například Jan Zahradil, proti kterému se Klaus ve stejném rozhovoru vymezil. Ovšem stejně jako v případě celé ODS, také Klausův názor na přímou volbu prezidenta se po volbě hlavy státu v roce 2003 vrátil k tomu, který zastával před rokem 2002. Jeho kritika nabyla ještě ostřejší rétoriky, když byl schválen zákon o přímé volbě prezidenta a bylo tedy jasné, že jeho nástupce bude volen tímto způsobem. Klaus označil přímou volbu prezidenta za populistický nesmysl a v souvislosti s touto otázkou ostře kritizoval média. *„Hlavní věc je mylná představa, že toho prezidenta budou volit voliči. Prezidenta nám vyberou média, a voliči ho pak schválí“* (Klaus dle Parlamentní listy 2012: nestránkováno).

První návrh, aby byl prezident zvolen v přímé volbě, předložili již komunističtí poslanci ve Federálním shromáždění. Jejich návrh byl podobně jako v případě pozdějších návrhů na zavedení instituce přímé volby prezidenta zcela pragmatický. Opozice totiž uvažovala o Havlovi jako o prezidentovi, jenže ten nebyl široké veřejnosti příliš znám. Komunističtí poslanci tedy měli za to, že v přímé volbě prezidenta nebude Havel zvolen. Ti by naopak nominovali Ladislava Adamce, který si v průběhu listopadových událostí získal určitou přízeň široké veřejnosti (Kudrna 2011: 13).

V případě politických stran se otázka přímé volby prezidenta intenzivněji řešila až v roce 2002 v souvislosti s blížícím se koncem funkčního období prezidenta Havla. Velmi pozitivní názor na přímou volbu prezidenta měla především tzv. čtyřkoalice. Ve svém programovém prohlášení z 28. března 2002 píše: *„Přímá volba prezidenta posílí vliv občanů na správu věcí veřejných. Přímá volba vyloučí možnost, že by prezident mohl být závislý na vládní většině v parlamentu, nebo že by naopak mohl být zvolen třeba jen 48 hlasy zákonodárců pouze jedné komory. Přímá volba prezidenta je zakotvena v právních rádech poloviny evropských zemí, nepřímé jen v čtvrtině, ve zbývajících zemích je konstituční monarchie“* (Programové prohlášení čtyřkoalice dle Hloušek 2008: 271).

Jan Kysela se v souvislosti s návrhem čtyřkoalice, ale také s jinými návrhy na zavedení instituce přímé volby prezidenta, zabývá ve svém článku *Přímá volba prezidenta republiky jako symptom krize legitimacy ústavního systému* problematikou argumentace, kterou používali iniciátoři návrhů na novelizaci ústavy. Častou argumentací pro přijetí přímé volby prezidenta je, že

přímo volený prezident disponuje vyšší legitimitou a stává se nadstranickým prezidentem. Přímá volba prezidenta také eliminuje obavu z patu při volbě prezidenta parlamentem, navíc je takový způsob volby prezidenta dlouhodobým přáním široké veřejnosti (Kysela 2008b: 55–56). Problémem takové argumentace ovšem je, píše Kysela (2008b: 56), že prezident disponující vyšší legitimitou na základě přímé volby by mohl chápat takto zvýšenou legitimitu jako nárok k flexibilnější interpretaci ústavy ke svému prospěchu.

Problematická je také argumentace, že přímo volený prezident bude prezidentem nadstranickým. Takové tvrzení je pouze domněnkou či přáním iniciátorů zavedení přímé volby prezidenta. Podíváme-li se například na prezidenta Havla, ač byl zvolen nepřímou volbou ze strany parlamentu, dalo by se o něm do velké míry tvrdit, že byl nadstranickým prezidentem, neboť nebyl oficiálně na žádnou z politických stran navázán (Kysela 2008b: 56). V tomto kontextu bychom spíše tvrdili, že otázka oné „nadstranickosti“ je svázána s individuálními osobami v úřadu hlavy státu. V přímé volbě prezidenta může být zvolena přece také osoba, která byla či je navázána na nějakou z politických stran. Skutečnost, že přímá volba prezidenta učiní z takové osoby ihned nadstranického prezidenta hájící zájmy všech občanů, zdá se mi v tomto případě přinejmenším diskutabilní.

Otázka přímé volby prezidenta začala být v reálné podobě aktuální až se vznikem vládní koalice po parlamentních volbách roku 2010. Ty se konaly v termínu 28. a 29. května 2010, který stanovil Ústavní soud poté, co zrušil termín voleb stanovený prezidentem Klausem na polovinu října 2009¹². V rámci těchto parlamentních voleb došlo k určité změně ve stranickém systému. Dvě politické strany, které disponovaly v předchozím funkčním období poslaneckými mandáty, nepřekročily volební práh – jednalo se o Stranu zelených (SZ) a Křesťanskou a demokratickou unii – Československou stranu lidovou (KDU-ČSL). Dvě doposud největší politické strany pak získaly relativně malý podíl odevzdaných hlasů, když levicová Česká strana sociálně demokratická (ČSSD)

---

¹² Volby do Poslanecké sněmovny byly původně plánovány na 9. a 10. října 2009, přičemž měly zkrátit funkční období Poslanecké sněmovny. Z tohoto důvodu byl přijat Ústavní zákon o zkrácení pátého volebního období Poslanecké sněmovny (195/2009 Sb.). Tento ústavní zákon byl ale 10. září 2009 zrušen Ústavním soudem jako protiústavní. Ústavní stížnost podal nezařazený poslanec Miloš Melčák.

získala 22,8 % hlasů a pravicová ODS 20,22 % hlasů. Do Poslanecké sněmovny (PS) se dostaly také zcela nové politické strany – TOP09 se ziskem 16,7 % hlasů a Věci veřejné (VV) se ziskem 10,88 % hlasů (Pink – Valterová 2010: 142, 146–147; ČSÚ 2010: nestránkováno).

Ačkoliv formálně zvítězila ve volbách ČSSD, její volební výsledek nebyl takový, jaký předpokládala. Pro předsedu strany Jiřího Paroubka znamenal tento volební výsledek konec působení v čele ČSSD. Parlamentní volby z roku 2010 jsou interpretovány jako porážka ČSSD, a to především z toho důvodu, že její vítězství bylo spíše formální. Vládní koalici nakonec totiž sestavovala Občanská demokratická strana (ODS) jako druhá nejúspěšnější politická strana, která měla více prostoru pro vyjednávání s potenciálními koaličními partnery. Jedním z nich byla nová politická strana TOP09, která porazila ODS v Praze, jež byla její tradiční baštou. Jedním z důvodů propadu ODS v hlavním městě byly korupční skandály spjaté s místními členy ODS. O další problém se postaral předseda ODS Mirek Topolánek, když v průběhu volební kampaně poskytl rozhovor gay magazínu LUI, ve kterém pronesl několik skandálních výroků na adresu voličů ČSSD, církve, židů a gayů. Topolánek nakonec musel kvůli kontroverzním výroky rezignovat. Vedle TOP09, v jejímž čele stál formálně Karel Schwarzenberg a neformálně Miroslav Kalousek, sestavily s ODS vládní koalici také VV. V čele této politické strany stanul Radek John, ovšem neformálním vůdcem byl podnikatel Vít Bárta (Král 2010: 2–3).

Vládní koalice sestavená ODS, TOP09 a VV se již na začátku svého funkčního období zavázala k zavedení instituce přímé volby prezidenta, když jednou ze součástí programového prohlášení vládní koalice ze 4. srpna 2010 byla také otázka přímé volby prezidenta (Vláda České republiky 2010b). V Programovém prohlášení Vlády České republiky se hovoří o zpracování návrhu novely Ústavy České republiky tak, aby byla zavedena přímá volba prezidenta (Vláda České republiky 2010a: 21). Žádné konkrétní návrhy zavedení přímé volby prezidenta již v programovém prohlášení vlády nejsou zastoupeny, což je vzhledem k charakteru textu poměrně logické.

Myšlenka přímé volby prezidenta se tedy objevila v programovém prohlášení vlády, kterou utvořily tři politické strany, a to ODS, TOP09 a VV. Podíváme-li se na programy těchto jednotlivých politických stran před parlamentními volbami roku 2010, zjistíme, že ve všech se myšlenka zavedené

přímé volby prezidenta objevuje. VV zařadily přímou volbu prezidenta dokonce do svého „Desatera Věcí veřejných“. Právě desátým bodem je „Přímá volba prezidenta, hejtmanů a starostů“ (VV 2010: nestránkováno). TOP09 se k přímé volbě prezidenta zavazuje ve svém volebním programu pod kapitolou „Financování obcí, samospráva a prvky přímé demokracie“ (TOP09 2010: 27). ODS ve svém volebním programu hovoří také o přímé volbě prezidenta, a to pod rubrikou „Společnost“ (ODS 2010: 38). Co je však typické pro všechny tyto volební programy, myšlenka zavedení přímé volby prezidenta se objevuje v krátké formulaci a není nijak – až na VV, které zavedly tento bod mezi své priority – vyzdvihována.

Je důležité rovněž připomenout, že to nebyly pouze vládní politické strany, které prosazovaly ve svých volebních programech přímou volbu prezidenta. Podpora zavedení přímé volby prezidenta totiž byla celoparlamentní, co se týče politických stran zastoupených v zákonodárném sboru. ČSSD zařadila myšlenku zavedení přímé volby pod bod „Právní stát“ (ČSSD 2010: 5). Komunistická strana Čech a Moravy (KSČM) spojila myšlenku zavedení přímé volby prezidenta s formulací, že je nutné zachovat i přes zavedení přímé volby prezidenta parlamentní režim (KSČM 2010: nestránkováno).

Politické strany vládní koalice Petra Nečase si tedy předsevzaly zavést instituce přímé volby prezidenta. Petr Javůrek ve svém textu *Přímá volba prezidenta v ČR: nevyhnutelnost pouze zdánlivá* ukazuje, že snaha zavést přímou volbu prezidenta bylo ze strany vládní koalice značně účelová. Zatímco cíl takového kroku je jasný, otazníkem spíše zůstává důvod takového kroku. Je takovým důvodem snaha transformovat parlamentní politický režim v poloprezidentský politický režim? Je důvodem zavedení instituce přímé volby prezidenta snaha o zvýšení jeho legitimacy a pravomocí? Nebo je důvodem tohoto kroku vyslyšení přání většiny občanů toužící po přímé volbě prezidenta? Takové otázky si Javůrek (2011: 5–6) pokládá a dodává, že si na ně pravděpodobně neumějí odpovědět samy politické strany, které instituci přímé volby prezidenta prosazují.

Když se politické strany tvořící vládní koalici již dohodly na zavedení instituce přímé volby prezidenta, mohla se debata posunout do roviny praktických návrhů na volební systém přímé volby prezidenta. V rámci tohoto

tématu došla koalice poměrně rychlého konsenzu, když se dohodla na zavedení dvoukolového volebního systému absolutní většiny (Kaniok – Hloušek 2013: 3). V tomto momentě je nutné upozornit na další problém související se snahou zavedení instituce přímé volby prezidenta. Zatímco se politické strany domluvily na snaze o její zavedení a nakonec se také dohodly na způsobu volby, debata nad důležitějšími a komplexnějšími otázkami chyběla. Místo debaty o smyslu takového jednání, o kompetencích prezidenta po zavedení instituce přímé volby prezidenta a vůbec o možnosti deformace parlamentního režimu řešily politické strany pouze procedurální otázky (Javůrek 2011: 6).

Jelikož se však politické strany vyhýbaly diskuzi nad celkovou koncepcí ústavní změny, bylo dosažení kompromisu mezi nimi mnohem jednodušší a Poslanecká sněmovna tak mohla 14. prosince 2011 přijmout Ústavní zákon o přímé volbě prezidenta České republiky, když se pro přijetí zákona vyslovilo 159 poslanců a proti přijetí zákona pouze 3 poslanci. Senát schválil zákon 8. února 2012 v poměru 49 senátorů hlasujících pro přijetí zákona ku 11 senátorům hlasujícím proti přijetí zákona. Nesouhlasný postoj se zavedením instituce přímé volby prezidenta zastávali především představitelé ODS a KDU-ČSL. Legislativní proces byl završen podepsáním ústavního zákona prezidentem Klausem 17. února 2012, a to i přes jeho do velké míry nesouhlasný postoj k instituci přímé volby prezidenta (Kaniok – Hloušek 2013: 3).

5.2 Popularita přímé volby prezidenta jako příčina jejího zavedení

V případě Slovenské republiky jsem ukázal, že zavedení přímé volby prezidenta bylo spojeno s demokratizací politického režimu. V případě České republiky musíme hledat příčinu zavedení instituce přímé volby prezidenta někde jinde. Jestliže se politické strany tvořící vládní koalici po parlamentních volbách v roce 2010 zavázaly změnit způsob volby prezidenta a skutečně svůj slib dodržely, je otázkou, jaké motivy je k tomu vedly. Tuto otázkou se zabývá Javůrek v článku¹³, který jsem již výše zmínil. Nutno podotknout, že článek byl vydán již v roce 2011, tedy před zavedením instituce přímé volby prezidenta,

---

¹³ Jedná se o článek Přímá volba prezidenta v ČR: nevyhnutelnost pouze zdánlivá.

a Javůrek v něm vyjadřuje názor, že k zavedení této instituce nakonec nedojde. I přesto, že se v tomto názoru zmylil, jeho uvažování nad motivacemi změny způsobu volby prezidenta ze strany politických stran je zajímavé.

Politické strany usilující o prosazení instituce přímé volby prezidenta kalkulovaly, jaká pozitiva a jaká negativa přinese změna způsobu volby prezidenta. Z hlediska přínosů zmiňuje Javůrek (2011: 9) v první řadě získání větší popularity u voličů a s tím spojené potenciální větší počet hlasů odevzdaných takové politické straně v následujících parlamentních volbách. Přímá volba prezidenta je téma populární u velké části občanů. Tato popularita se nevztahuje pouze k přímé volbě prezidenta, ale obecně k přímé demokracii jako takové. Důvody popularity pro přímou demokracii jsou pak vysvětlovány na základě toho, že jsou občané často nespokojeni s politickou situací a s rozhodnutími ze strany politických elit. Přímá demokracie se pak zdá být nástrojem řešení politické krize, kdy jsou voliči přesvědčeni o zlepšení stávající situace, pokud budou sami přímo participovat na změnách (Dalton – Bürklin – Drummond 2001: 148–149).

V souvislosti s popularitou přímé demokracie, resp. přímé volby prezidenta, je nutné podotknout, že téma přímé volby prezidenta nebylo až na případ VV tématem dominantním, se kterým politické strany tvořící vládní koalici vstupovaly do parlamentních voleb - vždyť tato vládní koalice označovala sebe samu jako „vládu rozpočtové zodpovědnosti“. Můžeme tedy říci, že existují témata populárnější než přímá volba prezidenta. Neznamená to ovšem podle mého názoru, že tím téma přímé demokracie ztrácí na své popularitě. Co je důležité – politické strany minimálně nemohly ignorovat téma přímé volby prezidenta. Ačkoliv to nemusí být téma populárnější než témata typu rozpočtová zodpovědnost, boj proti korupci, boj proti nepřizpůsobivým, je stále důležité a může přinášet politickým stranám určitou volební podporu. Tím netvrdím, že přímá volba prezidenta je klíčové téma, které zásadním způsobem ovlivňuje výsledek parlamentních voleb a výši podpory jednotlivých politických stran. Pouze tvrdím, že dvě třetiny obyvatel České republiky souhlasí s přímou volbou prezidenta a jedna třetina lidí se navíc domnívá, že by měl mít prezident zvýšené pravomoci¹⁴. Pokud existuje taková podpora pro přímou volbu

---

¹⁴ Tato podpora samozřejmě může kolísat, ale nikoliv ve větších mezích. V textu jsem konkrétně vycházel z průzkumu CVVM z března 2013.

prezidenta, mohou ji politické strany využít ve svůj prospěch. Politické strany budou zavedení instituce přímé volby prezidenta interpretovat jako vyslyšení přání voličů a tímto způsobem mohou zvýšit svoji popularitu ignorovat. To dokazuje také skutečnost, že přímou volbu prezidenta nepodporovaly pouze politické strany tvořící vládní koalici, ale také politické strany stojící v opozici – také ČSSD a KSČM měly ve svých volebních programech zanesen souhlas se zavedením přímé volby prezidenta.

Vedle toho, že politické strany nemohly jednoduše ignorovat otázku přímé volby prezidenta, vytvořil se zde naopak potenciál využít daného tématu, což si nejlépe uvědomily VV, které otázku přímé volby prezidenta zařadily mezi své hlavní programové body. Zde se odkrývá skutečnost, že přímá volba prezidenta se stává populárním tématem, kterého využívají politici a politické strany především v rovině populistické. Přímá volba prezidenta a vůbec přímá demokracie jako taková je prezentována populistickými politiky a politickými stranami v tom smyslu, že je jakýmsi lékem pro stávající politické problémy. Pokud si budou lidé volit prezidenta (a nejen prezidenta) sami, dojde ke zlepšení stávající situace (Dalton – Bürklin – Drummond 2001: 149–151). Ostatně přímá demokracie je jedním z ústředních témat nové politické strany Úsvit přímé demokracie, jak ostatně ukazuje název politické strany. V politickém programu politické strany Tomio Okumury je snaha o prosazení přímé demokracie hned prvním bodem, ve kterém se píše: „*Budeme prosazovat uzákonění referenda jako nejvyššího projevu vůle občanů. Prosadíme přímé volby poslanců, starostů a hejtmanů. Chceme odvolatelnost politiků a odpovědnost politiků občanům*“ (Úsvit přímé demokracie 2013: nestránkováno). Ačkoliv existují ve společnosti témata důležitější než otázka přímé demokracie, na volebním výsledku politické strany Hnutí přímé demokracie v předčasných parlamentních volbách v roce 2013 je vidět, že ve spojení s charismatickým vůdcem, populistickou rétorikou, antiimigrační rétorikou a nespokojeností občanů s etablovanými politickými stranami může téma přímé demokracie přinést větší volební podporu.

Pokud politické strany usilující o zavedení instituce přímé volby prezidenta uvažovaly nad pozitivy a negativy změny způsobu volby prezidenta, mohly také kalkulovat, že jimi navržený kandidáti na prezidenta budou mít větší šance na zvolení v případě, že o takovém zvolení budou rozhodovat sami

občané. Ovšem zavedení přímé volby prezidenta má také přímý negativní důsledek pro politické strany. Předně ztrácejí svůj přímý vliv na volbě prezidenta vzhledem k tomu, že o volbě hlavy státu již nerozhodují poslanci a senátoři, nýbrž občané České republiky. Ovšem tento důsledek je ještě závažnější, neboť v případě nepřímé volby prezidenta má právě existující vláda poměrně vysokou šanci - v případě jednotného hlasování a v případě, že se nejedná o menšinovou vládu - že bude zvolen jí navržený kandidát. Naopak v případě přímé volby prezidenta je spíše pravděpodobné, že kandidát navržený vládní koalicí nebude zvolen, neboť bude spojován s vládní koalicí, která v průběhu svého funkčního období čelí spíše klesající volební podpoře na úkor opozičních politických stran, které mohou právě z opozičního místa dosavadní vládní koalici kritizovat. V případě, že se přímá volba prezidenta nekoná ve stejném období jako parlamentní volby, může nastat tzv. efekt *midterm elections*, kdy voliči trestají vládoucí politickou stranu či koalici tím, že nepodpoří kandidáta navrženého touto politickou stranou či koalicí (Javůrek 2011: 9–10). Ostatně historicky první přímá volba prezidenta v České republice toho může být důkazem, neboť Přemysl Sobotka navržený ODS jako jednou z vládních politických stran, zcela propadl. S efektem *midterm elections* kalkuloval do velké míry také vítězný kandidát Miloš Zeman, neboť jeho volební kampaň byla do velké míry postavena na kritice Nečasovy vlády.

I když však mohou politické strany ztratit přímý vliv na volbě prezidenta, je nutné si uvědomit, jak říká Jan Kysela (2011: 13) ve svém článku *Nekonečný příběh. Přímá volba prezidenta České republiky*, že přímá volba prezidenta může znamenat přímý vliv občanů na jeho volbě pouze zdánlivě, neboť to jsou stále především politické strany, které jednotlivé kandidáty navrhují. Navíc přímá volba prezidenta znamená nový typ volební kampaně, který si vyžaduje velké množství finančních prostředků. V takovém případě hrají politické strany opět důležitou roli, neboť mohou svého kandidáta nejen finančně, ale také organizačně podporovat. Kysela (2011: 14) ovšem poukazuje ještě na důležitější aspekt přímé volby prezidenta, když upozorňuje, že kandidát na prezidenta se v rámci volební kampaně snaží získat podporu co největšího počtu voličů, přináší tedy určité sliby, na základě nichž ho voliči zvolí prezidentem. Pokud ovšem nedošlo spolu se změnou způsobu volby prezidenta z nepřímé na přímou ke změně pravomocí prezidenta, je splnění těchto slibů velmi problematické. Jestliže prezident nedisponuje pravomocemi v oblasti

legislativní moci, nezbyvá mu nic jiného, než se pokusit splnit své sliby dané jím voličům prostřednictvím blokování jiných ústavních orgánů. „*Vzhledem k tomu, že je [prezident] nejvíce při výkonu svých pravomocí provázán s vládou, hrozí, že by omezoval především ji (nejmenuji, neratifikuji, nepodepíšu...)*“ (Kysela 2011: 14).

V případě České republiky je navíc zajímavé, že občané vnímají osobu prezidenta jako morální osobnost, jejíž úkolem je sjednocovat společnost. Přímá volba prezidenta však může právě tento úkol velmi ztěžovat, vezmeme-li v úvahu, že si tento způsob volby hlavy státu žádá volební kampaň, která je do velké míry postavena na vymezování se vůči určitému druhu politiky a dávání slibů konkrétní skupině voličů. Takto zvolený kandidát se samozřejmě musí cítit být povinen splnit své závazky a sliby, které dal voličům, minimálně proto, aby si udržel popularitu do následující volby prezidenta. V takovém postavení však nemůže být prezident oním ideálním nadstranickým prezidentem, který sjednocuje celou společnost – jednoduše proto, že ho nikdy celá společnost ne zvolila. Domnívat se tedy, že přímá volba prezidenta je lepší než nepřímá volba prezidenta z toho důvodu, že vyprodukuje morální osobnost stmelující celou společnost, je chybné (Kysela 2011: 15).

5.3 Nepřímá volba prezidenta jako impulz zavedení instituce přímé volby prezidenta

Jedním z důvodů zavedení instituce přímé volby prezidenta v České republice může být problematická volba hlavy státu na půdě parlamentu. Situace nikdy nedospěla do takové fáze, do jaké dospěla v případě Slovenské republiky v letech 1997 a 1998, ovšem s určitými problémy se potýkala při volbě prezidenta také Česká republika. Za problematické bychom mohli označit zejména volby prezidenta konající se v letech 2003 a 2008, ovšem určité problémy se objevily již ve volbě prezidenta v roce 1998. Zásadní vliv na zavedení instituce přímé volby prezidenta měla ale především volba z roku 2008, která nebyla problematická jen z hlediska velkého množství kol volby, ale také z důvodu zastrahování a korumpování politiků.

5.3.1 Volba prezidenta Parlamentem ČR

Před zavedením instituce přímé volby prezidenta byla hlava státu volena parlamentem na společné schůzi obou komor (Ústavní zákon č. 1/1993 Sb.: čl. 54). Navrhnout kandidáta mohlo minimálně 10 poslanců či 20 senátorů. Prezident byl zvolen, pokud získal nadpoloviční většinu všech poslanců a nadpoloviční většinu všech senátorů. Pokud žádný z kandidátů nesplnil tuto podmínku, konalo se do 14 dnů druhé kolo. Do druhého kola voleb postoupil ten z kandidátů, který získal největší počet hlasů v dolní komoře parlamentu a kandidát, který získal největší počet hlasů v horní komoře parlamentu. Pokud by nastala situace, kdy by měli kandidáti stejný počet hlasů buď v PS či Senátu, sečetly by se jejich hlasy z obou komor a do druhé kola by postoupil ten z kandidátů, který získal více hlasů. Ve druhém kole voleb zvítězil kandidát, který získal nadpoloviční většinu hlasů přítomných i nadpoloviční většinu hlasů přítomných senátorů. Pokud ani ve druhém kole voleb nedošlo ke zvolení prezidenta, konalo se do 14 dnů třetí kolo voleb, ve kterém zvítězil ten ze dvou kandidátů, který získal nadpoloviční většinu hlasů přítomných poslanců a přítomných senátorů. Pokud nebyl ani v tomto kole zvolen prezident, byly vyhlášeny nové volby (Ústavní zákon č. 1/1993 Sb.: čl. 57).

5.3.2 Volba prezidenta v roce 1998

První volbou prezidenta, kterou bychom mohli označit do určité míry za problematickou, byla druhá volba prezidenta samostatné České republiky. O funkci prezidenta se ucházeli dosavadní prezident Havel, dále Stanislav Fišer nominovaný KSČM a nakonec předseda politické strany Sdružení pro republiku – Republikánská strana Československa (SPR-RSČ) Miroslav Sládek. Zajímavé je, že ač nebyli Fišer a Sládek považováni za významnější Havlovy soupeře, byl dosavadní prezident zvolen až ve druhém kole voleb (Vodička 2007: 267).

Volbu prezidenta z roku 1998 lze označit za problematickou nejen z toho důvodu, že byl prezident zvolen až ve druhém kole volby, ale především z toho důvodu, že byl zvolen velmi těsnou většinou. Opozici chyběl pouze jeden hlas k tomu, aby nebyl Havel zvolen. Důvodem chybějícího jednoho hlasu bylo, že předseda SPR-RSČ Sládek byl v době hlasování vazebně stíhán. Velmi těsně

zvolení prezidenta Havla mělo za následek, že bylo jeho kritiky zpochybnováno. Ihned po ukončení volby předstoupil před členy parlamentu poslanec za SPR-RSČ Jan Vik, ve kterém Havla vulgárně napadal. Situace se ještě více vyhrotila, když Havlova manželka Dagmar reagovala na tento projev několika hvizdy (Šedo – Musilová 2013: 15).

5.3.3 Volba prezidenta v roce 2003

Volba prezidenta v roce 2003 byla do velké míry zásadní událostí, neboť Havel již nemohl kandidovat a vyvstala otázka ohledně nástupce hlavy státu. Fiala (2003: nestránkováno) tvrdí, že i přes určité problémy při volbě nástupce Havla je zvolení Václava Klause prezidentem České republiky důkazem o završení demokratizace politického režimu. Vnímat volbu prezidenta v roce 2003 tímto způsobem jistě lze, neboť období od roku 1989 do roku 2003 můžeme považovat za určité idealistické období, ve kterém byl Havel vnímán společností jako ikona pádu komunismu v České republice. *„Havlova mimořádná společenská a politická autorita (v očích mnoha lidí byl prezidentský úřad ztotožněn s jeho osobou) v procesu stabilizace demokracie samozřejmě sehrála klíčovou roli“*, píše Fiala (2003: nestránkováno). Můžeme říci, že Havel byl jakýmsi novým Masarykem. Zatímco Masaryk představoval ikonu a symbol zrodu nezávislé Československé republiky, Havel představoval stejnou ikonu a stejný symbol zrodu demokratické Československé, resp. České republiky. Volba prezidenta v roce 2003 tedy byla do jisté míry první volbou, která již nebyla determinována tímto symbolismem a byla tedy první volbou, která měla ukázat, zda byl proces demokratizace českého politického režimu ukončen či nikoliv.

Debaty o Havlově nástupci se výrazněji rozhořely v roce 2002. V tomto roce vznikla například kolem Vratislava Šlajera malá skupina sociálních demokratů podporujících kandidaturu Zemana. Proti tomu však výrazně vystoupil předseda ČSSD Vladimír Špidla, který nakonec ve své straně prosadil kandidaturu Jaroslava Bureše. Za KDU-ČSL byl nominován Petr Pithart, který byl upřednostněn nad Otakarem Motejlem. O Motejlovi totiž jako o kandidátovi na prezidenta již dříve přemýšlela část lidovců. Za KSČM potvrdil kandidaturu

na prezidenta Miroslav Kříženecký. V případě ODS byla svolána konference, na které byl jednoznačně podpořen Klaus (Pečinka 2003: 138, 140, 148–149).

První volba prezidenta se konala 15. ledna 2003, přičemž byla především výraznou prohrou Bureše, který nezvládl svůj projev přes poslanci a senátory a získal pouhých 39 hlasů poslanců a 7 hlasů senátorů. Vzhledem k tomu, že v PS měla ČSSD zastoupení 70 členů a v Senátu 11 členů, je zcela zřetelná nejednotnost této politické strany. Výrazné překvapení také přinesl výsledek hlasování pro Klause, když získal 92 hlasů v PS, tedy o 44 více, než jaké měla ODS v PS zastoupení. I když nebyl Klaus zvolen ani ve třetím kole volby, když mu chybělo ke zvolení 29 hlasů, hovoří Bohumil Pečinka ve své knize *Cesta na Hrad* o tom, že se právě tehdy zrodila tzv. klausovská legenda. „Vznikla představa, že ať budou jeho [Klausovo] oponenti dělat cokoli, stejně bude zvolen Klaus, protože je schopen oslovit všechny volitele zleva doprava“ (Pečinka 2003: 151, 153).

Vzhledem k porážce Bureše nominovala ČSSD nakonec na prezidentského kandidáta Zemana, ač jeho nominaci předseda vlády Špidla nepodepsal. Šance Zemana však nebyly vůbec malé, vezmeme-li v úvahu, že se mohl opírat o 81 hlasů sociálních demokratů a 44 hlasů komunistů, kteří mu vyjádřili svoji podporu. Nakonec ovšem došlo k určitému obratu, když se Stanislav Gross sešel se 13 členy ČSSD a společně se usnesli na tom, že dohoda ČSSD na kandidatuře Zemana je neplatná. Výsledek druhé volby prezidenta z 24. ledna ukázal, že skutečně všichni členové ČSSD nevolili Zemana, někteří z nich společně s částí KSČM vědomě zneplatnili své hlasovací lístky (Pečinka 2003: 155–156, 159–160).

Zeman svoji porážku vnímal jako zradu ze strany jeho stranických kolegů. Ovšem z důvodu tajného hlasování nemohl určit, kolik ze sociálních demokratů a kdo konkrétně nepodpořil jeho volbu. Jak ale upozorňují Jakub Šedo a Markéta Musilová (2013: 15–16) ve svém článku *Diskuze o zavedení přímé volby prezidenta v České republice a její schválení*, na zradu měl právo si stěžovat spíše Bureš, neboť pro něj nehlasovala minimálně polovina jeho stranických kolegů. Navíc existuje podezření, že to bylo právě prozemanovské křídlo v rámci ČSSD, které v první volbě prezidenta Bureše nepodpořilo. Zeman totiž opakovaně prohlašoval, že se volby prezidenta v roce 2003 zúčastní pouze v případě, kdy nebude zvolen kandidát za jeho stranu v prvním kole.

Před třetí volbou prezidenta řešil předseda ČSSD Špidla otázku, koho nominuje na prezidentského kandidáta. Volba nakonec padla na Jana Sokola, i když to byl spíše návrh části KDU-ČSL než ČSSD. Jeho šance na úspěch se však den ode dne snižovaly, když udělal několik zásadních chyb – šel žádat o podporu politickou stranu Unie svobody – Demokratická unie (US-DEU) a poté dokonce KSČM. Přesto byla třetí volba především soubojem právě mezi Sokolem a Klausem, přičemž měl Klaus mírně navrch jak v prvním, tak druhém a nakonec také třetím kole, ve kterém zvítězil se 142 hlasy proti 124 hlasům Sokola (Pečinka 2003: 167, 171, 176–177, 181).

Volbu prezidenta v roce 2003 je možné označit za problematickou především z toho důvodu, že byl Havlův nástupce zvolen až v devátém kole. Navíc se ukázalo, že klientelistické vztahy a spory uvnitř ČSSD byly důležitější než stranická disciplína. Jelikož bylo hlasování tajné, nelze přesně určit, kdo ze sociálních demokratů podpořil Klause. Navíc nově zvolený prezident musel získat pro svoje zvolení také hlasy z KSČM, které právě v tomto smyslu hrály nejdůležitější roli, neboť bez podpory některých komunistů by Klaus nebyl zvolen (Vodička 2007: 271).

5.3.4 Volba prezidenta v roce 2008

Z hlediska zavedení instituce přímé volby prezidenta jsou důležité především volby prezidenta z roku 2008, které jsou totiž často interpretovány jako výraz poklesu politické kultury. Důvodem pro takovou interpretaci byla skutečnost, že volby byly doprovázeny skandály ohledně vydírání poslanců a vyhrožování poslancům, a to vše za účelem ovlivnit výsledky voleb. Z tohoto důvodu je pochopitelné, že se znovuotevřela debata o myšlence zavedení instituce přímé volby prezidenta, která byla vnímána jako minimálně nástroj eliminace opakování se takových problémů v následujících volbách (Kaniok – Hloušek 2013: 1–2).

Volba prezidenta v roce 2008 byla především soubojem dvou kandidátů na prezidenta – Klause a Jana Švejnara. Vzhledem k tomu, že ODS disponovala 122 voliteli, potřebovala opoziční ČSSD představit kandidáta, kterého by podpořili také volitelé za KSČM, SZ či KDU-ČSL. V roce 2007 potvrdil svoji kandidaturu ekonom z Michiganské univerzity v USA Švejnar,

přičemž zahájil masivní kampaň, do které investoval přibližně tři čtvrtě milionu korun. Volební kampaň, při které navštěvoval důležitá města České republiky a aktivně vystupoval v médiích, měla spíše podobu volební kampaně v přímé volbě prezidenta. Jeho kandidaturu nakonec podpořila vedle ČSSD také SZ (Kopecký 2008: 86–87).

Volba prezidenta se konala 8. února 2008 a zákonem stanovený počet maximálně tří kol trval celé dva dny vzhledem k nejrůznějším obstrukcím. Z volby prezidenta se stala mediální show – Česká televize (ČT) uvedla, že přímý přenos druhého kola sledovalo 1 369 000 diváků. Ani třetí kolo však nepřineslo žádný výsledek, neboť potřebných aspoň 141 hlasů v obou komorách parlamentu žádný z kandidátů nezískal. Datum další volby prezidenta byl stanoven na 15. února, přičemž došlo k určitému překvapení, když KSČM přišla s novou kandidátkou na prezidenta, s europoslankyní Janou Bobošíkovou. Její naděje byly sice mizivé, nicméně se z její strany jednalo pravděpodobně o promyšlenou mediální kampaň s ohledem na volby do Evropského parlamentu konající se následující rok (Kopecký 2008: 88–89).

Po první volbě prezidenta se objevily problémy, které učinily z této prezidentské volby příklad poklesu politické kultury a které zásadním způsobem znovuotevřely debaty o myšlence zavedení instituce přímé volby prezidenta. Těmito problémy byly především zasílání obálek, které obsahovaly kulky ze střelné zbraně. Takové zásilky obdržely senátorky Liana Janáčková a Jana Juřenčáková, které jako nezávislé volily v první volbě prezidenta Klause. Mezi dalšími, kteří byli zastrašováni stejným způsobem, patřili také poslanec za ČSSD Evžen Snítily a bývalí poslanci za ČSSD, přeběhlíci Miloš Melčák a Michal Pohanka (ČT24 2008). Problémem ovšem nebyly pouze zásilky obsahující náboje ze střelných zbraní, ale také vyhrožování jiného druhu. Například Snítily byl vyloučen z ČSSD poté, co hlasoval pro Klause. Právě tímto trestem mu bylo za podporu Klause vyhrožováno. Volba prezidenta také přinesla spekulace, že senátoru Novotnému ze SNK byl údajně nabídnut úplatek výměnou za jeho podporu Klause (Šedo – Musilová 2013: 16).

Druhá volba prezidenta se konala 15. února. Po prvním kole volby nebyl zvolen žádný z kandidátů a Bobošíková oznámila, že odstupuje z volby prezidenta, neboť se jí podle jejích slov nepodařilo vyjednat podporu. Ani druhé kolo voleb však nepřineslo výsledek a prezident byl zvolen až ve třetím kole,

když získal Klaus 141 hlasů potřebných pro své zvolení. (Kopecký – Bartoš – Svobodová 2008: nestránkováno). Po svém znovuzvolení zopakoval Klaus výrok, který pronesl po svém zvolení v roce 2003: „*Budu prezidentem všech občanů ČR a prezidentem všech vás*“ (iDNES 2008: nestránkováno).

Ani druhá prezidentská volba se neobešla bez problémů, neboť byla provázena ostrými výroky různých politiků na adresu jiných politiků. Především předseda ČSSD Paroubek ostře kritizoval KSČM z důvodu, že nominovala vlastní kandidátku na prezidenta a tudíž oslabuje Švejnara. Po zvolení prezidenta Klause zase Paroubek prohlásil, že zvítězil jen z toho důvodu, že chyběla poslankyně za SZ Olga Zubová. Předseda KSČM kritizoval zase některé komunistické poslance, kteří ve třetím kole volby podpořili Klause. Navíc prohlásil „*Ostatně – hlavní vinu mají přeběhlíci – poslanci Melčák, Pohanka a Snítily*“ (Filip dle Aktuálně.cz 2008: nestránkováno).

Volba prezidenta v roce 2008 nebyla problematická jen z důvodu zastrašování některých politiků a z důvodu tzv. přeběhlictví, ale znamenala také prohloubení polarizace mezi levicí a pravicí, a také mezi politickými stranami tvořící vládní koalici. Pehe (2008: nestránkováno) velmi trefně poznamenal, že „*prezident Václav Klaus jen těžko může uspět v tom, co si slíbil po svém zvolení: být prezidentem všech, včetně politických stran*“.

5.4 Ústavní postavení prezidenta České republiky

Abychom se mohli zabývat postavením prezidenta v českém politickém režimu a porovnat jej před a po zavedení instituce přímé volby prezidenta, je nutné se v první řadě zabývat ústavním postavením prezidenta České republiky. Ústavním zákonem zavádějícím přímou volbu prezidenta se budu zabývat později, ovšem v tuto chvíli můžeme upozornit na skutečnost, že se tímto ústavním zákonem žádným způsobem nezměnily pravomoci prezidenta. Z tohoto hlediska je tedy stále platný Ústavní zákon č. 1/1993 Sb. Hlava státu je v České republice koncipována především jako součást moci výkonné, ovšem pravomoci prezidenta zasahují také do oblasti moci zákonodárné či moci soudní.

5.4.1 Pravomoci prezidenta ve vztahu k moci legislativní

Ve vztahu k moci legislativní má prezident méně pravomocí než v oblasti moci exekutivní, přesto některými disponuje. V první řadě má prezident pravomoc svolávat a rozpouštět PS (Ústavní zákon č. 1/1993 Sb.: čl. 62), ovšem takové rozhodnutí je podmiňováno určitými situacemi. Za prvé, prezident rozpouští PS, pokud vláda, kterou sestavoval předseda vlády jmenovaný na návrh předsedy PS, nezískala důvěru PS. Za druhé, prezident rozpouští PS, pokud nezaujala stanovisko k návrhu zákona, se kterým vláda spojila otázku důvěry. Prezident za třetí rozpouští PS v případě, že její zasedání bylo přerušeno na dobu delší, než je přípustné. Prezident za čtvrté rozpouští PS v případě, že nebyla po dobu delší tří měsíců způsobilá se usnášet, i když nedošlo k přerušování zasedání. A za poslední, prezident rozpouští PS, pokud sama o rozpuštění rozhodne na základě hlasování, v němž se pro rozpuštění vysloví minimálně 3/5 všech poslanců (Ústavní zákon č. 1/1992 Sb.: čl. 35).

Kysela (2008a: 250) upozorňuje, že funkce prezidenta v České republice v souvislosti s rozpouštěním dolní komory parlamentu není arbitrážní, jak by to v případě parlamentních režimů mělo být. Problémem je, že ústava zná jasné podmínky, za kterých může být PS rozpuštěna. Problémem je, že zatímco dolní komora parlamentu může vládu jednoduše odstranit, naopak to nefunguje. Ačkoliv interpretace ústavy umožňuje vnímat kompetenci hlavy státu rozpustit PS ve smyslu „mohu, ale nemusím“, zdá se velmi nepravděpodobné, že by prezident PS nerozpustil i přesto, že byla některá z podmínek v čl. 35 Ústavy ČR splněna.

V souvislosti s mocí legislativní je nutné zmínit pravomoc prezidenta vracet Parlamentu ČR přijatý zákon, pokud se nejedná o ústavní zákon (Ústavní zákon č. 1/1993 Sb.: čl. 62). Prezident může využít práva veta do 15 dnů od doručení schváleného zákona (Ústavní zákon č. 1/1993 Sb.: čl. 50). Ačkoliv má prezident právo vetovat zákony, je nutné upozornit, že má právo vetovat pouze celý zákon a nemůže k vetovanému zákonu přidat konkrétní připomínku. Pokud tedy prezident nesouhlasí pouze s částí zákona, stojí před dilematem, zda zákon podepsat či ho celý vrátit (Koudelka 2011: 102). Prezidentovo veto pak může být přehlasováno PS, pokud se pro přijetí zákona vysloví nadpoloviční většina všech poslanců (Ústavní zákon č. 1/1993 Sb.: čl. 50). Prezident poté takový zákon podepisuje, ačkoliv ho dříve vetoval. Zčásti je

to dané čl. 51 Ústavy ČR, z části také ústavní zvyklostí, která vznikla v roce 1994, kdy prezident Havel vetoval první zákon, ovšem jeho veto bylo přehlasováno a prezident jej následně podepsal (Koudelka 2011: 98).

5.4.2 Pravomoci prezidenta ve vztahu k moci exekutivní

Z hlediska moci exekutivní je důležitá především pravomoc jmenovat a odvolávat předsedu vlády a další členy vlády, přijímá demisi vlády a odvolává vládu. Prezident republiky může také pověřit vládu, kterou odvolal, vykonáváním funkce prozatímní vlády (Ústavní zákon č. 1/1993 Sb.: čl. 62). Prezident tedy na základě ústavy není nijak omezen ve výběru předsedy vlády, ovšem Kysela (2008a: 247) upozorňuje, že existují dva korektivy v souvislosti s touto pravomocí. Prezident republiky za prvé bude jmenovat předsedou vlády toho, kdo je schopen či kdo má aspoň šanci sestavit vládu. To se pojí s tím, že se velmi často jedná o předsedu vítězné politické strany v parlamentních volbách, ovšem není to pravidlo. A za druhé, prezident ztrácí pravomoc jmenovat předsedu vlády v případě, že jím jmenovaný předseda (předsedové) vlády sestavil vládu (vlády), která dvakrát nezískala důvěru PS (Ústavní zákon č. 1/1993 Sb.: čl. 68). Prezident republiky dále jmenuje členy vlády, přičemž ale nemá pravomoc doplňovat členy vlády, má pouze pravomoc vetovat členy vlády či přijímat jejich demise, pokud mu to navrhne předseda vlády (Ústavní zákon č. 1/1993 Sb.: čl. 62, 74).

Prezident republiky má kromě těchto pravomocí v rámci exekutivní moci také další pravomoci – především právo jmenovat prezidenta a viceprezidenta Nejvyššího kontrolního úřadu, ovšem prezident tak činí pouze na návrh PS (Ústavní zákon č. 1/1993 Sb.: čl. 62, 97). Naopak prezident disponuje velmi silnou pravomocí, kterou je jmenování členů Bankovní rady České národní banky (Ústavní zákon č. 1/1993 Sb.: čl. 62). Prezident není v rámci této pravomoci nijak omezen, proto například ústavní právník Kudrna (2011: 11) doporučuje zabývat se do budoucna touto pravomocí, aby prezident nebyl zcela svobodný při výběru svých kandidátů.

5.4.3 Pravomoci prezidenta ve vztahu k moci judikativní

V oblasti moci exekutivní má prezident pravomoc jmenovat soudce Ústavního soudu, ovšem pouze se souhlasem Senátu. Ze soudců Ústavního soudu pak jmenuje prezident předsedu a dva místopředsedy Ústavního soudu (Ústavní zákon č. 1/1993 Sb.: čl. 62, čl. 84). Hlava státu nemá pravomoc soudce Ústavního soudu odvolávat. Ve vztahu k Ústavnímu soudu má hlava státu ještě jednu důležitou pravomoc, kterou je podání návrhu k Ústavnímu soudu v případech zrušení zákona či přezkoumání ústavnosti mezinárodní smlouvy (Koudelka 2011: 137).

Prezident má dále pravomoc jmenovat soudce (Ústavní zákon č. 1/1993 Sb.: čl. 63), ovšem toto právo je podrobena kontrasignaci. Ze soudců jmenuje prezident předsedu a místopředsedy Nejvyššího soudu (Ústavní zákon č. 1/1993 Sb.: čl. 62).

V oblasti moci exekutivní je významnou pravomocí prezidenta udělovat amnestie, odpouštět a zmírňovat tresty či zahlazovat odsouzení (Ústavní zákon č. 1/1993 Sb.: čl. 62). Prezident republiky může pověřit ministra spravedlnosti rozhodováním v těchto věcech, ovšem udělit milost může jen osobně. Václav Havel například přenesl řízení v žádostech o milost na ministra spravedlnosti, v roce 1993 jej přenesl na generálního prokurátora. Ovšem Klaus rozhodnutí svého předchůdce zrušil a v období jeho dvou funkčních období se řízením o milosti zabývala Kancelář prezidenta republiky (Koudelka 2011: 149–150).

Hlava státu má také možnost udělit amnestii (Ústavní zákon č. 1/1993 Sb.: čl. 63), přičemž se může jednat o kolektivní amnestii nebo individuální amnestii. Právo prezidenta udělovat amnestie je zdůvodňováno jako nástroj prominutí trestů, které byly uděleny z důvodu určitých politických motivů (Koudelka 2011: 151).

5.5 Prezidenti Havel a Klaus při vládních krizích

V rámci samostatné České republiky byli nepřímě zvoleni ve čtyřech prezidentských volbách dva prezidenti, Havel a Klaus. Ačkoliv byly jejich názory a vůbec samotné pohledy na svět či ideová východiska velmi odlišné, u obou

z nich můžeme pozorovat určitou flexibilitu v rámci jejich jednání a konání v ústavním rámci. Havel nebyl oficiálně napojen na žádnou politickou stranu a mohli bychom o něm do určité míry říci, že byl oním nadstranickým prezidentem, ovšem ve skutečnosti bychom mohli v jeho jednání pozorovat určitou podporu malým politickým stranám. V následující části práce představuji některé z vládních krizí a především se věnuji otázce, jak jednotliví prezidenti do těchto vládních krizí vstupovali. Podobně jako v případě Slovenské republiky je totiž nutné věnovat se vztahu prezidenta k institucím moci exekutivní, aby mohla být zodpovězena otázka, zda dochází zavedením instituce přímé volby prezidenta k přesunu k poloprezidentskému politickému režimu či nikoliv.

Důležitou roli sehrál prezident Havel například na přelomu let 1997 a 1998, kdy vypukla vládní krize uvnitř vládní koalice ODS, Občanské demokratické aliance (ODA) a KDU-ČSL. Tyto politické strany sestavily vládní koalici po parlamentních volbách v roce 1996, do kterých vládla stejná sestava politických stran. Dosavadní vládní koalice ztratila sice po parlamentních volbách v roce 1996 dva mandáty v PS a tím ztratila většinu v dolní komoře parlamentu, nadále však vládla, když ji tolerovala ČSSD. Vládní krize na sebe však nedala dlouho čekat, přičemž souvisela s celospolečenskou nespokojeností s ekonomickou privatizací, jejímž symbolem byl právě předseda vlády Klaus. Nejen, že v druhé polovině 90. let bankrotovaly ve velkém privatizované podniky, navíc ODS přijímala nelegálně sponzorské dary od privatizovaných podniků (Cabada 2007: 212).

Finanční skandál spjatý s ODS a vůbec problematická ekonomická privatizace vedly k problémům uvnitř vládní koalice. Na konci listopadu 1997 podali ministři za ODA a KDU-ČSL demisi, ODS se navíc začala vnitřně štěpit poté, co předseda Klaus obhájil svoji pozici uvnitř strany. Ministři Ivan Pilip a Jan Ruml, kteří dříve vyzvali předsedu vlády k demisi, odešli z ODS a založili novou politickou stranu Unii svobody (US). Na konci listopadu do sporu vstoupil prezident Havel a vyzval předsedu vlády k demisi. Ačkoliv Klaus demisi podal a Havel ji přijal, pověřil dosavadní vládu prozatímním výkonem, než bude jmenována nová vláda (Brunclík 2008: 289).

Právě vládní krize na přelomu let 1997 a 1998 ukazuje podle Miloše Brunclíka (2008: 290), jak Havel využil flexibilitu interpretace ústavy. Prezident po demisi předsedy vlády Klause prohlásil, že prozatím nejmenuje

nikoho předsedou vlády, nýbrž pouze vyzve určitou osobu k tomu, aby se pokusila sestavit budoucí vládu. Touto osobou se dne 8. prosince 1997 stal Jan Lux, se kterým měl Havel názorovou shodu ohledně odmítání Klausovy participace na budoucí vládě. Brunclík (2008: 290) navíc dodává: „*Václav Havel se nikdy netajil svou nedůvěrou vůči politickým stranám a svými sympatiemi pro politiku opírající se o silnou občanskou společnost*“. To se potvrdilo také 17. prosince 1997, kdy i přes předchozí vyzvání Luxe k pokusu o sestavení vlády jmenoval Havel předsedou vlády guvernéra ČNB Josefa Tošovského.

Jmenování Tošovského předsedou vlády vyvolalo kritiku především z toho důvodu, že podle některých členů ODS nerespektoval Havel výsledky parlamentních voleb z roku 1996 a tím ani principy parlamentarismu. Brunclík ale podotýká (2008: 290–291), že v tehdejší situaci nemohla ODS, která se potýkala vnitřními krizemi, sestavit vládu a pravděpodobně by se to nepodařilo žádné jiné politické straně. Nová vláda sestavená Tošovským za podpory KDU-ČSL, ODA a US byla jmenována prezidentem 2. ledna 1998. Kritiku ze strany ČSSD a části ODS, které si přály co nejbližší předčasné parlamentní volby, Havel poměrně ostře odmítl a pohrozil, že termín předčasných voleb odloží. Tošovského vláda nakonec získala důvěru 29. ledna, když ji podpořilo 123 poslanců. K ukončení vládní krize se „[p]rezidentu [...] podařilo plně využít ústavních pravomocí a uplatnit svůj politický vliv, když i přes počáteční odpor značné části poslanců prosadil svého kandidáta“ (Brunclík 2008: 291).

Zatímco Havel nebyl oficiálně navázán na žádnou politickou stranu, Klaus nastoupil do funkce prezidenta jako zakladatel a předseda ODS a jako bývalý předseda vlády. V rámci ústavních pravomocí prezidenta bychom také v případě Klause našli určitou flexibilní interpretaci těchto pravomocí. Příkladem může být aktivita prezidenta v rámci vládní krize v letech 2004 a 2005. Ta se týkala vládní koalice, která vznikla po parlamentních volbách v roce 2002. V nich zvítězila ČSSD, když získala 30,2 %. ODS se umístila na druhém místě se ziskem 24,47 % hlasů, KSČM získala 18,51 % hlasů a volební koalice KDU-ČSL s US-DEU obdržela 14,27 % hlasů (ČSÚ 2002: nestránkováno).

Parlamentní volby v roce 2002 byly především porážkou pravicových politických stran, když ODS získala nejmenší počet hlasů od svého založení. Problematická byla také společná koalice dvou politických stran, KDU-ČSL a US-DEU, neboť druhá z těchto politických stran byla spíše určitým přívěskem

první ze jmenovaných politických stran. Přesto obě vstoupily do vládní koalice sestavené sociálními demokraty, která se opírala o těsnou většinu 101 poslanců. Nestabilita vlády se projevila, když předseda vlády Vladimír Špidla nedokázal zabránit vnitrostranickým konfliktům a vnitřnímu štěpení strany, což se projevilo při volbě prezidenta v roce 2003. Když navíc ČSSD utrpěla výraznou porážku při volbách do Evropského parlamentu, rezignoval Špidla na post předsedy vlády i ČSSD (Cabada 2007: 214–215).

Do vzniklé politické krize vstoupil prezident Klaus, když započal jednání s novým předsedou ČSSD Stanislavem Grossem, předsedou ODS Topolánkem a předsedou KDU-ČSL Kalouskem. Prezident se nechal slyšet, že novou vládu jmenuje pouze tehdy, bude-li se opírat aspoň o těsnou většinu 101 poslanců (Koudelka 2008: 172). Navíc prohlásil, že nebude akceptovat vládu, jejíž důvěra by se částečně odvozovala od podpory komunistů. Podobně jako Havel vyzval v roce 1997 Luxe, aby se pokusil sestavit vládu, také Klaus vyzval Grosse, aby se pokusil sestavit vládu. Prezident tím, že předsedu ČSSD ihned nejmenoval předsedou vlády, si ponechal určitý prostor pro další vyjednávání a ponechal si tak určitý vliv na další vývoj. Prezident nakonec jmenoval novou vládu 4. srpna 2004, když se Grossovi podařilo vyjednat podporu 101 nekomunistických poslanců (Brunclík 2008: 292–293).

Další vládní krize však na sebe nenechala dlouho čekat a vypukla na začátku roku 2005. Skandál vyvolaný ohledně Grossovy neschopnosti vysvětlit původ peněz, ze kterých si koupil luxusní byt, vedl k výrazné kritice sociálních demokratů ze strany dvou koaličních partnerů. Předseda KDU-ČSL Kalousek požadoval demisi předsedy vlády, který to ovšem odmítl. Vládní krize se prodlužovala, neboť ani v březnu nechtěli jak Gross, tak Kalousek ustoupit ze svých požadavků. Proto nakonec podali ministři za KDU-ČSL demisi (Cabada 2007: 215). Gross předal demise tří ministrů 31. března prezidentovi, který je ovšem odmítl přijmout, což předseda vlády považoval za překročení ústavních pravomocí prezidenta. Klaus nepřijal demise ministrů z toho důvodu, že se obával vzniku menšinové vlády ČSSD s podporou KSČM. Nakonec se 1. dubna konalo hlasování o nedůvěře vlády iniciované ODS, které bylo ovšem neúspěšné. Vládní krize nicméně pokračovala, neboť demisi podal také Vladimír Mlynář z US-DEU a zbývající ministři za US-DEU Pavel Němec a Karel

Kühnl hodlali v případě nepodání demise ze strany vlády jako celku rezignovat (Brunclík 2008: 294–295).

V jakémsi souboji mezi prezidentem a předsedou vlády nakonec vzhledem k neudržitelné situaci uvnitř vlády zvítězil Klaus, když Gross předal prezidentovi demisi celé vlády 25. dubna. Ve stejný den jmenoval Klaus novou vládu v čele s Jiřím Paroubkem z ČSSD, která získala důvěru 101 poslanců za ČSSD, KDU-ČSL a US-DEU 13. května. Zajímavé je, že prezident nepožadoval od Paroubka nejprve garanci aspoň těsné většiny 101 poslanců bez komunistů, jak to učinil v roce 2004. Na druhou stranu měl Klaus na vládní krizi z roku 2005 mnohem větší vliv než v roce 2004, když odmítal přijmout demisi ministrů za US-DEU (Brunclík 2008: 296).

Další vládní krize, do které prezident aktivně zasáhl, vypukla v roce 2006 a souvisela s výsledkem parlamentních voleb. Ty se konaly v červnu 2006 a s výsledkem 35,38 % hlasů je vyhrála ODS, za kterou následovala ČSSD s velmi podobným výsledkem, když získala 32,32 % hlasů. Ostatní politické strany se umístily daleko za občanskými demokraty a sociálními demokraty, když KSČM obdržela 12,81 % hlasů a KDU-ČSL 7,22 % hlasů. Volební práh také poprvé překročila SZ, a to o 1,29 % hlasů navíc (ČSÚ 2006). Po přepočítání mandátů totiž došlo k patové situaci, neboť první potenciální vládní koalice ODS, KDU-ČSL a SZ disponovala pouze 100 poslanci a stejným počtem disponovalo potenciální spojení ČSSD a KSČM (Cabada 2007: 216).

Vládní krize spočívala ve složitých povolebních jednáních mezi parlamentními politickými stranami, která do určité míry moderoval prezident Klaus. Předseda ČSSD Paroubek navrhoval vytvoření tzv. velké koalice mezi ČSSD a ODS, naopak vítězná politická strana usilovala o vytvoření vlády společně s KDU-ČSL a SZ, která by byla podporována ČSSD výměnou za ústřední funkce v dolní komoře parlamentu. Situace se ještě více zkomplikovala, když se předseda KDU-ČSL Kalousek nechal slyšet, že by mohla vzniknout koalice ČSSD a KDU-ČSL s tichou podporou komunistů. Kalouskovo prohlášení znamenalo vnitrostranickou revoltu uvnitř KDU-ČSL, jejímž výsledkem byla rezignace Kalouska na post předsedy strany. Předseda ODS pověřený prezidentem sestavením vlády předstoupil nakonec před dolní komoru parlamentu, aby získal důvěru pro vládu ODS doplněnou 6 nestraníky.

Vláda však důvěru nezískala, ovšem zajímavé je, že prezident Klaus pověřil sestavením vlády opět Topolánka (Cabada 2007: 217).

Při druhém pokusu o sestavení vlády přesvědčil Topolánek KDU-ČSL i SZ, aby společně s ODS sestavily vládní koalici. Prezident ovšem s takovou vládní koalici zásadně nesouhlasil, neboť se neopírala ani o minimální těsnou většinu v PS. Klaus se obával, že by nemusela vláda získat důvěru dolní komory parlamentu, což by znamenalo, že dalšího předsedu vlády jmenuje předseda PS. Souboj mezi prezidentem a premiérem v tomto případě nakonec vyhrál Topolánek, když Klaus jmenoval vládu, která získala důvěru 19. ledna 2007. Skutečnost, že vláda získala důvěru jen díky poslancům za ČSSD Melčákovi a Pohankovi¹⁵, byla Klausem silně kritizována (Brunclík 2008: 297).

K další vládní krizi došlo v březnu 2009, kdy PS poprvé v historii samostatné České republiky vyslovila vládě nedůvěru. Za iniciováním hlasování o nedůvěře vládě stála ČSSD, která se pokusila svrhnout Topolánkovu druhou vládu již popáté. Zdůvodněním posledního hlasování o nedůvěře vládě byla snaha Topolánkova poradce Marka Dalíka ovlivnit reportáž ČT o poslanci Petru Wolfovi, který měl zneužít státní dotace (iDNES 2009b: nestránkováno). Hlasování o nedůvěře vládě proběhlo 24. března a opozice získala potřebných 101 hlasů k jejímu svržení. Kromě poslanců za ČSSD a KSČM podpořili svržení vlády odpadlíci z koaličních politických stran Vlastimil Tlustý, Jan Schwiappel, Olga Zubová a Věra Jakubková (iDNES 2009i: nestránkováno).

Po demisi vlády se Topolánek nechal slyšet, že jediným východiskem ze vzniklé situace jsou předčasné volby. Zároveň věřil, že bude pověřen dočasným vedením vlády. Nejdůležitější roli hrál prezident Klaus, neboť s pádem vlády vyvstala otázka, koho hlava státu pověří sestavením vlády (iDNES 2009a: nestránkováno). Při příležitosti přijetí demise vlády z Topolánkových rukou se Klaus nechal slyšet, podobně jako v roce 2004, že pověří sestavením vlády toho, kdo získá podporu 101 poslanců. „*Pokud by mi Mirek Topolánek nebo kdokoliv jiný přinesl 101 podpisů slibující umožnění vzniku vlády, dal bych mu k tomu příležitost*“ (Klaus dle iDNES 2009f: nestránkováno). Klaus opět vstoupil do vládní krize jako určitý mediátor, když se setkal také s předsedou ČSSD Paroubkem a předsedou KDU-ČSL Čunkem (iDNES 2009d: nestránkováno).

---

¹⁵ Melčák a Pohanka odešli při hlasování o důvěře vládě ze sálu PS.

Předsedové dvou nejsilnějších parlamentních stran Topolánek a Paroubek se dohodli, že jediným řešením stávající politické situace jsou předčasné volby (iDNES 2009g: nestránkováno). ODS a ČSSD se společně také dohodly na tom, že do předčasných parlamentních voleb by měla vládnout vláda odborníků, v jejím čele by stanul šéf Českého statistického úřadu (ČSÚ) Jan Fischer (iDNES 2009c: nestránkováno).

Prezident Klaus v rámci vládní krize 2009 nakonec jednal podle přání politických stran, které se dohodly na jmenování Fischerova úřednického vládního kabinetu. Prezident jmenoval Fischera předsedou vlády 9. dubna (iDNES 2009e: nestránkováno). Fischerův vládní kabinet si brzy získal přívlastek „loutková vláda“, neboť oficiálním předsedou vlády byl sice Fischer, ale reálnou moc držely ODS, ČSSD a SZ, které se společně dohodly na obsazení jednotlivých ministerstev (Orálek 2009: nestránkováno). Tzv. polouřednická vláda získala důvěru dolní komory parlamentu 7. června 2009, když ji podporu vyjádřilo 156 poslanců za ODS, ČSSD a SZ (iDNES 2009h: nestránkováno).

Brunclík (2008: 300) ukazuje, že oba prezidenti zvolení nepřímou volbou ovlivňovali průběh a výsledek vládních krizí. Důležité je, že do určité míry flexibilně interpretovali ústavu, kladli si různé podmínky a rozhodně se tedy neuchýlili k tomu, že by pouze prováděli akty vyjmenované v ústavě. Vliv českého prezidenta na vládní krize je posílen tím, že volební systém a stranický systém tyto vládní krize vytváří. V momentě, kdy nejsou politické strany schopny vytvořit ideologicky sjednocenou většinovou koalici, vytváří se poměrně velký prostor pro zasahování do politické situace ze strany prezidenta. Ten si totiž může klást různé podmínky, které musejí politické strany většinou respektovat, aby se vládní a politická krize ještě dále neprohlubovala.

Snad nejvýraznějším projevem politické moci prezidenta je vznik tzv. úřednických a polopolitických vlád, jak ukazují ve své knize *Záchrana státu? Úřednické a polopolitické vlády v České republice a Československu* Hloušek a Kopeček. V souvislosti s prezidenty Havlem a Klausem hovoříme o Tošovského vládě a Fischerově vládě. Ačkoliv tento typ vládních kabinetů je veřejností vnímán pozitivně, upozorňují Hloušek a Kopeček (2012: 9–12), že parlamentní politický režim je ze své podstaty postaven na silné roli politických stran, proto jsou tyto úřednické či polopolitické vlády v rámci parlamentního politického režimu značně problematické. V případě vzniku Tošovského vlády si

je ovšem nutné uvědomit, že prezident Havel skutečně neměl téměř žádnou jinou možnost, kterou by ukončil vládní krizi. „Vznik *Tošovského vlády* bychom mohli interpretovat jako krizi vládnutí spojenou s krizí některých relevantních politických stran, jež se projevila zejména rozkolem v ODS“ (Hloušek – Kopeček 2012: 88). Naopak vznik Fischerovy vlády je mnohem problematičtější. Jestliže totiž Tošovského vládní kabinet vedl k předčasným volbám a sehrál tedy skutečně pouze roli dočasného vládního kabinetu, Fischerův vládní kabinet k takovým předčasným volbám nevedl. Hloušek a Kopeček (2012: 89) ke komparaci obou těchto vládních kabinetů hovoří: „[...] v případě peripetií doprovázejících vznik a fungování Fischerovy vlády [...] musíme hovořit o krizi či selhání v podstatě celé politické elity zahrnující parlament, vládu a rovněž Ústavní soud“.

5.6 Ústavní zákon o přímé volbě prezidenta České republiky

Poté, co jsem se věnoval postavení prezidenta v rámci parlamentního politického režimu před zavedením instituce přímé volby prezidenta, budu se nyní zabývat postavením prezidenta po zavedení instituce přímé volby prezidenta. Z tohoto důvodu je nutné věnovat pozornost ústavní novelizaci, která zanesla do ústavního textu instituci přímé volby prezidenta.

Ústavní zákon o přímé volbě prezidenta České republiky byl vyhlášen pod číslem 71/2012 Sb., přičemž mění ústavní zákon č. 1/1993 Sb. (Ústavní zákon č. 71/2012 Sb.). Odstavec 2 v čl. 54 zní: „*Prezident republiky je volen v přímých volbách*“ (Ústavní zákon č. 71/2012 Sb.: čl. 1). Tímto článkem se Česká republika stala jedním z dalších evropských států, kde je zavedena přímá volba prezidenta. Navíc se ovšem Česká republika zařadila mezi státy, které mají formálně parlamentní režim, ač je volba prezidenta přímá. Jedná se o jakýsi specifický znak některých parlamentních režimů středovýchodní Evropy. Podobně jako Česká republika, zavedly přímou volbu prezidenta později také Slovensko či Polsko (Kubát 2003: 37–38).

Ústavní zákon č. 71/2012 Sb. zavádí přímou volbu prezidenta. V ústavním zákoně je konkrétně stanoveno, že kandidátem na prezidenta se může stát občan České republiky, který získá na petičním archu nejméně 50 000 podpisů občanů České republiky. Kandidáta na prezidenta mohou

navrhnout také nejméně 20 poslanců nebo nejméně 10 senátorů (Ústavní zákon č. 71/2012 Sb.: čl. 56). Formulace, že kandidáta na prezidenta mohou navrhnout nejméně 20 poslanců či nejméně 10 senátorů, je jasná. Problém nastává v otázce 50 000 občanů, neboť se později při kontrole petičních archů ukázal problém s přepočítáváním¹⁶.

Co se týče volebního systému, zákon č. 71/2012 svým textem stanovuje dvoukolový většinový volební systém (Ústavní zákon č. 71/2012 Sb.: čl. 56). Dříve, než byl ústavní zákon o přímé volbě prezidenta přijat, hovořilo se o třech variantách volebního systému. První variantou byl jednokolový většinový volební systém, kdy by se prezidentem stal kandidát s prostou většinou hlasů. Druhou variantou byl právě dvoukolový většinový volební systém, který byl nakonec přijat. Třetí variantou byl také dvoukolový většinový volební systém, který byl ovšem doplněn o požadavek, aby do druhého kola postoupili všichni kandidáti z prvního kola voleb, kteří získali nejméně 12,5 % procenta hlasů. Pokud by nebyl tento požadavek splněn, postoupili by do druhého kola voleb dva nejméně úspěšnější kandidáti z prvního kola a v takovém případě by tento systém kopíroval systém druhé varianty (Vláda České republiky 2010b).

5.7 První přímé volby prezidenta v České republice - volby 2013

Pokud se zabývám ve své diplomové práci institucí přímé volby prezidenta v České republice, považuji za velmi důležité věnovat pozornost historicky první přímé volbě prezidenta v České republice. Mezi kandidáty na prezidenta, kteří byli navrženi ze strany poslanců a senátorů, byli místopředseda Senátu Přemysl Sobotka z ODS, ministr zahraničí a předseda

---

¹⁶ Kontrolu hlasů provádí Ministerstvo vnitra. V souvislosti s přímou volbou prezidenta 2013 provedlo Ministerstvo vnitra trojí kontrolu. V první kontrole nezapočítalo Ministerstvo vnitra všechny jedince, u nichž chyběl některý z povinných údajů. V druhé kontrole Ministerstvo vnitra kontrolovalo náhodných 8 500 podpisů. Z počtu neplatných hlasů se poté vypočítalo procento neplatných hlasů, které byly odečteny z celkového počtu hlasů. Pokud byla chybovost větší než 3 %, kontrolovalo Ministerstvo vnitra dalších náhodných 8 500 hlasů. Problémem bylo, že Ministerstvo vnitra při výpočtu neplatných hlasů postupovalo tak, že sečetlo chybovost z prvních kontrolovaných 8 500 hlasů a také z druhých kontrolovaných 8 500 hlasů. Na Ministerstvo vnitra se snesla kritika.

TOP09 Karel Schwarzenberg a senátor Jiří Dienstbier z ČSSD. Druhým způsobem možnosti účastnit se přímé volby prezidenta bylo získání tzv. občanské nominace, pro kterou potřeboval kandidát získat 50 tisíc podpisů oprávněných voličů. Archy s minimálně takovým počtem podpisů oprávněných voličů odeslalo na Ministerstvo vnitra celkem osm kandidátů, ovšem po přepočítání a kontrole platnosti podpisů oprávněných voličů byli ze seznamu kandidátů vyškrtnuti senátor Tomio Okamura, bývalý ministr Vladimír Dlouhý a bývalá členka Evropského parlamentu Bobošíková. Naopak kontrola platnosti hlasů ze strany Ministerstva vnitra potvrdila kandidaturu členky Evropského parlamentu Zuzany Roithové z KDU-ČSL, Táni Fischerové známé pro občanské aktivity a iniciativy, vysokoškolského pedagoga, hudebního skladatele a výtvarníka Vladimíra Franze, bývalého předsedy tzv. úřednické vlády Fischera a nakonec bývalého premiéra Zemana (Franko – Nováčková – Šedo 2013: 38–43).

Každý z kandidátů mohl utratit za volební kampaň v prvním kole 40 milionů Kč a v druhém kole dalších 10 milionů Kč. Masovou volební kampaň zaměřenou na velké množství billboardů měl především Zeman a podobně na tom byl také Fischer. Naopak v případě Schwarzenberga a Dienstbiera měla vizuální volební kampaň mnohem nižší intenzitu než v případě Zemana a Fischera. Oficiální volební kampaň byla zahájena 26. prosince 2012 v ČT vysíláním televizních spotů a debat s jednotlivými kandidáty na prezidenta České republiky. V tomto období přisuzovaly statistiky největší podporu Fischerovi, když dosahovala výše 35 %. Problémem ovšem bylo, že si Fischer nedokázal tak vysokou popularitu udržet, jeho volební kampaň nakonec nebyla příliš úspěšná – jeho rétorické schopnosti zdaleka nedosahovaly Zemanovy úrovně a Fischer ve výsledku vypadal příliš nepřírozeně (Kaniok – Hloušek 2013: 4–5).

Naopak Zemanova volební kampaň byla úspěšná, z velké části proto, že se postavil do role jakéhosi obyčejného člověka, což oproti strnule a uměle vypadajícímu a vystupujícímu Fischerovi bylo mnohem účinnější. Schwarzenberg měl pak úspěšnou volební kampaň z toho důvodu, že ji velmi chytře postavil do velké míry na aktivitě na sociálních sítích. Navíc se postavil do jakési role pokračovatele Havlova odkazu a étosu (Eibl – Gregor – Macková 2013: 81, 85).

Snad nejhůře provedenou volební kampaň měl Sobotka, který se stal téměř neviditelným. Jeho mírná verze nacionalismu a kritika přebujelé byrokracie Evropské unie nebyla pro voliče vůbec lákavá, neboť Sobotka postrádal charisma a přesvědčivost. Problémem také bylo, že ani kolegové z ODS nepovažovali Sobotku za silného kandidáta a sám Sobotka kandidoval jen proto, aby ODS do voleb vyslala svého kandidáta (Kaniok – Hloušek 2013: 5).

Dalším kandidátem byl Dienstbier, který měl podobný problém jako Sobotka – mezi kolegy v ČSSD měl sice své podporovatele, ale jinak byla tato politická strana v otázce kandidatury na prezidenta rozštěpená a velká část poslanců a senátorů z ČSSD podporovala spíše Zemana. Volební kampaň tohoto kandidáta nakonec také nebyla příliš úspěšná, když byla postavena téměř výhradně na kritice korupce (Kaniok – Hloušek 2013: 5).

Roithová vstupovala do volební kampaně s podporou Evropské unie jakožto úspěšná poslankyně Evropského parlamentu. Naopak Bobošíková postavila svoji volební kampaň na ostré kritice Evropské unie z pozice jakéhosi nového Václava Klause. Ovšem v obou těchto případech se ukázalo, že volební kampaň postavená pouze na kritice či podpoře Evropské unie nemůže být vzhledem k slabé přitažlivosti této otázky úspěšná. Snad nejkontroverznějším kandidátem na prezidenta se stal Franz, ačkoliv se tato extravagantnost a kontroverze týkala spíše jeho potetovaného těla než jeho názorů a témat (Kaniok – Hloušek 2013: 5).

Vítězem historicky první přímé volby prezidenta se stal Zeman, což bylo dáno do určité míry tím, že to byl právě Zeman, který udával tempo volební kampaně a který stanovoval témata, která byla pro volební kampaň důležitou. V prvním kole volby vytvořil z přímé volby prezidenta jakési referendum o pravicové vládě ODS, TOP09 a VV, když se silně vymezoval vůči Kalouskovi. V druhém kole volby, kam se vedle Zemana probojoval také Schwarzenberg, využíval především šovinistické rétoriky, když kritizoval protikandidátovu špatnou češtinu a dvojí občanství. Zeman se nakonec v druhém kole volby uchýlil k velmi tvrdé ofenzivní hře vůči svému protivníkovi, když obvinil část rodiny Schwarzenberga z kolaborace s nacistickými Němci za druhé světové války. Nakonec také Zeman obvinil Schwarzenberga z jeho snahy zrušit Benešovy dekrety, přičemž využil tohoto silně problematického tématu ve svůj

prospěch. Především bylo tedy druhé kolo volby rámováno ze strany Zemana a Schwarzenberg se dostal spíše do roviny obránce, který se nezmohl na protiútok (Eibl – Gregor – Macková 2013: 86–90).

V prvním kole přímé volby prezidenta dosáhla účast 61,31 %. Vítězem prvního kola se stal Zeman s výsledkem 24,21 % hlasů. Do druhého kola voleb také postoupil Schwarzenberg, přičemž dosáhl dosti vyrovnaného výsledku jako Zeman, když obdržel 23,40 % hlasů. Fischer, kterému statistiky přisuzovaly před zahájením oficiální volební kampaně 35% volební podporu, skončil na třetím místě pouze s 16,35 % hlasy. Podobného výsledku dosáhl také Dienstbier s 16,12 % hlasy. Výsledky ostatních kandidátů na prezidenta byly již výrazně nižší, když Franz získal 6,84 % hlasů, Roithová 4,95 % hlasů, Fischerová 3,23 % hlasů, Sobotka 2,46 % hlasů a Bobošíková 2,39 % hlasů (ČSÚ 2013b: nestránkováno).

V druhém kole přímé volby prezidenta dosáhla účast 59,11 %. Vítězem historicky první přímé volby prezidenta se stal Zeman se ziskem 54,80 % hlasů, zatímco poražený Schwarzenberg získal podporu 45,19 % voličů (ČSÚ 2013b: nestránkováno).

Vítězství Zemana nebylo nijak překvapující. Určité překvapení představoval výsledek Fischera, nicméně již během volební kampaně předvolební průzkumy ukazovaly, že postupně ztrácí na své popularitě. Větším překvapením byl spíše volební výsledek Franze a poté Sobotky. Ten byl sice od začátku slabým kandidátem, ale konečný volební výsledek byl přímo katastrofální, vezmeme-li v úvahu, že se jednalo o kandidáta ODS (Franko – Nováčková – Šedo 2013: 48–49).

5.8 Prezident Zeman jako první přímo zvolený prezident

Historicky první přímou volbu prezidenta vyhrál Zeman a stal se tedy prvním přímo zvoleným prezidentem. Pro účely předkládané diplomové práce je důležité se ptát, zda instituce přímé volby prezidenta zásadním způsobem proměnila postavení prezidenta v českém politickém prostředí. Prezident Zeman je sice v čele státu pouze jeden rok a můžeme se tedy pokusit analyzovat jeho postavení v rámci českého politického režimu, ovšem

vyvozovat obecné závěry o změně postavení prezidenta v českém politickém systému po zavedení instituce přímé volby prezident by bylo trochu předčasné. Tím však rozhodně na tuto otázku nerezignuji. První část diplomové práce se věnovala případu Slovenské republiky, který by mohl nastítnit proměnu postavení českého prezidenta v politickém režimu, jenž měl po dlouho dobu stejné základy společně se slovenským politickým režimem. Odborná diskuze, kterou v diplomové práci také předkládám, nám také pomůže tuto problematiku více pochopit. V této části práce se však budeme zabývat pouze prvním přímo zvoleným prezidentem Zemanem.

Instituce přímé volby prezidenta dříve v parlamentních politických režimech vyvolává diskuzi o tom, zda se již nejedná v takovém případě o poloprezidentský režim. Taková debata vypukla také v České republice a konkrétně s některými kroky prezidenta Zemana byla média plná zpráv o tom, jak Zeman zavádí v České republice poloprezidentský režim. Především kritici současného prezidenta hovoří o takovém směřování českého politického režimu. Bývalý ministr financí Kalousek se v rozhovoru pro iHNED nechal slyšet, že se Zeman snaží prosadit v České republice „*režim putinovského typu*“ (Surmanová 2013: nestránkováno). Poražený kandidát na prezidenta Dienstbier kritizoval Zemana v souvislosti se sporem o jmenování velvyslance na Slovensku a Rusku mezi prezidentem a premiérem, když pro Parlamentní listy vyjádřil znepokojení nad „*pokus[em][Zemana] o nakročení směrem k poloprezidentskému systému a nerespektování určitých tradic*“ (Dienstbier dle Parlamentní listy 2013: nestránkováno). Kritiky se ovšem dostalo prezidentu Zemanovi také ze zahraničí, když mu jeho německý protějšek Joachim Gauck řekl: „*Jste prvním přímo zvoleným prezidentem vaší země. Stojíte nyní před nelehkou úlohou, role prezidenta má promlouvat jeho přímým mandátem, aniž by se tak vytvářela druhá vládní moc*“ (Gauck dle iDNES 2013b: nestránkováno). Gauck tímto způsobem upozornil Zemana, že přímá volba prezidenta ještě nedává hlavě státu do rukou stejné pravomoci v oblasti moci výkonné, jaké drží premiér v čele vlády (iDNES 2013b: nestránkováno).

Na těchto řádcích rozhodně nechci tvrdit, že zde neexistuje přinejmenším velmi flexibilní interpretace ústavy ze strany prezidenta Zemana, ale hovořit o posunu České republiky k poloprezidentskému režimu či dokonce k tzv. putinovskému režimu, jak to označil Kalousek, zdá se mi příliš hysterické.

Podobný názor ostatně zastává Jiří Pehe (2013b: nestránkováno) ve svém článku *Máme mít (polo)prezidentský systém?* Jak upozorňuje, instituce přímé volby prezidenta je zastoupena ve 13 dalších zemích Evropské unie, ale pouze Francie, Litva a Rumunsko jsou ústavně poloprezidentskými režimy. Instituce přímé volby prezidenta tedy nečiní z politického režimu automaticky režim poloprezidentský. V jiném článku s názvem *Poloprezidentský systém se zatím nechystá*, hovoří Pehe (2013c: nestránkováno) přímo v souvislosti se Zemanovou politikou: „*Poloprezidentský systém u nás evidentně nevznikne jen z kombinace přímé volby prezidenta a snah interpretovat aktivisticky některé prezidentské pravomoci*“.

Prezident Zeman vyvolal kritiku svého počínání již na začátku svého prezidentského období, když odmítl jmenovat profesorem literárního historika Martina C. Putnu. Problematické bylo takové počínání ze strany prezidenta z toho důvodu, že zákon č. 111/1998 Sb. říká, že prezident jmenuje profesory. Ze strany akademické obce se navíc ozývalo, že hodnost profesora je úzce akademickou otázkou a nejmenovat profesora pouze proto, že prezident nesouhlasí s jeho vyjadřováním a názory, není možné (Frank 2013: nestránkováno). Ačkoliv byl nakonec Putna profesorem jmenován, když mu namísto prezidenta předal profesorský diplom tehdejší ministr školství Petr Fiala, prezident Zeman se pravomoci jmenovat profesory vzdal. Ministr školství v Rusnokově vládě Dalibor Štys se poté dohodl se Zemanem, že profesury bude nadále jmenovat předseda Senátu. Z tohoto důvodu byl vypracován návrh na novelu zákona, který brzy získal přívlastek „lex Zeman“ (ČT24 2014a: nestránkováno).

Mezi Zemanovy kroky, které byly více či méně kritizovány a vyvolaly debatu o pravomocích prezidenta a typu politického režimu, patřilo především jmenování tzv. odborné vlády Jiřího Rusnoka. K tomuto kroku se prezident Zeman uchýlil poté, co padla Nečasova vláda. Stalo se tak v souvislosti s tzv. kauzou Nagyová, která stále v čele kabinetu předsedy vlády a která udržovala s Nečasem milenecký poměr. Politická aféra vypukla 13. června, když Útvar pro odhalování organizovaného zločinu (ÚOOZ) zatknul několik politiků a úředníků¹⁷ z důvodu podezření na závažnou trestnou činnost korupce

---

¹⁷ 13. června 2013 byli zadrženi Jana Nagyová, poslanci Ivan Fuksa, Petr Tluchoř, Ondřej Páleník, Roman Boček, Milan Kovanda, Lubomír Poula. S kauzou byli výrazně propojeni

a zneužití pravomocí úřední osoby. Jednou ze zadržených a obviněných byla právě Jana Nagyová (nyní už Nečasová), která nechala mj. sledovat Nečasovu (nyní už bývalou) manželku. To, co se poté dělo, bychom mohli označit za mediální aféru, která neměla v České republice obdoby. Situace navíc využila opoziční ČSSD a vyzvala předsedu vlády k demisi (iHNED 2013b: nestránkováno).

Kauza Nagyová nakonec znamenala odchod Nečase z vysoké politiky. Jen několik dní po zásahu ÚOOZ po silném mediálním tlaku rezignoval Nečas 17. června na post předsedy ODS. Ve stejný den přijal prezident Zeman demisi za celou Nečasovu vládu, přičemž jej ale pověřil vedením vládního kabinetu do jmenování nové vlády (iHNED 2013c: nestránkováno). Ihned po podání demise začala ODS a vůbec celá vládní koalice řešit, kdo nahradí Nečase v čele vlády. Jednání se nevedla pouze v samotné ODS, ale také s TOP09 a stranou LIDEM, která se odtrhla dříve od VV. Společně nakonec nominovaly na post předsedy vlády šéfkou dolní komory parlamentu Miroslavu Němcovou (České noviny 2013b: nestránkováno). Prezident Zeman vstoupil do vládní krize zpočátku jako mediátor jednotlivých stran, když 21. června zahájil schůzky kvůli řešení vládní krize. ODS, TOP09 i LIDEM potvrdily, že chtějí pokračovat ve vládě v čele s Němcovou (České noviny 2013c: nestránkováno). Zeman se v Lánech sešel také s představiteli opozičních stran ČSSD a KSČM. Bohuslav Sobotka i Vojtěch Filip se vyslovili pro rozpuštění Sněmovny a vyhlášení předčasných parlamentních voleb v co nejbližším termínu (iHNED 2013a: nestránkováno).

Zeman se po jednáních v Lánech nechal slyšet, že by řešením současné vládní krize mohlo být vytvoření tzv. vlády odborníků. Vyvolal tím kritiku nejen u dosud vládních politických stran, ale také u opoziční ČSSD. Předseda strana Sobotka prohlásil: „*Na úřednické vládě, vzniklé bez voleb, se ČSSD nebude podílet*“ (České noviny 2013a: nestránkováno). Němcová se snažila zvrátit možnost sestavení úřednické vlády tím, že získala 101 podpisů poslanců, kteří podporují vznik vládního kabinetu pod jejím vedením (iDNES 2013a: nestránkováno). Prezident Zeman však i přes skutečnost, že v dolní komoře parlamentu existuje dostatečná podpora pro vznik většinové vládní koalice, jmenoval předsedou vlády až do předčasných voleb ekonoma a člena Národní

---

podnikatelé Roman Janoušek a Ivo Rittig, který byl ale zadržen až 13 února 2014. Obvinění se nakonec nevyhnul ani bývalý předseda vlády Nečas.

ekonomické rady vlády (NERV) Rusnoka. Na řešení vládní krize se do určité míry projevilo, že byl Zeman zvolen v přímé volbě prezidenta. Jeho volební kampaň byla do určité míry jakýmsi referendem o Nečasově vládě. Pokud měl možnost Zeman možnost zasáhnout do vládní krize, nemohl jmenovat předsedkyní vlády Němcovou, protože by tím mohl popudit některé ze svých voličů. Zeman to ostatně ani netajil, když prohlásil: „*Mám-li dodržet [...] názor [že by pravicová vláda premiéra Nečase měla skončit], tak je naprosto samozřejmé, že musím podniknout kroky, které mně umožňuje ústava, aby se tento názor naplnil. Jsem přesvědčen, že většina veřejnosti by si [pravicovou vládu pod vedením Němcové] nepřála*” (ČT24 2013b: nestránkováno).

Ačkoliv Rusnokova vláda nezískala důvěru dolní komory parlamentu, když ji nepodpořili poslanci z ODS, TOP09 a LIDEM, vládla až do předčasných parlamentních voleb, jejichž termín byl vyhlášen na říjen roku 2013 (iDNES 2013c: nestránkováno). Hlasování o důvěře Rusnokova vládního kabinetu bylo doprovázeno kritikou Zemana ze strany ODS i TOP09. Kalousek se nechal slyšet, že nyní nehlasují poslanci pouze o tom, zda dostane Rusnokův vládní kabinet důvěru či ne, ale že „*[b]udeme hlasovat o změně režimu. Zda chceme liberální parlamentní demokracii změnit na autokratický, poloprezidentský systém*” (Kalousek dle Kopecký 2013b: nestránkováno).

Problematické nebylo pouze Zemanovo řešení vládní krize ve formě ustavení úředního vládního kabinetu, ač existovala dostatečná podpora pro Němcovou jako předsedkyni vlády, otázky totiž vyvolávalo samotné personální složení Rusnokovy vlády. Ač byla většina ministrů nestraničky, byla také většina z nich určitým způsobem napojena na prezidenta Zemana a řada z nich byla navíc považována za příznivce SPOZ. Ministr zahraničí Jan Kohout, ministr práce a sociálních věcí František Koníček, ministr vnitra Martin Pecina, ministr průmyslu a obchodu Jiří Cíenciala a ministryně spravedlnosti Marie Benešová byli členy ČSSD. Otázky také vyvolává skutečnost, že Rusnok byl Zemanovým ekonomickým poradcem, Pecina i Benešová Zemana podporovali při přímé volbě prezidenta, bratr ministra zemědělství Miroslava Tomana zase sponzoroval prezidentskou kampaň (Kopecký 2013a: nestránkováno).

Rusnokova vláda byla sice pouze úřednickou vládou, která by ze své povahy neměla činit závažnější rozhodnutí, ovšem její ministři činili často velké personální změny či rozhodovali o zakázkách za několik miliard korun. Nejvíce

personálních změn, které se dotkly především Ředitelství silnic a dálnic a Českých drah, provedl ministr dopravy Zdeněk Žák (E15.cz 2013: nestránkováno).

Jestliže prezident Zeman jmenoval úřednickou vládu, je nutné upozornit, že stejným způsobem vyřešil vládní krizi Havel v roce 1997, když jmenoval úřednický kabinet Tošovského, a Klaus v roce 2009, když jmenoval polouřednický kabinet Fischera. Je ale důležité upozornit, že zde najdeme jeden podstatný rozdíl mezi jednáním Zemana a jeho předchůdců. I když byl Havel kritizován, že nerespektoval výsledky parlamentních voleb z roku 1996, když jmenoval úřednický kabinet, vzhledem k tehdejší politické krizi by se pravděpodobně žádné politické straně nepodařilo sestavit životaschopnou vládu. Pokud Klaus jmenoval polouřednický vládní kabinet, činil tak také na základě situace v dolní komoře parlamentu, když respektoval dohodu mezi třemi politickými stranami, které si vytvoření Fischerova vládního kabinetu přály.

Zatímco tedy oba Zemanovi předchůdci reagovali při jmenování úřednických vládních kabinetů na složení PS a dohody mezi jednotlivými politickými stranami, Zeman jmenoval Rusnokův vládní kabinet i přesto, že zpočátku existovala dostatečná podpora pro jmenování Němcové předsedkyní vlády. Zeman tedy nerespektoval dohodu mezi ODS, TOP09 a LIDEM, které disponovaly v dolní komoře parlamentu na základě parlamentních voleb z roku 2010 těsnou většinou 101 poslanců. Pokud byl navíc Rusnokův vládní kabinet personálně velmi blízký Zemanovi, je otázkou, do jaké míry může taková vláda plnit kontrolní funkci vůči prezidentovi a jaký smysl má v tomto případě kontrasignace, když vláda neodvozuje svoji legitimitu od parlamentu jako spíše od prezidenta, ptá se Pehe (2013a) ve svém článku *Jaká je legitimita vlády vez důvěry*.

Problematické bylo Zemanovo počínání také po předčasných parlamentních volbách, které se uskutečnily 25. a 26. října v roce 2013. Vítěznou politickou stranou byla ČSSD, která získala 20,45 % hlasů, což byl mnohem menší zisk, než jaký její předseda Sobotka předpokládal. Poměrně velkým překvapením byl zisk 18,65 % hlasů nové politické strany Andreje Babiše ANO 2011. Další novou politickou stranou, která vznikla krátce před parlamentními volbami, byl Úsvit přímé demokracie T. Okamury, jejíž volební úspěch 6,88 % hlasů znamenal překročení pětiprocentní volební klauzule. Do

dolní komory parlamentu se dále dostala KSČM se ziskem 14,91 % hlasů, TOP09 obdržela 11,99 % hlasů a ODS získala pouhých 7,72 % hlasů. Do PS se také navrátila KDU-ČSL se ziskem 6,78 % hlasů. Naopak SPOZ ve volbách naprosto propadla, když nedosáhla ani dvouprocentního zisku (ČSÚ 2013a: nestránkováno).

V souvislosti s prezidentem Zemanem je nutné vzpomenout, že se již před konáním parlamentních voleb nechal slyšet, že předsedu vlády jmenuje na návrh vítězné politické strany, přičemž se nemusí jednat o předsedu této politické strany (Lidovky.cz 2013a: nestránkováno). Ačkoliv tedy parlamentní volby vyhrála ČSSD, nebylo jisté, že se předsedou vlády stane její předseda Sobotka. Uvnitř politické strany navíc došlo k vnitrostranickému puči, když se s prezidentem Zemanem sešli na zámku v Lánech ještě v den konání parlamentních voleb představitelé tzv. protisobotkovské frakce Michal Hašek, Milan Chovanec, Zdeněk Škromach, Jeroným Tejc a Jiří Zimola (Lidovky.cz 2013b: nestránkováno). Následující den pak vyzvalo vedení ČSSD Sobotku k odstoupení z funkce předsedy strany (Nachtman – Pálková 2013: nestránkováno).

Předseda ČSSD Sobotka nakonec vnitrostranický puč přežil, když Chovanec přiznal, že se lánská schůzka s prezidentem Zemanem konala, ač všichni její účastníci předtím tvrdili, že k žádné takové schůzce nikdy nedošlo (ČT24 2013a: nestránkováno). Sobotka poté mohl zahájit koaliční vyjednávání s politickými stranami ANO a KDU-ČSL, jejichž výsledkem bylo podepsání koaliční smlouvy o vládě, která se v dolní komoře parlamentu mohla opírat o 111 poslanců. V souvislosti s možnými problémy ze strany prezidenta Zemana se Sobotka nechal slyšet, že *„[p]rezident může mít výhrady ústavní nebo zákonné, politické výhrady [však] není možné akceptovat. Při vší účtě, pan prezident není čtvrtou koaliční stranou“* (Sobotka dle Kopecký 2014: nestránkováno).

V souvislosti se sestavováním Sobotkovy vlády byl prezident Zeman opět vystaven kritice z důvodu přílišného zasahování do jejího průběhu a z důvodu přílišných podmínek, které si kladl. Nechal se například slyšet, že prezident nemusí jmenovat všechny ministry, které mu předkládá předseda vlády. V souvislosti se seznamem navrhovaných ministrů, který předal Sobotka Zemanovi na zámku v Lánech, vyjádřil prezident obavy o odbornosti Martina

Stropnického jako možného ministra obrany. Zeman se také netajil, že problémy má i s dalšími navrhovanými ministry – Lubomírem Zaorálkem a Dienstbierem (Kopecký – Třeček 2014: nestránkováno).

Problematické také bylo, že prezident Zeman čekal velmi dlouho, než jmenuje Sobotku předsedou vlády. Česká politoložka Hana Válková upozornila v rozhovoru pro iDNES, že prezident Zeman by neměl otálet se jmenováním vládního kabinetu opírajícího se o většinu v dolní komoře parlamentu, když vládne Rusnokův kabinet nedisponující legitimitou odvozené od složení v PS. Zemanovy průtahy ohledně jmenování nové vlády byly vysvětlovány jeho snahou o co nejdelší fungování Rusnokova vládního kabinetu (Válková dle iDNES 2014: nestránkováno). Brunclík problematickou situaci komentoval slovy: *„Myslím, že Miloš Zeman prezidentský úřad chápe spíše jako určitý mocenský nástroj k prosazování vlastní představy“* (Brunclík dle Novinky.cz 2014: nestránkováno). Je nutné ale upozornit, že i přes časové průtahy a obavy z toho, že Zeman nejmenuje některé ze Sobotkou navrhovaných ministrů, byl předseda ČSSD jmenován předsedou vlády 17. ledna 2014, a 29. ledna, tedy rekordních 95 dní po parlamentních volbách, byli jmenováni všichni ministři. Zeman tak dodržel ústavu, ve které je zaneseno, že prezident jmenuje ministry na návrh předsedy vlády (ČT24 2014b: nestránkováno; Kopecký – Jiříčka 2014: nestránkováno).

6 KOMPARACE ČESKÉHO A SLOVENSKÉHO PŘÍPADU

V předkládané diplomové práci jsem se zabýval institucí přímé volby prezidenta v parlamentním režimu Slovenské republiky a České republiky. Dříve, než přejdu k zásadní otázce, jaký vliv má instituce přímé volby prezidenta na parlamentní politický režim, považuji za důležité srovnat slovenský a český případ zavedení instituce přímé volby prezidenta v jejich politických režimech. Na předešlých stránkách jsem se věnoval příčinami zavedení instituce přímé volby prezidenta, za druhé změnou ústavního postavení prezidenta po zavedení instituce přímé volby prezidenta, vztahy mezi prezidentem a předsedou vlády před a po zavedení instituce přímé volby prezidenta. Přejdeme tedy ke komparaci slovenského a českého případu.

Instituce přímé volby prezidenta byla ve Slovenské republice zavedena v roce 1998 a v České republice v roce 2012, takže již z časového hlediska rozpoznáváme určité rozdíly mezi slovenským a českým případem. Do značné míry tato časová rozdílnost kopíruje také rozdíly mezi příčinami zavedení instituce přímé volby prezidenta ve Slovenské republice a České republice. V případě Slovenské republiky totiž byla instituce přímé volby prezidenta instalována jako nástroj řešení politické krize, která do určité míry trvala od roku 1993 a kulminovala v letech 1997 až 1998. Problematická situace v rámci vnitřní politiky souvisela s tzv. mečiarismem, což je označení pro funkční období předsedy vlády Mečiara. Období mezi lety 1993 až 1998 je nazýváno neliberální demokracií (Kopeček 2004: 358), semikonsolidovanou demokracií (Kubát 2001: 36), hybridním režimem (Diamond 2002: 23) či nestabilní demokracií s demokratickým deficitem (Szomolányi 2004: 167–168).

Slovenská republika je příkladem země, která zavedla instituci přímé volby prezidenta v souvislosti s procesem demokratizace. Politická krize totiž kulminovala v letech 1997 až 1998 do takové podoby, že nebyl slovenský parlament schopen zvolit hlavu státu ani po několika volbách a Slovensko se ocitlo na více než jeden rok bez prezidenta. Důvodem byla naprostá fragmentace slovenské politické elity, která nebyla schopna jakéhokoliv kompromisu. Nezvolení hlavy státu po více než jeden rok bylo do určité míry dáno nejen fragmentací slovenské politické elity, ale také v ústavě definovaném příliš vysokým kvóru nutného pro zvolení prezidenta. Instituce přímé volby prezidenta měla zabránit opakování se této situace v budoucnosti. Je nutné

ovšem upozornit, že zavedení instituce přímé volby prezidenta mělo v případě Slovenska také určitý *ad hoc* charakter, neboť protimečiarovská opozice se obávala, že by slovenský parlament mohl nakonec zvolit za prezidenta Mečiara či Mečiarovi blízkou osobu. V případě Slovenské republiky je tedy velmi zajímavé, že se instituce přímé volby prezidenta stala nástrojem řešení konfliktního vztahu prezidenta a předsedy vlády, vezmeme-li v úvahu, že právě taková instituce v parlamentním politickém režimu vytváří potenciál pro konfliktní vztah prezidenta a předsedy vlády.

Pokud je Slovenská republika příkladem země, která zavedla instituci přímé volby prezidenta v souvislosti s transformací nedemokratického (či spíše semidemokratického) politického režimu v demokratický politický režim, nemůžeme totéž říci o České republice. Ta byla jistě v roce 2012 zcela demokratickou. I přesto ovšem můžeme najít určitou shodu v příčinách zavedení instituce přímé volby prezidenta. Mám zde na mysli především problém volby prezidenta na půdě parlamentu. Ač situace nikdy nedospěla do takové fáze, do jaké dospěla v případě Slovenské republiky v letech 1997 až 1998, s určitými problémy se potýkal český parlament při volbě prezidenta. Snad nejvýrazněji se to projevilo v roce 2008, kdy byl prezident Klaus zvolen až v šestém kole. Ovšem problematická byla tato volba prezidenta především pro události, které z ní učinily příklad poklesu politické kultury. Těmito problémy bylo především zasílání obálek, které obsahovaly náboje ze střelných zbraní. Právě po těchto volbách se ještě více zintenzivněla debata o myšlence zavedení instituce přímé volby prezidenta.

Jestliže hlavní příčinou zavedení instituce přímé volby prezidenta na Slovensku bylo vyřešení politické krize, v případě České republiky se domnívám, že touto hlavní příčinou byla popularita přímé volby prezidenta a především rámování tohoto tématu ze strany politických stran jako něčeho, bez čeho se český demokratický politický režim nemůže obejít. V rámci podpory přímé volby prezidenta ze strany českých politických stran je důležité upozornit na velmi pragmatický až účelový postoj této podpory. Myšlenka zavedení instituce přímé volby prezidenta a diskuze nad změnou způsobu volby hlavy státu se vždy objevovala v období konání volby prezidenta. Na příkladu ODS je zcela viditelný tento účelový postoj k myšlence zavedení instituce přímé volby prezidenta. Před rokem 2002 se k této otázce vyjadřovala velmi negativně, také

její předseda Klaus odmítal instituci přímé volby prezidenta. Jak se ale blížil konec funkčního období prezidenta Havla, pozměnil se zcela postoj ODS k instituci přímé volby prezidenta. Již během roku 2002 začala ODS podporovat myšlenku přímé volby prezidenta, přičemž se jednalo o velmi pragmatický názorový obrat, kdy přímá volba prezidenta měla zlepšit šance na Klausovo zvolení prezidentem. Jednalo se tedy o *ad hoc* změnu postoje k tomuto tématu, přičemž po volbě prezidenta v roce 2002 se ODS vrátila k negativnímu postoji.

V České republice tedy nestála za zavedením instituce přímé volby prezidenta politická krize, jako tomu bylo v případě Slovenské republiky. Hlavní příčinou bylo využívání daného tématu ze strany politických stran, které ovšem při prosazování instituce přímé volby prezidenta používaly poměrně problematickou argumentaci. Pokud politické strany hovoří ve prospěch zavedení instituce přímé volby prezidenta z důvodu, že prezident bude disponovat vyšší legitimitou, už si tyto politické strany nekladou otázku, zda je vyšší legitimita prezidenta v parlamentním politickém režimu nutná. A už vůbec si nekladou otázku, zda je dokonce vyšší legitimita prezidenta v takovém politickém režimu žádoucí. Politické strany také často argumentovaly, že přímá volba prezidenta přinese prezidenta nadstranického. Ovšem v této souvislosti se musím k dané argumentaci vyjádřit kriticky. V přímé volbě prezidenta může být zvolena přece také osoba, která byla či je navázána na nějakou z politických stran. Skutečnost, že přímá volba prezidenta učiní z takové osoby ihned nadstranického prezidenta hájící zájmy všech občanů, zdá se mi v tomto případě přinejmenším diskutabilní. Přesto se politickým stranám nakonec povedlo zavést instituci přímé volby prezidenta, když tak učinily vládní politické strany ODS, TOP09 a VV po parlamentních volbách v roce 2010. Proti myšlence zavedení instituce přímé volby prezidenta ovšem nevystupovaly ani opoziční politické strany, tato shoda byla celoparlamentní.

Poté, co jsem se zabýval příčinami zavedení instituce přímé volby prezidenta ve Slovenské republice a České republice, budu se krátce zabývat ústavním postavením prezidenta v obou zemích. V případě Slovenské republiky přinesla ústavní novelizace zavádějící instituci přímé volby prezidenta také změnu či doplnění některých pravomocí prezidenta. Je ovšem nutné upozornit, že ústavní postavení slovenského prezidenta nadále odpovídá postavení prezidenta v parlamentním politickém režimu.

Porovnáváme-li pravomoci slovenského a českého prezidenta v oblasti moci legislativní, můžeme považovat slovenského prezidenta za silnějšího. Oproti českému prezidentovi má slovenský prezident pravomoc vracet dolní komoře parlamentu zákony s připomínkami. Kura (2003: 65) hovoří o tzv. skryté zákonodárné iniciativě. Ústavní novelizace z roku 1999 navíc zvyšuje nutné kvórum pro přehlasování prezidentova veta z nadpoloviční většiny přítomných poslanců na nadpoloviční většinu všech poslanců. Český prezident má sice také pravomoc vracet dolní komoře parlamentu zákon, ovšem nemá možnost vrátit jej s připomínkami a musí jej vrátit pouze jako celek. Na rozdíl od slovenského prezidenta musí navíc český prezident podepsat i takový zákon, který dříve vrátil k projednání do dolní komory parlamentu a se kterým tedy nesouhlasí.

Ústavní novelizace z roku 1998 s platností od roku 1999 přinesla navíc slovenskému prezidentovi vyšší pravomoci v oblasti moci legislativní, když má prezident pravomoc rozpustit za přesných okolností dolní komoru parlamentu. Český prezident má stejnou pravomoc, kdy může rozpustit dolní komoru parlamentu, ovšem podobně jako v případě slovenského prezidenta je tato pravomoc podmíněna konkrétními okolnostmi. Funkce jak slovenského, tak českého prezidenta v souvislosti s rozpuštěním dolní komory parlamentu je tak pouze arbitrážní, jak by to v parlamentním politickém režimu mělo být. V komparaci ústavního postavení slovenského prezidenta a českého prezidenta považují za důležitější pravomoc prezidenta možnost prezidenta podávat dolní komoře parlamentu zprávu o stavu Slovenské republiky, neboť tato pravomoc zvyšuje především politickou moc prezidenta.

Z hlediska moci exekutivní naopak novelizace ústavy v roce 1999 oslabila postavení prezidenta, když mu odebrala pravomoc účastnit se zasedání vlády a předseda mu. Ačkoliv je tedy slovenský prezident volen od roku 1999 v přímé volbě, jeho ústavní postavení v oblasti moci exekutivní bylo oslabeno. Došlo tedy k paradoxní situaci, kdy prezident disponuje vzhledem k charakteru jeho volby vyšší legitimitou, na druhou stranu ústavní novelizace jasně řekla, že zodpovědná je za moc exekutivní pouze a jedině vláda. V případě jmenování předsedy vlády a jednotlivých ministrů mají slovenský i český prezident stejné postavení, přičemž obě ústavy neznají žádné konkrétní datové intervaly, ve kterých tak musí prezident učinit.

Zabýváme-li se pravomocemi prezidenta ve vztahu k moci judikativní, důležitá byla především novelizace slovenské ústavy z roku 2001, která jasněji tyto pravomoci vymezila. V komparaci s pravomocemi českého prezidenta v oblasti moci judikativní jsou pravomoci slovenského prezidenta téměř shodné. Oba mají právo udělovat amnestii či zmírňovat a odpouštět tresty, což například Kudrna (2011: 11) označuje za pravomoc, která by měla být vzhledem ke své důležitosti podmíněna kontrasignací.

Zabývat se ústavním postavením prezidenta je důležité z toho důvodu, že je to právě ústava definující pravomoci prezidenta a do velké míry definující typ politického režimu. Ač může být politická praxe odlišná, nelze hovořit o poloprezidentském politickém režimu v případě, kdy prezident nemá pravomoci nutné pro fungování v poloprezidentském politickém režimu. V případě slovenského a českého prezidenta můžeme říci, že z hlediska ústavy nejde o prezidenty v poloprezidentském politickém režimu. Ten je totiž postaven mj. na předpokladu, že prezident disponuje reálnou výkonnou mocí, o kterou se dělí s předsedou vlády a jednotlivými ministry. Slovenská novelizace ústavy z roku 1999 zcela jasně označila vládu zodpovědnou za moc exekutivní a také v případě České republiky náleží zodpovědnost za moc exekutivní vládě, i když je postavení prezidenta formálně pod hlavičkou moci exekutivní.

V předkládané diplomové práci jsem se poměrně podrobně zabýval vztahy mezi prezidentem a předsedou vlády či zásahy prezidentů do sestavování jednotlivých vládních kabinetů. Činil jsem tak proto, že pokud se zamýšlíme nad možností etablování poloprezidentského politického režimu se zavedením instituce přímé volby prezidenta v parlamentním politickém režimu, je nutné se zabývat tím, do jaké míry disponuje prezident mocí exekutivní a do jaké míry ovlivňuje moc exekutivní. Poloprezidentský politický režim je založený na tom, že se o moc exekutivní dělí prezident s předsedou vlády. V případě Slovenské republiky a České republiky nemůžeme říci, že se prezident dělí o moc exekutivní s předsedou vlády a jednotlivými ministry, protože podle ústav nedisponuje ani jeden z prezidentů takovými pravomocemi. Proto nemůžeme hovořit v případě slovenského a českého politického režimu jako o poloprezidentském.

Nicméně slovenský i český prezident disponují reálnou politickou mocí v oblasti moci exekutivní. V případě Slovenské republiky, kde je instituce přímé

volby prezidenta zavedena déle než v České republice, můžeme vnímat určité snahy o aktivnější zasahování prezidentů do politiky po zavedení instituce přímé volby prezidenta. Ovšem slovenský případ je velmi specifický, neboť paradoxně vztah prezidenta s předsedou vlády bychom označili za nejvíce kohabitační (pokud bychom mluvili terminologií spjatou s poloprezidentským politickým režimem) před zavedením instituce přímé volby prezidenta, nikoliv po jejím zavedení. Změna způsobu volby hlavy státu byla paradoxně přijata z důvodu, aby nebyl v budoucnosti nikdy vztah prezidenta a předsedy vlády tak antagonistický, jak tomu bylo v případě Kováče a Mečiara. Je nutné si ovšem uvědomit, že tento vztah byl do velké míry definován Mečiarovým autoritářským stylem politiky.

Po zavedení instituce přímé volby prezidenta ve Slovenské republice v roce 1999 je zcela viditelná snaha slovenských prezidentů aktivněji zasahovat do politiky v případě, že nesouhlasí s politikou vládního kabinetu. Je také patrné, že argumentace prezidentů v případě aktivnější politiky pracuje s termínem vyšší legitimita, který plyne z charakteru volby prezidenta. Prezident Schuster se neustále pokoušel o sestavování různých kulatých stolů a ignorace ze strany předsedy vlády Dzurindy vedla k ostré kritice vládní politiky ze strany Schustera. Naopak studujeme-li vztah prezidenta Gašparoviče a předsedy vlády Fica, potvrdíme, že pokud je prezident i předseda vlády ze stejné politického tábora, pak je kohabitace vystřídána bezproblémovým soužitím prezidenta a předsedy vlády. V případě slovenského parlamentního politického režimu ale nejde o kohabitaci ve smyslu, že prezident disponuje reálnou výkonnou mocí. Pokud totiž existuje antagonistický vztah mezi prezidentem a předsedou vlády, nejedná se o přetahování se o reálnou moc. Ze strany prezidenta jde pouze o kritiku či zasahování do moci exekutivní skrze pravomoc jmenovat předsedu vlády a jednotlivé ministry.

Zasahování prezidenta do oblastí moci exekutivní skrze pravomoc jmenovat předsedu vlády ve smyslu reálné politické moci zná především Česká republika. Mám zde na mysli především vznik a existenci tzv. úřednických a polopolitických vlád. Ač český prezident nedisponuje podle ústavy reálnou exekutivní mocí a nemůžeme tedy hovořit o poloprezidentském prezidentovi, z existence Tošovského, resp. spíše Fischerovy a Rusnokovy vlády je patrné, že prezident do určité míry reálnou exekutivní mocí disponuje. Ale zde je nutné

upozornit, že se postavení prezidenta v tomto smyslu nijak zásadně nezměnilo se zavedením instituce přímé volby prezidenta. Jestliže prezident Zeman jakožto přímo zvolená hlava státu jmenoval Rusnokovu vládu, vládu podobného typu jmenoval také nepřímo zvolený prezident Havel a stejně tak nepřímo zvolený prezident Klaus. Jak ukážu v následující části práce, je zde poměrně velký rozdíl mezi Zemanem na jedné straně a Havlem a Klausem na straně druhé. Přesto v tuto chvíli můžeme říci, že postavení prezidenta se v tomto smyslu nijak zásadně se zavedením instituce přímé volby prezidenta nepozměnilo. Jedná se opět spíše o rétorické zvýšení moci prezidenta opírající se o onu vyšší legitimitu vycházející z přímé volby prezidenta.

7 ČESKÁ REPUBLIKA A SLOVENSKÁ REPUBLIKA POLOPREZIDENTSKÝM POLITICKÝM REŽIMEM?

Snažíme-li se zodpovědět na otázku, zda můžeme slovenský a český politický režim označit za poloprezidentský, můžeme si vypůjčit klasickou definici poloprezidentského politického režimu tak, jak ji přinesl Duverger (1980: 181). V případě Slovenské republiky i České republiky sice najdeme jedno z kritérií, které je pro označení politického režimu jako poloprezidentského nutné, když je prezident volen v přímé volbě, ovšem ostatní dvě základní kritéria již ani Slovenská ani Česká republika nespĺňujú. Prezidenti totiž ve slovenském ani českém politickém režimu nedisponují reálnou výkonnou mocí a nemohou se o ni tedy ani dělit s premiérem stojícího v čele vlády.

Slovenský politický režim sice nespĺňuje Duvergerova kritéria pro označení politického režimu jako poloprezidentského, ale někteří autoři pracující s konceptem semiprezidencialismu Slovenskou republiku za poloprezidentský politický režim označují. Elgie (2010: 37) řadí Slovensko po bok Bulharska, Litvy, Makedonie, Moldavska, Polska, Rumunsku, Slovinska či Ukrajiny, které označuje za poloprezidentské politické režimy. Podobně jako jiní autoři zabývající se konceptem semiprezidencialismu spojují oblibu poloprezidentských politických režimů s tzv. třetí vlnou demokratizace. Zavedení instituce přímé volby prezidenta ve slovenském parlamentním politickém režimu je skutečně do velké míry výsledkem demokratizace politického režimu. Elgie (2010: 46–47) upozorňuje na problém, že přímo zvolený prezident disponuje vyšší legitimitou a v případě, že má pravomoc jmenovat vládu, může dojít v raně demokratických politických režimech k problémům.

Ačkoliv podle mého názoru slovenský politický režim nemůžeme označit za poloprezidentský jen proto, že přímo zvolený prezident disponuje vyšší legitimitou a má pravomoc jmenovat vládu, poukázal Elgie a mezi dalšími také například Baylis (1996: 308) na problematiku zavedení instituce přímé volby prezidenta v parlamentních politických režimech. Přímou zvolený prezident disponuje totiž vyšší legitimitou a často sám sebe vnímá jako určitého tribuna lidu, což může vést ke konfliktům mezi ním a předsedou vlády. Ještě problematičtější je to v případě, kdy je instituce přímé volby prezidenta zavedena v raně demokratických politických režimech. Za takový režim sice

český politický režim v době zavedení instituce přímé volby prezidenta považovat nemůžeme, ale onen problém vzniku antagonistického vztahu mezi předsedou vlády a prezidentem, který sám sebe vnímá jako arbitra sporů a tribuna lidu, je zde patrný.

Pokud odmítám označit slovenský a český politický režim za poloprezidentský, označuji tyto politické režimy za parlamentní, ale s upozorněním, že v obou případech dochází k jeho *deformaci*, když je volen prezident v přímé volbě. K této problematice se vyjadřují například Amorim Neto a Strøm (2006: 621, 624, 648), když v souvislosti s tzv. premiérsko-prezidentským politickým režimem upozorňují, že instituce přímé volby prezidenta deformuje parlamentní politický režim. Tato deformace je nejznatelnější v případě pravomoci prezidenta jmenovat vládu. Neto a Strøm hovoří přímo o tzv. nestraničných vládních kabinetech, které má často přímo zvolený prezident tendenci jmenovat. Vzpomeneme-li na Rusnokův vládní kabinet, který jmenoval prezident Zeman, můžeme toto tvrzení týkající se deformace parlamentního politického režimu projevujícího se především v pravomoci prezidenta jmenovat vládu potvrdit. Rusnokův vládní kabinet sice nebyl zcela nestraničný, o to je však situace závažnější, pokud řada ze členů vlády byla personálně propojena s prezidentem Zemanem.

Ačkoliv ústavní postavení slovenského a českého prezidenta odpovídá postavení prezidenta v parlamentním politickém režimu, můžeme si všimnout, že prestiž a legitimita prezidentů neodpovídá ústavnímu postavení prezidentů. Tomu se přímo věnují Sedelius a Ekman (2010: 511, 517), kteří upozorňují na skutečnost, že přímo zvolený prezident využívá své vyšší legitimacy a prestiže, která sice neodpovídá jeho ústavnímu postavení, a kritizuje často na veřejnosti předsedu vlády a jednotlivé ministry. Vytváří se tak antagonistický vztah mezi prezidentem a předsedou vlády, což politické stabilitě rozhodně nenapomáhá. Autoři navíc upozorňují, že ovlivňování veřejného mínění ze strany prezidenta je silnou pákou ovlivňující politiku jako takovou.

Důkaz můžeme najít jak v případě Slovenské republiky, tak v případě České republiky. Například slovenský prezident Schuster často využíval své vyšší legitimacy plynoucí z přímé volby, usiloval o sestavování kulatých stolů a vzhledem k ignoraci výzev k setkáním u těchto kulatých stolů ze strany předsedy vlády Dzurindy jej prezident kritizoval. Navíc se nechával slyšet, že

není prezidentem „jen koalice či opozice, ale všech občanů Slovenska“ (Schuster dle Mesežnikov 2001: 31). Během funkčního období druhé Dzurindovy vlády nabyla kritika ze strany prezidenta ještě větších rozměrů, což vedlo nakonec až k takovým vyjádřením, že vláda politických stran je problematická a že by prezident jako hlava státu měl být protiváhou takové vlády.

Také v případě České republiky je možné upozorovat, že přímo zvolený prezident má tendenci více ovlivňovat veřejné mínění. Samozřejmě je nutné si uvědomit, že zde není příliš velký prostor pro komparaci, neboť má Česká republika zatím zkušenost pouze s jedním přímo zvoleným prezidentem. Zemanův příklad však ukázal problematiku přímé volby prezidenta v parlamentním politickém režimu. Vzhledem k charakteru přímé volby prezidenta je volební kampaň založena na co největší snaze přesvědčit co nejvíce občanů. Pokud je volební kampaň budoucího prezidenta do velké míry jakýmsi referendem o Nečasově vládě, proti které se kandidát na prezidenta velmi ostře vymezuje, je logické, že se tento prezident musí po svém zvolení vyjadřovat k jednotlivým krokům vlády a kritizovat je. Když situace dojde tak daleko, že prezident není ochoten jmenovat předsedkyní vlády Němcovou jen z toho důvodu, že by to byla „Nečasova vláda bez Nečase“, ukazuje se problém deformace parlamentního politického režimu ve své velikosti!

Po určitém srovnání Slovenské republiky a České republiky bych se rád více věnoval pouze českému případu, protože mojí hlavní ambicí v rámci předkládané diplomové práce bylo zodpovědět otázku, zda se český parlamentní politický režim může po zavedení instituce přímé volby prezidenta v roce 2012 přiblížit k poloprezidentskému politickému režimu. Slovenský případ nám především posloužil z toho důvodu, že slovenský prezident je volen již od roku 1999 a náš sousední stát má tedy s institucí přímé volby prezidenta delší zkušenost. Na základě výše řečeného opět tvrdím, že slovenský politický režim není poloprezidentský, i když je prezident volen v přímé volbě prezidenta. Ústavní postavení prezidenta odpovídá do větší míry postavení prezidenta v parlamentním politickém režimu. Politická praxe sice ukázala, že slovenští prezidenti mají tendenci aktivněji zasahovat do politiky, neboť využívají své vyšší legitimacy a prestiže plynoucí z přímé volby prezidenta, ale reálnou výkonnou moc stále drží premiér stojící v čele vlády.

Několikrát jsem v předkládané diplomové práci tvrdil, že český politický režim v současné situaci není poloprezidentským politickým režimem. Podívejme se na tvrzení ještě podrobněji. Z českých politologů se touto problematikou zabývá především Kubát, který se této otázce věnoval již před zavedením instituce přímé volby prezidenta, ale také po jejím zavedení v roce 2012 potvrdil svoje předchozí vyjádření. Kubát odmítá, že by se český politický režim po zavedení instituce přímé volby prezidenta blížil k poloprezidentskému režimu, neboť v takovém politickém režimu by musela být hlava státu takovým prezidentem, který „*musí svoji reálnou výkonnou moc sdílet s premiérem a vládou*“ (Kubát 2013: 35). Pojem *reálná výkonná moc* zde hraje důležitou roli, neboť abychom mohli hovořit o poloprezidentském politickém režimu, nestačí pouze zavést instituci přímé volby prezidenta, je nutné také změnit pravomoci prezidenta tak, aby ve svých rukou držel reálnou výkonnou moc, o kterou by se dělil s premiérem a vládou jako celkem.

V předkládané diplomové práci zastávám názor, že instituce přímé volby prezidenta určitě mění postavení prezidenta v politickém režimu, ale rozhodně sama o sobě neznamená posun parlamentního politického režimu k poloprezidentskému politickému režimu. Postavení prezidenta se jistě může změnit, ale spíše v politické a symbolické rovině, kdy prezident disponuje vyšší legitimitou odvozenou od přímé volby prezidenta (Kubát 2013: 36). Kudrna (2011: 11) ovšem upozorňuje, že český prezident není silný pouze v rovině politické či symbolické, také ústava činí v některých svých bodech z hlavy státu na poměry parlamentního politického režimu poměrně silného prezidenta. Odkazuje především na právo jmenovat členy Bankovní rady České národní banky či právo udělovat milosti. Důležité jsou také pravomoci prezidenta ve vztahu k zahraniční politice státu, kdy prezident sjednává a ratifikuje mezinárodní smlouvy. Hlavní slovo má sice pořád vláda, která je za své činy na rozdíl od prezidenta odpovědná, ovšem přesto dává ústava prezidentovi určitou možnost iniciativy. Kudrna (2011: 12) pak přímo píše: „*Prezidenta České republiky nelze jednoduše zařadit mezi slabé prezidenty, jak by odpovídalo parlamentní formě vlády*“.

I když bychom ovšem mohli českého prezidenta považovat z hlediska ústavního postavení za prezidenta v parlamentním politickém režimu silného, stále je podle ústavních kompetencí prezidentem v *parlamentním* politickém

režimu. Pokud tedy uvažujeme o postavení prezidenta po zavedení instituce přímé volby prezidenta, můžeme hovořit o jeho posilnění pouze v rovině symbolické a politické. Pokud je hlava státu zvolena v přímé volbě, pak pochopitelně disponuje vyšší legitimitou. V parlamentním politickém režimu to může být problém, pokud se prezident má tendenci chovat jako zástupce lidu (Kubát 2013: 36). Jestliže je parlamentní politický režim postavený na přímé volbě členů parlamentu, který je oním zástupcem lidu, vytváří se prostor pro spory mezi prezidentem a parlamentem, resp. mezi prezidentem a vládou vzešlou z parlamentu.

Česká republika je příklad země, ve kterém má prezident silné postavení. Ovšem nejedná se o silné postavení na základě ústavních pravomocí, spíše se jedná o onu politickou, symbolickou a hodnotovou rovinu. Mám zde na mysli především ono vnímání prezidenta jako určité morální osobnosti, jako nositele autority a jako nadstranického arbitra sporů, jak jsem již na začátku předkládané práce psal. Vnímání českého prezidenta na základě této perspektivy je jistě do velké míry dáno osobností T. G. Masaryka, což dokládá i familiární označení „tatíček Masaryk“. Jak ale upozorňuje Kysela (2008a: 235), Masaryk také „vydatně čerpal z předchozího monarchického pojetí hlavy státu, které v našem případě kombinovalo v osobě císaře Františka Josefa, ztělesnění státu, transetnickou integraci a identitu“.

Jestliže se zabýváme otázkou politického režimu v České republice po zavedení instituce přímé volby prezidenta, souhlasím s Kubátovým názorem, který odmítá, že by došlo k posunu směrem k poloprezidentskému režimu. Abychom mohli totiž označit nějaký politický režim za poloprezidentský, musejí tomu především odpovídat pravomoci prezidenta. Pokud je jedním z hlavních znaků poloprezidentského režimu skutečnost, že se o výkonnou moc dělí prezident společně s předsedou vlády, nemůžeme Českou republiku za takový politický režim označit. Instituce přímé volby prezidenta jistě proměňuje postavení prezidenta, ale spíše v symbolické, hodnotové a případně politické rovině, nikoliv v rovině ústavní. Kubát (2013: 62–63) to jednoduše, ale výstižně vyjádřil tvrzením, že „[p]římá volba prezidenta zavedená v roce 2012 na tom nic nemění, protože sice může za jistých okolností posílit jeho vliv, ale nepřináší mu moc“.

Pokud označuji Českou republiku za parlamentní režim i po zavedení instituce přímé volby prezidenta, neznamená to, že bych odmítal jakoukoliv proměnu postavení prezidenta. Hovořím zde především o posílení jeho legitimacy a o zvýšení jeho symbolické a politické moci. Rád bych zde vyjádřil názor, že Česká republika zůstává i po zavedení instituce přímé volby prezidenta parlamentním politickým režimem, ale právě tato změna způsobu volby hlavy státu problematizuje efektivní fungování parlamentního politického režimu. Ústavní kompetence v oblasti moci výkonné nadále zůstávají v rukou premiéra stojícího v čele vlády, ale jak si můžeme všimnout na příkladu Zemana, i „pouhé“ zvýšení legitimacy, symbolické a politické moci může znamenat poměrně silné tenze mezi prezidentem a předsedou vlády. Z hlediska ústavních pravomocí bude mít rozhodující slovo stále předseda vlády, ale flexibilní interpretace ústavy ze strany prezidenta může situaci značně zkomplikovat.

Kubát (2013: 35–37) správně ukazuje, že parlamentní politický režim by měl spíše usilovat o racionalizaci parlamentarismu než o posilování postavení prezidenta, ač jen v rovině symbolické či politické moci. Důkazem nedostatečné racionalizace parlamentarismu je sestavování vládních kabinetů, které je v České republice značně problematické, jak jsem ostatně v předkládané diplomové práci ukázal. Již zmiňovaní Hloušek a Kopeček upozorňují v souvislosti s nestabilitou českých vládních kabinetů na existenci tzv. úřednických či polopolitických vlád. Tyto vládní kabinetů jsou sice oblíbené u občanů, ale v parlamentním politickém režimu je jejich existence značně problematická. Tento typ politického režimu je totiž ze své podstaty závislý na silné roli politických stran (Hloušek – Kopeček 2012: 9–12). Tošovského i Fischerův vládní kabinet ukázaly, že výsledkem vládní krize může být sestavení právě takového typu vládních kabinetů. Pokud ovšem Hloušek s Kopečkem (2012: 87–89) v rámci komparace obou těchto příkladů přechodných vládních kabinetů ukazují, že Fischerův vládní kabinet musíme hodnotit mnohem přísněji, jak bychom měli hodnotit Rusnokův vládní kabinet?

V této souvislosti zavedení instituce přímé volby prezidenta přímo odporuje jakékoliv snaze o racionalizaci parlamentarismu a jakékoliv snaze o posílení postavení vlády. Prezident se dokonce může stát tou institucí, která postavení vlády dokonce aktivně oslabuje. Zde bych opět poukázal na jednání

prezidenta Zemana v souvislosti s pádem Nečasovy vlády. Pokud existovala dostatečná podpora pro sestavení vládního kabinetu v dolní komoře parlamentu, která byla zvolena na základě parlamentních voleb, neměl podle mého názoru Zeman nerespektovat přání většiny PS, ač těsné. Zde se projevil negativní dopad instituce přímé volby prezidenta na fungování parlamentního režimu v tom smyslu, že v přímé volbě hraje pro zvolení kandidáta důležitou roli volební kampaň, ve které se kandidát snaží získat co nejvíce voličů. Jestliže je pak volební kampaň do určité míry postavena také na kritice pravicové Nečasovy vlády, je pochopitelné, že Zeman nemohl jmenovat „Nečasovu vládu bez Nečase“. Ač tedy instituce přímé volby prezidenta ihned nemění parlamentní politický režim v poloprezidentský, dochází přinejmenším k zesílení legitimity prezidenta a k zesílení jeho symbolické a politické moci, která může reálně měnit politickou situaci. Na druhou stranu si je nutné uvědomit, že prezident nezískal pravomoc jmenovat vládu po zavedení instituce přímé volby prezidenta. Tato pravomoc zde byla již před změnou volby hlavy státu a zřízení Tošovského kabinetu Havlem je toho příkladem. Zdá se tedy, že důležitou roli hraje samotná osoba prezidenta, tedy kdo konkrétně zastává úřad prezidenta.

Kubát (2013: 75–76) přináší poměrně zajímavou myšlenku, že by mohli politici vědomě transformovat český parlamentní politický režim v poloprezidentský. Kubát hovoří pouze v teoretické rovině, protože si je vědom téměř nemožné praktické realizace takového přechodu. Musela by totiž existovat velmi široká podpora politiků pro takovou proměnu politického režimu, což by bylo v podmínkách České republiky značně problematické. Domnívám se ovšem, že Kubát nastínil jednu důležitou věc – instituci přímé volby prezidenta bychom neměli zamítat proto, že je sama o sobě špatná. Měli bychom však zamítat instituci přímé volby prezidenta v parlamentním režimu, stejně jako bychom zamítali nepřímou volbu prezidenta v prezidentském režimu. Jde tedy o to, usilovat o co „nejčistší“ parlamentní či poloprezidentský anebo prezidentský politický režim. Měli bychom se tedy snažit zůstat v jakýchsi pomyslných hranicích takto nadefinovaných politických režimů s jejich charakteristikami. Zavádění prvků charakteristických pro jiný politický režim deformuje onen politický režim, což nepřispívá k jeho efektivnímu fungování.

Máme-li tedy v České republice parlamentní politický režim, měli bychom se snažit spíše o posilování prvků charakteristických pro daný politický režim. Proto Kubát nabádá k racionalizaci parlamentarismu. Tedy, pokud jsme zavedli instituci přímé volby prezidenta a pokud chceme mít v čele státu silného prezidenta s reálnou mocí, dejme mu ovšem takové pravomoci skrze ústavu a transformujme parlamentní politický režim v poloprezidentský politický režim. Politický režim s cizorodými prvky vede totiž k deformaci takového politického režimu, což není nic pozitivního. K dokreslení této problematiky přidávám úryvek z Kudrnova (2011: 25) článku *Přímá volba prezidenta – konec cesty trvající 23 let: "Bud' by měl být, ovšem se všemi důsledky, posílen, nebo by Ústava měla být doplněna o ustanovení, z nichž bude patrné, že tvůrcem vnitřní i zahraniční politiky státu je vláda, jako je tomu v Polsku. Na místě by bylo také podřídit výkon všech pravomocí součinnosti jiných orgánů. Teprve za těchto okolností by bylo možné říci, že přímo volený prezident v České republice neposílí¹⁸, ale zůstane zachováno jeho postavení odpovídající parlamentnímu systému vlády, jak je požadováno".*

---

¹⁸ Kudrna píše v budoucím čase, neboť citovaný článek byl vydán v roce 2011, tedy ještě před zavedením instituce přímé volby prezidenta v České republice.

8 ZÁVĚR

Cílem předkládané diplomové práce bylo zodpovědět otázky stanovené v úvodu:

1. Jaké jsou příčiny zavedení instituce přímé volby prezidenta ve Slovenské republice a České republice?
2. Jaké jsou důsledky zavedení instituce přímé volby prezidenta ve Slovenské republice a České republice?
3. Znamená zavedení instituce přímé volby prezidenta ve Slovenské republice a České republice odklon od parlamentního politického režimu či dokonce přesun k poloprezidentskému politickému režimu?

Zabývám-li se příčinami zavedení instituce přímé volby prezidenta ve slovenském a českém politickém režimu, je z hlediska komparace obou případů zajímavé, že jsou tyto příčiny ve Slovenské republice a České republice do větší míry odlišné. Zajímavé je to z toho důvodu, že rozdíl v příčinách zavedení instituce přímé volby prezidenta neznamena také rozdíl v důsledcích této proměny volby hlavy státu. Jsem si vědom, že z hlediska časového je takové tvrzení možná příliš předčasné, ovšem dosavadní vývoj nenasvědčuje opaku. V souvislosti s příčinami zavedení instituce přímé volby prezidenta ve Slovenské republice bych rád upozornil především na určitý paradox, který doprovázel její zavedení. Jestliže totiž tvrdím, že instituce přímé volby prezidenta je v parlamentním politickém režimu cizorodým prvkem problematizujícím jeho fungování a efektivitu, stála v případě Slovenské republiky za proměnou způsobu volby hlavy státu snaha o zefektivnění politického režimu. Hlavním cílem zavedení instituce přímé volby prezidenta totiž bylo vyvarovat se napříště situaci, kdy se země ocitne na více než jeden rok bez prezidenta. Politická fragmentace byla na přelomu let 1997 a 1998 tak vysoká, že poslanci nebyli schopni zvolit prezidenta. Vezmeme-li v úvahu, že mečiarovské Slovensko bylo neliberální demokracií či semikonsolidovanou demokracií, souvisí příčiny zavedení instituce přímé volby prezidenta v první řadě s demokratizací politického režimu.

Jestliže za zavedením instituce přímé volby prezidenta ve Slovenské republice stála snaha o konec politické krize, v případě České republiky chci

především upozornit na účelovost snahy politických stran o zavedení instituce přímé volby prezidenta. Nejviditelnější je to na příkladu ODS, která se proti myšlence volit prezidenta přímo ohrazovala. Také Klaus, který v čele ODS několik let stál, kritizoval instituci přímé volby prezidenta. Účelovost se však jasně projevila s blížícím se koncem funkčního období prezidenta Havla. Již během roku 2002 začala ODS podporovat myšlenku přímé volby prezidenta, přičemž se jednalo o velmi pragmatický názorový obrat, kdy přímá volba prezidenta měla zlepšit šance na Klausovo zvolení prezidentem. Jednalo se tedy o *ad hoc* změnu postoje k tomuto tématu, přičemž po volbě prezidenta v roce 2003 se ODS vrátila k negativnímu postoji, což jasně dokazuje účelovost takového jednání. České politické strany si navíc uvědomily, že „přímá demokracie“ a „přímá volba prezidenta“ jsou „atraktivními“ tématy pro voliče. Myšlenka zavedení přímé volby prezidenta se stala nástrojem pro získání většího počtu voličů. Uvědomily si to politické strany napříč politickým spektrem a ve svých předvolebních programech v roce 2010 měly zanesenou snahu o prosazení přímé volby prezidenta později vládní ODS, TOP09 i VV, ale také opoziční ČSSD a KSČM.

Jestliže příčiny zavedení instituce přímé volby prezidenta byly do větší míry odlišné, znamená to, že také důsledky budou do větší míry odlišné? Nemyslím si. V tomto ohledu je nutné upozornit na geografickou a diachronní podobnost slovenského a českého případu. Studium slovenského případu umožňuje lépe uchopit problematiku v České republice, především proto, že Slovenská republika má s institucí přímé volby prezidenta delší zkušenost. I když je slovenský prezident od roku 1999 volen přímo, nezměnil se slovenský parlamentní politický režim na poloprezidentský. Ano, prezident na základě přímé volby disponuje vyšší legitimitou, ale to z něj nečiní držitele moci výkonné. Politický režim nemůžeme definovat pouze na základě způsobu volby hlavy státu. Jestliže Slovenská republika zavedla instituci přímé volby prezidenta, neznamená to, že z ní tato instituce činí poloprezidentský politický režim. Abychom mohli slovenský politický režim označit za poloprezidentský, musel by prezident reálně disponovat mocí výkonnou, kterou ovšem nedisponuje.

Pokud ovšem tvrdím, že slovenský politický režim je i po zavedení instituce přímé volby prezidenta parlamentní, neznamená to, že nedošlo

k žádné změně. Instrukce přímé volby prezidenta totiž parlamentní politický režim deformuje. V případě Slovenské republiky je zajímavé, že instrukce přímé volby prezidenta měla vyřešit politickou krizi a předejít dalším krizím podobného typu, ovšem to ještě neznamena, že k deformaci parlamentního politického režimu nedošlo. Za deformaci označuji především skutečnost, že prezident disponuje na základě přímé volby vyšší legitimitou. V takovém případě může mít tendenci více zasahovat do politiky a vytváří se mnohem větší prostor pro tenze mezi prezidentem a předsedou vlády. V případě Slovenské republiky se to projevilo například v případě vztahu prezidenta Schustera a předsedy vlády Dzurindy. Neznamena to sice, že takový problematický vztah mezi prezidentem a předsedou vlády nemůže znát parlamentní politický režim, ve kterém je volen prezident nepřímou, ovšem v parlamentním politickém režimu s institucí přímé volby prezidenta je možnost tohoto konfliktního vztahu větší a navíc bude dosahovat větší intenzity.

Tento závěr lze analogicky aplikovat na případ České republiky. Český politický režim také nemůžeme označit za poloprezidentský, a to ze stejného důvodu, proč za něj neoznačíme slovenský politický režim. Instrukce přímé volby prezidenta sama o sobě nečiní z politického režimu poloprezidentský. Pokud český prezident stejně jako slovenský nedisponuje reálnou výkonnou mocí, je český politický režim stále parlamentní. Ovšem stejně jako v případě Slovenské republiky dochází k deformaci parlamentního politického režimu. V případě České republiky můžeme tuto problematiku prozatím zkoumat pouze v kontextu jednoročního působení prezidenta Zemana, ovšem nic nenasvědčuje tomu, že by se situace radikálně změnila, aspoň do té doby, kdy nedojde ke změně ústavního textu.

V souvislosti s deformací českého parlamentního politického režimu chci především upozornit na vznik tzv. vlády odborníků v čele s předsedou vlády Rusnokem. Tzv. polouřednické a polopolitické vlády sice vznikly také během funkčních období prezidenta Havla a Klause, kteří byli voleni nepřímou, ovšem Rusnokův vládní kabinet vznikl za jiných okolností. Deformace parlamentního politického režimu se právě v případě jmenování Rusnokova vládního kabinetu naplno projevila. Český prezident sice nedisponuje reálnou výkonnou mocí, ovšem má pravomoc jmenovat předsedu vlády a na jeho návrh ministry. Prezident Zeman při jmenování Rusnokova vládního kabinetu ignoroval

existenci parlamentní většiny prosazující za předsedkyni vlády Němcovou. Zde se projevil negativní dopad instituce přímé volby prezidenta na fungování parlamentního politického režimu v tom smyslu, že v přímé volbě hraje pro zvolení kandidáta důležitou roli volební kampaň, ve které se kandidát snaží získat co nejvíce voličů. Jestliže je pak volební kampaň do určité míry postavena také na kritice pravicové Nečasovy vlády, je pochopitelné, že Zeman nemohl jmenovat „Nečasovu vládu bez Nečase“.

Jak jsem ukázal, instituce přímé volby prezidenta deformuje parlamentní politický režim. Na úplný závěr bych rád upozornil, že parlamentní politický režim by spíše měl usilovat o racionalizaci parlamentarismu než o posilování postavení prezidenta, ač jen v rovině symbolické a politické, nikoliv v rovině ústavní. V případě Slovenské republiky opět narážíme na paradox, kdy zavedení instituce přímé volby prezidenta mělo stabilizovat politickou situaci, ovšem domnívám se, že by se problémy v rámci parlamentního politického režimu měly řešit zaváděním takových nástrojů, které nejsou charakteristické pro poloprezidentský politický režim. V případě Slovenské republiky bych za jeden z klíčových nástrojů považoval snížení volebního kvóra nutného pro zvolení prezidenta na půdě parlamentu.

Zatímco v případě Slovenské republiky stála za zavedením instituce přímé volby prezidenta snaha o politickou stabilitu a vyvarování se stejné situaci jako v letech 1997 až 1998, v případě České republiky taková příčina chyběla. I když bychom mohli zmínit problémy související s volbou prezidenta v roce 2008, situace nikdy nedospěla do takové fáze, aby se instituce přímé volby prezidenta zdála být jediným možným nástrojem řešení politické krize a nefunkčnosti politického režimu. V této rovině je tedy zavedení instituce přímé volby prezidenta zcela zbytečné a jde přímo proti racionalizaci parlamentního politického režimu. Jestliže je český politický režim parlamentní, měli bychom se snažit zůstat v jakýchsi pomyslných hranicích takto nedefinovaných politických režimů s jejich charakteristikami. Zavádění prvků charakteristických pro jiný politický režim deformuje onen politický režim, což nepříspěvá k jeho efektivnímu fungování.

9 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

9.1 Prameny a dokumenty

ČSSD (2010). *Program změny a naděje: Lepší budoucnost pro obyčejné lidi*, dostupné na http://www.cssd.cz/data/files/volebni_program_velky2010.pdf (5. 8. 2013), 1–36.

KSČM (2010). *Otevřený volební program KSČM pro volby do PS PČR 2010*, dostupné na: <http://www.kscm.cz/volby-a-akce/poslanecka-snemovna-pcr6/programove-cile-kscm/volebni-program-2010-2014> (5. 8. 2013), nestránkováno.

ODS (2010). *Volební program pro volby do Poslanecké sněmovny 2010: Řešení, která pomáhají*, dostupné na: <http://www.ods.cz/docs/programy/volebni-program2010.pdf> (17. 1. 2013), 1–52.

Prezident Slovenskej republiky (2004). *Inauguračný prejav prezidenta SR Ivana Gašparoviča, Bratislava, Reduta 15. 6. 2004*, dostupné na: <http://www.prezident.sk/?inauguracny-prejav-prezidenta-sr-ivana-gasparovica-bratislava-reduta-15-6-2004> (1. 12. 2013), nestránkováno.

TOP09 (2010). *Volební program: Volby 2010 do Poslanecké sněmovny*, dostupné na: <http://www.top09.cz/files/soubory/volebni-program-2010-do-poslanecke-snemovny.pdf> (4. 8. 2013), 1–36.

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., *Ústava České republiky*, ve znění pozdějších předpisů.

Ústavní zákon č. 71/2012 Sb., *O zavedení přímé volby prezidenta*, ve znění pozdějších předpisů.

Ústavný zákon č. 356/2011 Z.z., *Ústavný zákon, ktorým sa dopĺňa Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb.*, ve znění pozdějších předpisů.

Ústavný zákon č. 460/1992 Z.z., *Ústava Slovenskej republiky*, ve znění pozdějších předpisů.

Ústavný zákon č. 9/1999 Z.z., *Ústavný zákon, ktorým sa mení a dopĺňa Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb.*, ve znění pozdějších předpisů.

Ústavný zákon č. 90/2001 Z.z., *Ústavný zákon, ktorým sa mení a dopĺňa Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb.*, ve znění pozdějších předpisů.

Úsvit přímé demokracie (2013). *Program hnutí*, dostupné na: <http://www.hnutiusvit.cz/program-hnuti/> (1. 1. 2014), nestránkováno.

Věci veřejné (2010). *Desatero do voleb 2010*, dostupné na: <http://www.veciverejne.cz/desatero-do-voleb-2010.html> (5. 8. 2013), nestránkováno.

Vláda České republiky (2010a). *Programové prohlášení Vlády České republiky*, dostupné na: http://www.vlada.cz/assets/media-centrum/dulezite-dokumenty/Programove_prohlaseni_vlady.pdf (4. 8. 2013), nestránkováno.

Vláda České republiky (2010b). *Přímá volba prezidenta*, dostupné na: <http://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/prima-volba-prezidenta--78534> (4. 8. 2013), nestránkováno.

9.2 Odborná literatura

Amorim Neto, Octavio – Strom, Kaare (2006). Breaking the Parliamentary Chain of Delegation: Presidents and Non-Partisan Cabinet Members in European Democracies. *British Journal of Political Science* 36 (2006), s. 619–643.

Baylis, Thomas A. (1996). Presidents versus Prime Ministers: Shaping Executive Authority in Eastern Europe. *World Politics* 48 (1996), s. 297–323.

Belko, Marián (2003). Moc výkonná. In: Kopeček, Lubomír (ed.), *Od Mečiara k Dzurindovi. Slovenská politika a politický systém v prvém desetiletí samostatnosti* (Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity), s. 49–65.

Brunclík, Miloš (2008). Role prezidenta při vládních krizích v České republice. In: Novák, Miroslav – Brunclík, Miloš (2008), *Postavení hlavy státu v parlamentních a poloprezidentských režimech: Česká republika v komparativní perspektivě* (Praha: Dokořán), s. 286–309.

Cabada, Ladislav (2007). Systém politických stran a vnitrostranické rozhodovací procesy. In: Vodička, Karel – Cabada, Ladislav, *Politický systém České republiky: historie a současnost* (Praha: Portál), s. 205–240.

Dalton, Russell J. – Bürklin, Wilhelm – Drummond, Andrew (2001). Public Opinion and Direct Democracy. *Journal of Democracy* 12 (4), s. 141–153.

Diamond, Larry (2002). Thinking About Hybrid Regimes. *Journal of Democracy* 13 (2), s. 21–35.

Drulák, Petr (2008). Epistemologie, ontologie a operacionalizace. In: Drulák, Petr a kol., *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích* (Praha: Portál), s. 14–28.

Duverger, M. (1980). A New Political System Model: Semi-Presidential Government. *European Journal of Political Research* 8 (1980), s. 165–187.

Eibl, Otto – Gregor, Miloš – Macková, Alena (2013). Kampaně před prezidentskou volbou. In: Šedo, Jakub (ed.), *České prezidentské volby v roce 2013* (Brno: CDK), s. 67–89.

Elgie, Robert (2010). Semi-presidentialism, Cohabition and the Collapse of Electoral Democracies, 1990-2008. *Government and Opposition* 45 (2010), s. 29–49.

Fiala, Petr (2003). Volba prezidenta a český politický systém. *Revue politika* 3 (2003), dostupné na: <http://www.cdk.cz/rp/clanky/98/volba-prezidenta-a-cesky-politicky-system/> (21. 1. 2014), nestránkováno.

Fiala, Petr (2013). O potřebě demokratické kultury. *Revue Politika* 10 (2013), dostupné na: <http://www.revuepolitika.cz/clanky/1921/o-potrebe-demokraticke-politiky> (1. 11. 2013), nestránkováno.

Fitzmaurice, J. (2001). The Slovak Presidential Election, May 1999. *Electoral Studies* 20 (2001), s. 305–339.

Frank, Jan (2013). Dvě židle pro Putnu. *Revue Politika* 5 (2013), dostupné na: <http://www.revuepolitika.cz/clanky/1861/dve-zidle-pro-putnu> (16. 2. 2014), nestránkováno.

Franko, Tomáš – Nováčková, Eva – Šedo, Jakub (2013). Nominace kandidátů, průběh a výsledky voleb. In: Šedo, Jakub (ed.), *České prezidentské volby v roce 2013* (Brno: CDK), s. 37–48.

Henderson, Karen (2004). The Slovak Presidential Election of 3/17 April 2004. *Riia/Epern Election Briefing No 04/02*, dostupné na: <https://www.sussex.ac.uk/webteam/gateway/file.php?name=epern-election-briefing-no-15.pdf&site=266> (23. 11. 2013), s. 1–8.

Hloušek, Vít – Kopeček, Lubomír (2012). *Záchrana státu? Úřednické a polopolitické vlády v České republice a Československu* (Brno: Barrister & Principal).

Hloušek, Vít (2008). Přímá volba prezidenta: český kontext. In: Novák, M. – Brunclík, M., *Postavení hlavy státu v parlamentních a poloprezidentských režimech: Česká republika v komparativní perspektivě* (Praha: Dokořán), s. 263–285.

Horváth, Peter (2005). Prezident v politickom systéme Slovenskej republiky. *Slovenská politologická revue* 3 (2005), s. 1–31.

Horváth, Peter (2014). The Role of the President in the Context of the Political Changes in Slovakia. *Slovak Journal of Political Sciences* 14 (1), s. 74–86.

Javůrek, Petr (2011). Přímá volba prezidenta v ČR: nevyhnutelnost pouze zdánlivá. *Přítomnost* 3 (2011), s. 4–11.

Just, Petr – Hladká, Malvína (2003). Cesta k přímé volbě prezidenta na Slovensku. *Parlamentní zpravodaj* 3 (2003), dostupné na: <http://cpssu.org/view.php?cisloclanku=2004032001> (19. 11. 2013), nestránkováno.

Kaniok, Petr – Hloušek, Vít (2013). *Election Briefing No 72: Europe and the Czech Presidential Election of January 2013*, dostupné na: <http://www.sussex.ac.uk/sei/research/europeanpartieselectionsreferendumsnetwork> (25. 1. 2014), s. 1–10.

Karlas, Jan (2008). Komparativní případová studie. In: Drulák, Petr a kol., *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích* (Praha: Portál), s. 62–91.

Kopecký, Pavel (2008). Česká prezidentská volba 2008 aneb osudové osmičky. *Slovenská politologická revue* 8 (1), s. 84–89.

Kopeček, Lubomír (2002a). Jakou demokracii pro Slovensko?, *Politologický časopis* 3 (2002), s. 264–279.

Kopeček, Lubomír (2002b). Strana občanského porozumění – strana „na jednu použití“. *Středoevropské politické studie* 4 (2002), dostupné na: <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=44> (24. 11. 2013), nestránkováno.

Kopeček, Lubomír (2004). Slovensko. In: Kubát, Michal (ed.), *Politické a ústavní systémy zemí středovýchodní Evropy* (Praha: Eurolex), s. 355–383.

Kopeček, Lubomír (2008). Prezident v politickém systému Slovenska – nelehké hledání fungujícího modelu. In: Novák, Miroslav – Brunclík, Miloš (eds.), *Postavení hlavy státu v parlamentních režimech: Česká republika v komparativní perspektivě* (Praha: Dokořán), s. 171–210.

Koudelka, Zdeněk (2008). Vztah prezidenta a vlády v oblasti jmenování. In: Šimíček, Vojtěch (ed.), *Postavení prezidenta v ústavním systému České republiky* (Brno: Masarykova univerzita), s. 169–178.

Koudelka, Zdeněk (2011). *Prezident republiky* (Praha: Leges).

Král, David (2010). Policy Brief 22: The Czech 2010 Elections: Beginning of a New Era? *European Policies Initiative* (2010), s. 1–5.

Krivý, Vladimír (2010). Parlamentné voľby 2010. In: Kollár, M. – Mesežnikov, G. – Bútor, M. (eds.), *Slovensko 2010: Súhrnná správa o stave spoločnosti a demokracie a o trendoch na rok 2011* (Bratislava: Inštitút pro verejné otázky), s. 106–130.

Kubát, Michal (2001). Politika a vládnutí ve středovýchodní Evropě. In: Kubát, Michal (ed.), *Východní rozšíření Evropské unie* (Brno: MPÚ), s. 31–58.

Kubát, Michal (2003). *Postkomunismus a demokracie: Politika ve středovýchodní Evropě* (Praha: Dokořán).

Kubát, Michal (2013). *Současná česká politika: Co s neefektivním režimem?* (Brno: Barrister & Principal).

Kudrna, Jan (2011). Přímá volba prezidenta – konec cesty trvající 23 let. *Iuridica* 4 (2011), s. 9–26.

Kura, Alexander (2003). *Prezident v systéme štátnych orgánov Slovenskej republiky* (Komárno: KT).

Kysela, Jan (2008a). Prezident republiky v ústavním systému ČR – perspektiva ústavněprávní. In: Novák, Miroslav – Brunclík, Miloš (eds.), *Postavení hlavy státu v parlamentních režimech: Česká republika v komparativní perspektivě* (Praha: Dokořán), s. 235–262.

Kysela, Jan (2008b). Přímá volba prezidenta republiky jako symptom krize legitimacy ústavního systému? In: Šimíček, Vojtěch (ed.), *Postavení prezidenta v ústavním systému České republiky*, s. 42–59.

Kysela, Jan (2011). Nekonečný příběh. Přímá volba prezidenta České republiky. *Přítomnost* 3 (2011), s. 12–17.

Leško, Marián (2000). *Mečiar a mečiarizmus: Politik bez škrupúl, politika bez zábran* (Bratislava: Inštitút pre verejné otázky).

Lijphart, Arend (1991). Constitutional Choices for New Democracies. *Journal of Democracy* 2 (1991), s. 72–84.

Mesežnikov, Grigorij (1999). Vnútropolitický vývoj a systém politických strán. In: Mesežnikov, Grigorij – Ivantyšin, Michal (eds.), *Slovensko 1998-1999: Súhrnná správa o stave spoločnosti* (Bratislava: Inštitút pro verejné otázky), s. 17–114.

Mesežnikov, Grigorij (2001). Vnútropolitický vývoj a systém politických strán. In: Kollár, M. – Mesežnikov, G. (eds.), *Slovensko 2001: Súhrnná správa o stave spoločnosti* (Bratislava: Inštitút pro verejné otázky), s. 21–284.

Mesežnikov, Grigorij (2004). Vnútropolitický vývoj a systém politických strán. In: Kollár, M. – Mesežnikov, G. (eds.), *Slovensko 2004: Súhrnná správa o stave spoločnosti* (Bratislava: Inštitút pro verejné otázky), s. 19–126.

Mesežnikov, Grigorij (2008). Vnútropolitický vývoj a systém politických strán. In: Kollár, M. – Mesežnikov, G. – Bútorá, M. (eds.), *Slovensko 2007: Súhrnná správa o stave spoločnosti* (Bratislava: Inštitút pre verejné otázky), s. 17–118.

Orosz, Ladislav (2012). Dvadsať rokov ústavy Slovenskej republiky. *Roczniki administracji i prawa. Teoria i praktyka* 12 (2012), s. 35–52.

Pčolinský, Vladimír – Štensová, Antónia (2007). Slovak Parliamentary Elections 2006. *Central European Political Studies Review* 9 (2–3), dostupné na: <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=300> (30. 11. 2013), nestránkované.

Pečinka, Bohumil (2003). *Cesta na Hrad* (Praha: Formát).

Pehe, Jiří (2008). *Česká politika po prezidentské volbě*, dostupné na: <http://www.pehe.cz/Members/redaktor/ceska-politika-po-prezidentske-volbe> (27. 2. 2014), nestránkované.

Pehe, Jiří (2013a). *Jaká je legitimita vlády bez důvěry?*, dostupné na: <http://www.pehe.cz/Members/redaktor/jaka-je-legitimita-vlady-bez-duvery> (16. 2. 2014), nestránkované.

Pehe, Jiří (2013b). *Máme mít (polo)prezidentský systém?*, dostupné na: <http://www.pehe.cz/Members/redaktor/mame-mit-polo-prezidentsky-system> (15. 2. 2014), nestránkované.

Pehe, Jiří (2013c). *Poloprezidentský systém se zatím nechystá*, dostupné na: <http://www.pehe.cz/Members/redaktor/poloprezidentsky-system-se-zatim-nechysta> (15. 2. 2013), nestránkované.

Pink, Michal – Valterová, Aneta (2010). Volby do Poslanecké sněmovny České republiky 2010 a jejich „alternativní“ výstupy. *Středoevropské politické studie* 2–3 (2010), s. 142–158.

Roper, Steven D. (2002). Are All Semipresidential Regimes the Same? A Comparison of Premier-Presidential Regimes. *Comparative Politics* 34 (2002), s. 253–272.

Rybář, Marek (2010). The 2009 presidential election in Slovakia. *Electoral Studies* 29 (2010), s. 171–195.

Říchová, Blanka (2000). *Přehled moderních politologických teorií* (Praha: Portál).

Sartori, Giovanni (2001). *Srovnávací ústavní inženýrství: Zkoumání struktur, podnětů a výsledků* (Praha: Slon).

Sedelius, Thomas – Ekman, Joakim (2010). Intra-executive Conflict and Cabinet Instability: Effects of Semi-presidentialism in Central and Eastern Europe. *Government and Opposition* 45 (2010), s. 505–530.

Szomolányi, Soňa (2004). Slovakia: From a Difficult Case of Transition to a Consolidated Central European Democracy. In: Hayashi, Tadayuki, *Democracy and Market Economics in Central and Eastern Europe: Are new Institutions Being Consolidated?* (Sapporo: Hokkaido University), dostupné na: http://src-h.slav.hokudai.ac.jp/sympo/03september/pdf/S_Szomolanyi.pdf (20. 11. 2013), s. 149–190.

Šedo, Jakub – Musilová, Markéta (2013). Diskuze o zavedení přímé volby prezidenta v České republice a její schválení. In: Šedo, Jakub (ed.), *České prezidentské volby v roce 2013* (Brno: CDK), s. 9–35.

Tavits, Margarit (2008). *Presidents with Prime Ministers: Do Direct Elections Matter?* (New York: Oxford University Press).

Tavits, Margarit (2009). Direct Presidential Elections and Turnout in Parliamentary Contests. *Political Research Quarterly* 62 (1), s. 42–54.

Vodička, Karel (2007). Ústavní instituce a jejich funkce v politickém procesu. In: Cabada, Ladislav – Vodička, Karel, *Politický systém České republiky: historie a současnost* (Praha: Portál), s. 249–296.

Warhola, James W. (2004). *The 2004 Slovak Presidential Election: Ivan Gasparovic and the Western Alliance*, dostupné na: <http://nationalinterest.org/article/the-2004-slovak-presidential-election-ivan-gasparovic-and-the-western-alliance-2639> (1. 12. 2013), nestránkováno.

Wiatr, Jerzy (2000). President in the Polish Parliamentary Democracy. *Prospects for Democracy in Central and Eastern Europe* 37 (5), s. 89–98.

9.3 Periodické neodborné zdroje

Aktuálně.cz. *Klaus se stal prezidentem. Těsně, po 6 kolech volby*. 15. 2. 2008, dostupné na: <http://aktualne.centrum.cz/analyzy-a-specialy/2008/volba-prezidenta/clanek.phtml?id=521419> (27. 2. 2014), nestránkováno.

České noviny (2013a). *Koalice nechce hodnotit Zemanovy výroky o úřednické vládě*. 23. 6. 2013, dostupné na: <http://www.ceskenoviny.cz/domov/vlada/zpravy/koalice-nechce-hodnotit-zemanovy-vyroky-o-urednicke-vlade/954701> (15. 2. 2013), nestránkováno.

České noviny (2013b). *Širší vedení ODS i její zákonodárci chtějí Němcovou za premiérku*. 20. 6. 2013, dostupné na: <http://www.ceskenoviny.cz/zpravy/sirsi-vedeni-ods-i-jeji-zakonodarci-chteji-nemcovou-za-premierku/953802> (15. 2. 2013), nestránkováno.

České noviny (2013c). *Zeman zahájil schůzky kvůli řešení vládní krize*. 21. 6. 2013, dostupné na: <http://www.ceskenoviny.cz/zpravy/zeman-zahajil-schuzky-kvuli-reseni-vladni-krize/953886> (15. 2. 2013), nestránkováno.

ČT24 (2008). *Nátlak před volbou prezidenta: Za hlas pro Klause kulka*. 12. 2. 2008, dostupné na: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/5370-natlak-pred-volbou-prezidenta-za-hlas-pro-klause-kulka/?mobileRedirect=off> (4. 2. 2014), nestránkováno.

ČT24 (2013a). *Hašek lhal o schůzce v Lánech. Zeman si to přál, říká Zimola*. 30. 10. 2013, dostupné na: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/248290-hasek-lhal-o-schuzce-v-lanech-zeman-si-to-pral-rika-zimola/> (16. 2. 2014), nestránkováno.

ČT24 (2013b). *Vládu sestaví ekonom Rusnok, rozhodl Zeman*. 25. 6. 2013, dostupné na: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/232627-vladu-sestavi-ekonom-rusnok-rozhodl-zeman/> (15. 2. 2013), nestránkováno.

ČT24 (2014a). *Profesory bude jmenovat předseda Senátu, schválila vláda*. 8. 1. 2014, dostupné na: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/257434-profesory-bude-jmenovat-predseda-senatu-schvalila-vlada/> (16. 2. 2014), nestránkováno.

ČT24 (2014b). *Zeman jmenoval novou vládu, Sobotkovi vyčínil za chyby v dopise*. 29. 1. 2014, dostupné na: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/260229-zeman-jmenoval-novou-vladu-sobotkovi-vycinil-za-chyby-v-dopise/> (16. 2. 2014), nestránkováno.

E15.cz (2013). *Sto dní Rusnokovy vlády: řada personálních změn a tendrů*. 16. 10. 2013, dostupné na: <http://zpravy.e15.cz/domaci/politika/sto-dni-rusnokovy-vlady-rada-personalnich-zmen-a-tendru-1029655> (16. 2. 2014), nestránkováno.

Havel, Václav (2012). *Jak volit mého nástupce? Přímo!* *MF Dnes*, 30. 1. 2002, dostupné na: <http://www.vaclavhavel-library.org/docs/archive/projevy-1989-2006/2002-01-30.pdf> (26. 1. 2013), nestránkováno.

Hunková, Mária (2014). *Fico za Gašparovičom stál. Gašparovič dnes prešlapuje*. *HNonline.sk*, 27. 2. 2014, dostupné na: <http://hn.hnonline.sk/slovensko-119/fico-za-gasparovicom-stal-gasparovic-dnes-preslapuje-607020> (13. 12. 2013), nestránkováno.

iDNES (2009h). *Poslanci dali důvěru Fischerově vládě, proti byl jen Melčák*. 7. 6. 2009, dostupné na: http://zpravy.idnes.cz/poslanci-dali-duveru-fischerove-vlade-proti-byl-jen-melcak-pnx-/domaci.aspx?c=A090607_115931_domaci_jan (16. 2. 2014), nestránkováno.

iDNES (2008). *Budu prezidentem všech, zopakoval Klaus po druhém vítězství*. 15. 2. 2008, dostupné na: http://zpravy.idnes.cz/budu-prezidentem-vsech-zopakoval-klaus-po-druhem-vitezstvi-pl7-/domaci.aspx?c=A080215_173700_domaci_klu (26. 2. 2014), nestránkováno.

iDNES (2009a). *Budoucnost země: v hlavní roli Klaus, scénář zatím neznámý*. 29. 3. 2009, dostupné na: http://zpravy.idnes.cz/budoucnost-zeme-v-hlavni-rolie-klaus-scenar-zatim-neznamy-pzm-/domaci.aspx?c=A090325_224342_domaci_anv (16. 2. 2014), nestránkováno.

iDNES (2009b). *ČSSD se popáté pokusí svrhnout vládu, tentokrát kvůli Dalíkovi*. 17. 3. 2009, dostupné na: <http://zpravy.idnes.cz/cssd-se-popate->

pokusi-svrhnout-vladu-tentokrat-kvuli-dalikovi-pvm-
/domaci.aspx?c=A090317_130139_domaci_adb (16. 2. 2013), nestránkováno.

iDNES (2009c). *Dočasnou vládu by měl vést šéf statistiků Fischer, shodli se politici*. 5. 4. 2009, dostupné na: <http://zpravy.idnes.cz/docasnou-vladu-by-mel-vest-sef-statistiku-fischer-shodli-se-politici-1j0->
/domaci.aspx?c=A090405_142555_domaci_jba (16. 2. 2014), nestránkováno.

iDNES (2009d). *Jedná s Paroubkem a Čunkem byla konstruktivní, prohlásil Klaus*. 27. 3. 2009, dostupné na: <http://zpravy.idnes.cz/jednani-s-paroubkem-a-cunkem-byla-konstruktivni-prohlasil-klaus-pxz->
/domaci.aspx?c=A090327_191739_domaci_ban (16. 2. 2014), nestránkováno.

iDNES (2009e). *Klaus jmenoval Fischera, nový premiér slíbil „vládu tvrdé práce“*. 9. 4. 2009, dostupné na: <http://zpravy.idnes.cz/klaus-jmenoval-fischera-novy-premier-slibil-vladu-tvrde-prace-p6s->
/domaci.aspx?c=A090409_130639_domaci_nel (16. 2. 2014), nestránkováno.

iDNES (2009f). *Klaus přijal demisi vlády. Kdo získá 101 poslanců, bude premiérem*. 26. 3. 2013, dostupné na: <http://zpravy.idnes.cz/klaus-prijal-demisi-vlady-kdo-ziska-101-poslancu-bude-premierem-puv->
/domaci.aspx?c=A090326_085230_domaci_bar (16. 2. 2014), nestránkováno.

iDNES (2009g). *Paroubek s Topolánkem se dohodli na volbách, budou zřejmě v říjnu*. 28. 3. 2009, dostupné na: <http://zpravy.idnes.cz/paroubek-s-topolankem-se-dohodli-na-volbach-budou-zrejme-v-rijnu-p8z->
/domaci.aspx?c=A090328_132236_domaci_jan (16. 2. 2014), nestránkováno.

iDNES (2009i). *Vláda padla. Pohřbili ji Tlustý, Schwippel, Jakubková a Zubová*. 24. 3. 2013, dostupné na: <http://zpravy.idnes.cz/vlada-padla-pohrbili-ji-tlusty-schwippel-jakubkova-a-zubova-pq6->
/domaci.aspx?c=A090324_171609_domaci_klu (16. 2. 2013), nestránkováno.

iDNES (2012). *Necelý měsíc po volbách jmenoval Gašparovič novou Ficovu vládu*. 4. 4. 2012, dostupné na: http://zpravy.idnes.cz/gasparovic-jmenoval-novou-ficovu-vladu-fc7-/zahranicni.aspx?c=A120404_131947_zahranicni_ts
(12. 12. 2013), nestránkováno.

iDNES (2013a). *Němcová má 101 podpisů pro vládu, stála by o ni i při druhém pokusu*. 25. 6. 2013, dostupné na: http://zpravy.idnes.cz/miroslava-nemcova-ziskala-podporu-snemovny-fme-/domaci.aspx?c=A130625_134040_domaci_kop (15. 2. 2013), nestránkováno.

iDNES (2013b). *Přímo zvolený prezident nemá být druhou vládou, vytkl Zemanovi Gauck*. 26. 6. 2013, dostupné na: http://zpravy.idnes.cz/nemecky-prezident-gauck-kritizoval-milose-zemana-fv3-/zahranicni.aspx?c=A130626_143132_zahranicni_jav (15. 2. 2014), nestránkováno.

iDNES (2013c). *Rusnokova vláda důvěru nezískala, už v říjnu budou nové volby*. 7. 8. 2013, dostupné na: http://zpravy.idnes.cz/rusnokova-vlada-neziskala-duveru-poslancu-f28-/domaci.aspx?c=A130807_152816_domaci_kop (15. 2. 2014), nestránkováno.

iDNES (2014). *Politoložka: Ocitáme se na hranici ústavnosti, Zeman by neměl váhat*. 7. 1. 2014, dostupné na: http://zpravy.idnes.cz/vladimira-dvorakova-rozhovor-dk3-/domaci.aspx?c=A140107_174701_domaci_hv (16. 2. 2014), nestránkováno.

iHNED (2013a). *Chceme nové volby, řekly ČSSD a KSČM Zemanovi. ODS nabídla TOP09 křeslo šéfa sněmovny*. 22. 6. 2013, dostupné na: <http://zpravy.ihned.cz/politika/c1-60114760-zeman-milos-vlada-cr-cssd> (15. 2. 2013), nestránkováno.

iHNED (2013b). *Policie už začala rozdávat obvinění. ČSSD žádá demisi premiéra a rozpuštění sněmovny*. 13. 6. 2013, dostupné na: <http://zpravy.ihned.cz/cesko/c1-60061380-policejni-razie-na-uradu-vlady-zasahovala-v-noci-protikorupcni-policie> (15. 2. 2013), nestránkováno.

iHNED (2013c). *Volby zatím ne? Prezident požádal Nečase, aby kabinet vládl do jmenování nové vlády*. 17. 6. 2013, dostupné na: <http://zpravy.ihned.cz/c1-60085710-volby-zatim-ne-prezident-pozadal-necase-aby-kabinet-vladl-do-jmenovani-nove-vlady> (15. 2. 2013), nestránkováno.

Klaus, Václav (2002). *Přímá volba prezidenta jako program pro naši zemi?*, dostupné na: <http://www.klaus.cz/clanky/1789> (10. 2. 2014), nestránkováno.

Kopecký, Josef – Bartoš, Adam – Svobodová, Ivana (2008). Klaus se stal opět prezidentem. Získal 141 hlasů, Švejnar 111. *iDNES*, 15. 2. 2008, dostupné na: http://zpravy.idnes.cz/klaus-se-stal-opet-prezidentem-ziskal-141-hlasu-svejnar-111-p25-/domaci.aspx?c=A080215_091829_domaci_klu (26. 2. 2014), nestránkováno.

Kopecký, Josef – Jiříčka, Jan (2014). Zeman jmenuje Sobotku 83 dnů po volbách, Mládkovi vyčetl prověrku. *iDNES*, 10. 1. 2014, dostupné na: http://zpravy.idnes.cz/prezident-zeman-o-navrhu-na-slozeni-vlady-fg6-/domaci.aspx?c=A140110_102257_domaci_kop (16. 2. 2014), nestránkováno.

Kopecký, Josef – Třeček, Čeněk (2014). Sobotka přivezl Zemanovi do Lán životopisy kandidátů na ministry. *iDNES*, 3. 1. 2014, dostupné na: http://zpravy.idnes.cz/sobotka-jel-za-zemanem-se-seznamem-kandidatu-na-ministry-pkw-/domaci.aspx?c=A140103_163435_domaci_cen (16. 2. 2014), nestránkováno.

Kopecký, Josef (2013a). Nová Rusnokova vláda: lidé s vazbami na byznys, pět bylo v KSČ. *iDNES*, 8. 7. 2013, dostupné na: http://zpravy.idnes.cz/jake-jsou-byznysvazby-a-politicke-preference-novych-ministru-pbm-/domaci.aspx?c=A130708_162938_domaci_kop (16. 2. 2014), nestránkováno.

Kopecký, Josef (2013b). Rusnokova vláda důvěru nezískala, už v říjnu budou nové volby. *iDNES*, 7. 7. 2013, dostupné na: http://zpravy.idnes.cz/rusnokova-vlada-neziskala-duveru-poslancu-f28-/domaci.aspx?c=A130807_152816_domaci_kop (15. 2. 2014), nestránkováno.

Kopecký, Josef (2014). Koalice podepsala smlouvu. Politické výhrady od Zemana Sobotka nebere. *iDNES*, 6. 1. 2014, dostupné na: http://zpravy.idnes.cz/lidri-cssd-ano-a-lidovcu-podepsali-koalicni-smlouvu-fha-/domaci.aspx?c=A140106_121916_domaci_kop (16. 2. 2014), nestránkováno.

Kubík, Jiří – Riebauerová, Martina (2012). Nemohu přece jen tak vyklidit bojiště. *iDNES*, 22. 10. 2002, dostupné na: http://zpravy.idnes.cz/nemohu-prece-jen-tak-vyklidit-bojiste-d8k-/domaci.aspx?c=A021021_224619_domaci_pol (10. 2. 2014), nestránkováno.

Lidovky.cz (2013a). *Premiéra jmenuji na návrh vítěze voleb, slíbil Zeman*. 25. 8. 2013, dostupné na: http://www.lidovky.cz/premiera-jmenuji-na-navrh-viteze-voleb-slibil-zeman-fh4-/zpravy-domov.aspx?c=A130825_184904_In_domov_hm (16. 2. 2014), nestránkováno.

Lidovky.cz (2013b). *Sobotka pod tlakem. Tajná schůzka v Lánech a třikrát výzva k rezignaci*. 27. 10. 2013, dostupné na: http://www.lidovky.cz/hasek-a-spol-u-zemana-asi-si-byli-pro-instrukce-mini-sobotka-p4d-/zpravy-domov.aspx?c=A131027_160337_In_domov_ogo (16. 2. 2014), nestránkováno.

Nachtman, Filip – Pálková, Šárka (2013). *Vzpouora proti Sobotkovi. Prošla výzva k jeho odstoupení. Je to poprava, říká Dienstbier*. *Lidovky.cz*, 27. 10. 2013, dostupné na: http://www.lidovky.cz/vzpouora-proti-sobotkovi-prosla-vyzva-k-jeho-odstoupeni-pko-/zpravy-domov.aspx?c=A131027_184733_In_domov_sk (16. 2. 2014), nestránkováno.

Novinky.cz (2014). *K čemu by byly volby, kdyby prezident mohl jen tak odmítat ministry, míní politolog*. 14. ledna 2014, dostupné na: <http://www.novinky.cz/domaci/324502-k-cemu-by-byly-volby-kdyby-prezident-mohl-jen-tak-odmitat-ministry-mini-politolog.html> (26. 2. 2014), nestránkováno.

Orálek, Petr (2009). *Cesta do hlubin Fischerovy duše a jeho loutkové vlády*. *iDNES*, 21. 4. 2009, dostupné na: http://zpravy.idnes.cz/cesta-do-hlubin-fischerovy-duse-a-jeho-loutkove-vlady-pd1-/domaci.aspx?c=A090421_165404_nazory_anv (16. 2. 2014), nestránkováno.

Parlamentní listy (2012). *Klaus: přímá volba se vymstí. Prezidenta vyberou média*. 7. 12. 2012, dostupné na: <http://www.parlamentnilisty.cz/arena/monitor/Klaus-Prima-volba-se-vymsti-Prezidenta-vyberou-media-256208> (29. 1. 2013), nestránkováno.

Parlamentní listy (2013). *Co říkají o Zemanovi jeho bývalí soupeři? Prý překračuje ústavu a nevidí si do pusy...4*. 5. 2013, dostupné na: <http://www.parlamentnilisty.cz/politika/vlada/Co-rikaji-o-Zemanovi-jeho-byvali-souperi-Pry-prekracuje-ustavu-a-nevidi-si-do-pusy-270938> (15. 2. 2014), nestránkováno.

Surmanová, Kateřina (2013). Kalousek: Zeman prosazuje putinovský režim. Máme povinnost mu v tom zabránit. *iHNED*, 26. 6. 2013, dostupné na: <http://zpravy.ihned.cz/c1-60136250-kalousek-zeman-prosazuje-putinovsky-rezim-mame-povinnost-mu-v-tom-zabranit> (15. 2. 2014), nestránkováno.

9.4 Elektronické zdroje

ČSÚ (2002). *Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky konané ve dnech 14. – 15. 6. 2002: Celkové výsledky hlasování*, dostupné na: <http://www.volby.cz/pls/ps2002/ps2?xjazyk=CZ> (15. 1. 2014), nestránkováno.

ČSÚ (2006). *Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky konané ve dnech 2. 6. – 3. 6. 2006: Celkové výsledky hlasování*, dostupné na: <http://www.volby.cz/pls/ps2006/ps2?xjazyk=CZ> (17. 1. 2014), nestránkováno.

ČSÚ (2010). *Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky konané ve dnech 28.05. – 29.05.2010: Celkové výsledky hlasování*, dostupné na: <http://www.volby.cz/pls/ps2010/ps2?xjazyk=CZ> (2. 2. 2014), nestránkováno.

ČSÚ (2013a). *Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky konané ve dnech 25. 10. – 26. 10. 2013: Celkové výsledky hlasování*, dostupné na: <http://www.volby.cz/pls/ps2013/ps2?xjazyk=CZ> (16. 2. 2014), nestránkováno.

ČSÚ (2013b). *Volba prezidenta republiky konaná ve dnech 11.01. – 12.01.2013: Výsledky voleb*, dostupné na: <http://volby.cz/pls/prez2013/pe2?xjazyk=CZ> (22. 2. 2014), nestránkováno.

SÚŠR (2004a). *Výsledky 1. kola: Počet a podiel platných hlasov odovzdaných pre jednotlivých kandidátov na prezidenta Slovenskej republiky za Slovenskú republiku*, dostupné na: http://volby.statistics.sk/prez/prez2004/prezident/prezident_obv/files/tab5.pdf (11. 11. 2013), nestránkováno.

SÚŠR (2004b). *Výsledky 2. kola: Počet a podiel platných hlasov odovzdaných pre jednotlivých kandidátov na prezidenta Slovenskej republiky za Slovenskú republiku*, dostupné na:

http://volby.statistics.sk/prez/prez2004/prezident/prezident_obv/files/tab9.pdf
(11. 11. 2013), nestránkováno.

ŠÚSR (2009a). *Výsledky 1. kola voľby: Počet a podiel platných hlasov odovzdaných pre jednotlivých kandidátov na prezidenta Slovenskej republiky za Slovenskú republiku*, dostupné na: <http://volby.statistics.sk/prez/prez2009/jsp/okres/tab7.jsp.htm> (24. 11. 2013), nestránkováno.

ŠÚSR (2009b). *Výsledky 2. kola voľby: Počet a podiel platných hlasov odovzdaných pre jednotlivých kandidátov na prezidenta Slovenskej republiky za Slovenskú republiku*, dostupné na: <http://volby.statistics.sk/prez/prez2009/jsp/okres/tab13.jsp.htm> (24. 11. 2013), nestránkováno.

ŠÚSR (2012). *Voľby do Národnej rady Slovenskej republiky v roku 2012: Počet a podiel platných hlasov odovzdaných pre politické strany*, dostupné na: <http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2012/sr/tab3.jsp@lang=sk.htm> (4. 1. 2014), nestránkováno.

10 RESUMÉ

The aim of my thesis was to study the institution of direct presidential election in parliamentary political regimes in Slovakia and the Czech Republic. My motivation for making this research was topicality of this issue in the Czech Republic. Due to diachronic similarities of Slovakia and the Czech Republic I used comparative analysis when I drew a comparison between these two countries from needed points of view. Considering much longer existence of this kind of election of president in Slovakia, their experience can illustrate possible development in our country and answer the question what outcomes this institution can have in the future.

The main purpose of this thesis was to answer three questions. First, what circumstances led to the application of the institution of direct presidential election in Slovakia and the Czech Republic. Second, I tried to evaluate if there was a shift from parliamentary political regime to semi-presidential regime after the direct presidential election had been instated. And finally if there is any distortion of parliamentary political regimes in the two countries.

This work is compounded of eight chapters starting with introduction of my thesis. In the second chapter I presented some of the most important concepts of political regime, parliamentary regime and semi-presidential regime. The third chapter examines the theoretical debate on the institution of direct presidential election in parliamentary political regime. The fourth chapter deals with causes and consequences of the installation of direct presidential election in Slovakian parliamentary regime. In the same way the fifth chapter examines the same issue but in the Czech Republic and to conclude I compared aftermaths of direct presidential election in the both countries in the sixth chapter. The seventh chapter is focused on problems resulting from the installation of this kind of presidential elections in Slovakia and the Czech Republic. My summarisation of the results from previous parts of my work is set in the eighth chapter.